ÇİN MODERN TARİHİNDE YOLCULUK

"BİR SÜPER GÜCÜN YAKIN GEÇMİŞİ"

U. RIFAT KARLOVA

"başlık"

ARAŞTIRMA - İNCELEME

ÇİN MODERN

TARİHİNDE YOLCULUK

“Bir Süper Gücün Yakın Geçmişi”

U. RIFAT KARLOVA

başlık
YAYIN GRUBU

BAŞLIK YAYIN GRUBU
www.baslik.com.tr
e-posta: info@baslik.com.tr
BAŞLIK YAYIN GRUBU: 35
Araştırma-İnceleme: 13
Çin Modern Tarihinde Yolculuk
U. Rıfat Karlova
Genel Yayın Yönetmeni: Doğan Selçuk Öztürk
Dağıtım - Pazarlama: Yusuf Günbaş
Kapak Tasarım: Yunus Karaaslan
İç Tasarım: Adem Şenel
Kapak Fotoğrafı: toonman_blchin
Kaynakça
1. Çin -- Tarih 2. Çin - - Uygarlık I. Kitap Adı II. Dizi
Başlık Yayın Grubu, Hiperlink Eğitim İletişim Ltd. Şti.'nin tescilli markasıdır.
Adres: Mumhane Cad. Murakıp Sok. Avcı İş Merkezi
No: 13 Kat: 2-3 Karaköy/İstanbul
Tel: 0212 293 07 05-06 Faks: 0212 293 56 58
www.hiperlink.com.tr / info@hiperlink.com.tr

U. Rıfat Karlova

1980 senesinde İzmit'te doğdu. İlköğretim hayatını memleketleri olan Tekirdağ'ın Hayrabolu ilçesinde tamamladı. Ortaokulu Tekirdağ Özel Lisesi'nde bitiren Karlova, liseyi aynı şehirde Anadolu Turizm Otelcilik Lisesi'nde okudu. 1998 senesinde Mersin Üniversitesi Anamur Meslek Yüksek Okulu Almanca Turizm bölümünü kazandı ve 2001'de bu bölümden mezun oldu. 2002 senesinde Ankara Üniversitesi DTCF Sinoloji (Çince) Bölümü'ne girdi. 2006 senesinde mezun olduktan sonra Tayvan hükümetinden almış olduğu yüksek lisans bursu ile Tayvan'a gitti. Ulusal Tayvan Normal Üniversitesi'nde 1 sene Çince eğitimi aldıktan sonra aynı okulda Siyaset Bilimi bölümünde yüksek lisans yaptı. 2009 senesinde Taypey Sanat Üniversitesi'nde senaryo ve oyunculuk dersleri de alan Karlova, 2006 senesinde girmiş olduğu Tayvan eğlence dünyasındaki başarılarıyla tanındı. Karlova Çince oynadığı tek kişilik oyunlar ve televizyon programları ile Çinli izleyicilerin beğenisini kazandı. Dizi filmler, sahne şovları ve sinema filmi gibi projelerde de yer bulan Karlova, Asya'daki en etkili yabancıların arasında yer almakta ve hâlen Ulusal Tayvan Normal Üniversitesi Eğitim Bölümünde doktorasını yapmaktadır.

Okurların yorum, öneri ve eleştirileri için:
cmtyolculuk@yahoo.com.tw

Canımdan çok sevdiğim babam Mehmet Karlova’ya...

1. Bölüm

Giriş: Modern Tarihe Doğru Çin

Çin, ya da Çinlilerin değişiyle Zhong Guo (Cong Guo) Türkçemizdeki çevirisiyle ise “Ortadaki Ülke”, yaklaşık 10 milyon kilometrekarelik yüz ölçümü[1] (Tayvan, Hong Kong ve Makao dâhil) ile dünyanın en büyük üçüncü ve 1,5 milyara dayanmış olan nüfusuyla dünyanın en kalabalık ülkesidir.[2] Çin’in kendi topraklarının dışında yaşayan diğer Çinli toplulukları da eklersek Çinlilerin ve Çin kültürünün yeryüzündeki büyüklüğü muazzam boyutlara ulaşmaktadır. Çinliler M.Ö. 206 - M.S. 220 yılları arasında hüküm sürmüş olan Han Hanedanlığı’ndan bu yana kendilerine Han ulusu demektedir ve Çin sınırları içerisindeki nüfusun çoğunluğunu da Han Çinlileri oluşturmaktadır. Han Hanedanlığı’ndan bu yana gelen bu büyük ulusun kültürel etkisi tüm Çin ve çevresinde günümüzde de rahatlıkla görülebilmektedir. Han Hanedanlığı döneminde Çinliler, tarihlerinin en yüksek kültür ve ekonomik güçlerinden birisi durumuna gelmiş oldukları için bu dönem Çin tarihi açısından oldukça önemlidir.

Geniş topraklarında yaşayan Han ulusunun yanı sıra diğer azınlık uluslarla beraber tarihi yolculuğuna günümüzde de devam eden Çin, son yıllarda yapmış olduğu ekonomik atılımları ve 1978 yılından bu yana başarıyla uyguladığı ekonomik açılım politikalarının etkisiyle bugün dünyanın en güçlü ülkelerinin arasında yer almaktadır. Çin ayrıca günümüzde dünyanın en büyük ekonomik pazarı olarak kabul edilmekte ve çoğu ülkenin iş yapmak istediği bir süper güç olarak görülmektedir. Çin’in birbiri ardına sıralanan milyonluk mega kentleri, uzay teknolojisi, milyarlarca dolarlık altyapı yatırımları, ileri teknoloji ürünleri üretebilme potansiyeli ve zengin yer altı kaynaklarını da hesaba katarsak, dünyanın güç dengelerini Batı’dan doğuya doğru neredeyse tek başına sürükleyecek kadar büyük bir potansiyele sahip olduğunu söylememiz yanlış olmayacaktır. Dünyanın en büyük ordusuna sahip olan ve askeri harcamalarında da ABD’nin hemen arkasından dünyanın iki numarası olmayı sürdüren bu dev ülke, Afrika ve diğer kıtalarda yapmış olduğu büyük yatırımlarla da günden güne büyüyen bir siyasi güce dönüşmektedir. Çin’in son zamanlarda Türkiye’yi de yatırım yapılacak yerlerin arasına almasıyla iki ülke arasında yakın gelecekte oldukça önemli ilişkilerin kurulması planlanmaktadır.

Türkiye ile Çin arasında giderek artan ticaret rakamları da bunu açıkça ortaya koymaktadır. Yapılan tahminler ve Çin'in potansiyelini hesaplayan uzmanlara göre bu dev güç daha uzun seneler hem ülkemizi hem de tüm dünyayı etkisi altında tutmaya devam edecektir.

Ekonomik gücünü bir kenara bırakıp Çin'i biraz daha yakından tanımaya devam edecek olursak bu dev coğrafyadan dünyanın en köklü tarihlerinden bir tanesi, yüzlerce yıldır taranmaya çalışılan tarih arşivleri, bambaşka gelenekleri olan bir toplum ve neredeyse kendi içerisinde bir evren kadar zengin gizemli bir medeniyet gün ışığına çıkacaktır. Hem dinsel inanışları hem de düşünce sistemleri olarak Batı'dan tamamen farklı bir çizgide gelişmiş olan Çin medeniyeti, geçmişte olduğu gibi bugün de Batılıları yer yer şaşırtmakta, yer yer de büyülemeye devam etmektedir. Çin medeniyeti ilk filizlendiği günden bu yana yaklaşık 5000 yıldır yeryüzündeki varlığını kesintisiz sürdüren tek medeniyet olduğu için Batılıların en çok araştırmak istediği kültürlerin arasında yer almaktadır. Bu yüzden de ABD ve Avrupa'da sayısız Çin enstitüsü uzun yıllardır Çin tarihi üzerine araştırmalar yapmaktadır. Türkiye'de ise Çin araştırmaları Batı'ya oranla oldukça kısıtlı imkânlarla yapılsa da son yıllarda Çin'e giden Türklerin sayısında yaşanan artışın sayesinde kısmen de olsa Çin hakkında eskiye oranla daha fazla bilgi ülkemize aktarılmaktadır. Aynı şekilde ne yazık ki Çin'de de Türkiye algısı yeteri kadar gelişmemiştir ve bu alanda oldukça kapsamlı çalışmaların yapılması gerekmektedir. Çinliler ülkemizin coğrafyasını ve tarihini yakından bilmemelerine rağmen tarih boyunca aynı topraklarda yaşadığımız için biz Türkleri "Tucüe" adıyla tanımaktadır. Çin tarihinde Türkler, Çin'in Kuzey bölgelerinde yaşayan göçebe ve atlı topluluklar olarak geçmektedir.

Çin kültür ve tarihini her ne kadar az tanıyor olsak da Çin'in dünyaya açılmasının giderek hızlanmasının ardından bu kadar etkileyici bir medeniyetin insanları olan Çinlileri daha yakından tanımamız da ikili ilişkilerimizin daha olumlu gelişmesi için büyük önem taşımaktadır. Hayatımızın her alanında kullandığımız Çin ürünlerini üreten Çinliler, siyah saçları, Batılılardan ayrılan yüz yapıları ve siyah çekik gözleri ile Asya'nın en kalabalık sarı ırkını oluşturmaktadır. Çinlilerin sakin yapıları ve çalışma hırsları ise son zamanlarda dünyanın zirvesine doğru olan yürüyüşlerindeki başarılarının altında yatan nedenlerden sadece ikisidir.

Bugün tüm dünyada geçmişe oranla çok daha yakından tanınmaya ve incelenmeye başlanan Çin medeniyeti, kültürü, dinsel inanışları ve

kullanmış oldukları Çin dili, tarihin akışı içerisinde diğer medeniyetlerden farklı bir şekilde ortaya çıkmıştır. Edwin Moise kitabının daha ilk sayfalarında yer verdiği bu konu hakkında şöyle demektedir. “Batı medeniyeti neredeyse her bir parçasını birbirinden alarak gelişmiştir. Dinlerin Ortadoğu, politikanın Yunanistan, Latin alfabesinin İtalya’da ortaya çıktığını bilmekteyiz. Çin ise Batı’da oluşan kültürün çok dışında kalarak Batı medeniyetinin tam aksine Budizm hariç diğer tüm alanlarda kendi içerisinde yarattığı sistemleri geliştirip kullanmıştır.”[3] Edwin Moise bu cümleleri ile Çin’in Batı’dan ayrılan en büyük özelliklerinden birini çok güzel tanımlamıştır.

Bu kadar gizemli bir medeniyetin içerisinde bizlere en farklı gelen ve sadece Çinlilere has olan en büyük özelliklerden bir tanesi ise konuşmuş oldukları dil olan Çincedir. Bugün dünyanın en çok öğrenilmek istenen dillerinin başında yer alan Çin dili, binlerce sene önce oluşmaya başlamış ve günümüzde yeryüzünün en çok konuşulan dili konumuna gelmiştir. 20. yüzyılın sonlarına doğru ekonomisi giderek güçlenen Çin’i ve köklü tarihini daha yakından tanımak isteyen yüz binlerce yabancı her yıl Kıta Çin ve Tayvan’a gelerek bu zorlu ama bir o kadar da farklı dilin eğitimini almaktadır[4]. Mandarin olarak da geçen Çince’ye Çinliler “Pu Tong Hua” demektedirler. Bir başka deyişle standart Çince de diyebileceğimiz Pekin lehçesinin yanında her bölge ve neredeyse her şehir kendi içerisinde onlarca hatta yüzlerce farklı lehçe ile Çince konuşmaktadır. Bu lehçelerin başında gelen, Hong Kong ve çevresinde konuşulan Kantonca en büyük paya sahiptir. Özellikle Amerika ve diğer ülkelere ilk ve en yoğun gidenler bu bölgeden oldukları için günümüzde Çin sınırları dışında en yaygın olarak kullanılan lehçe Kantoncadır. Çin’de konuşulan lehçelerin aralarındaki farklar o kadar çoktur ki iki Çinlinin birbirini anlamadığı durumlarda araya Çin yazı karakterleri girmekte ve iletişim ancak bu sayede sağlanmaktadır. Dede ve torununun farklı lehçeler (Min Nan lehçesi)[5] ile konuşmuş olduklarından birbirlerini anlamakta zorluk çektiklerine yaşamış olduğum Tayvan’da bizzat kendim de şahit oldum. Bu kısa örnek bile Çin kültürünün, dilinin ve medeniyetinin Batı’dan ne kadar farklı olduğunu bizlere kanıtlamaktadır.

Çin diline kendine has özellikleri katan ise az önce değinmiş olduğumuz ve onlarca farklı çizgiden oluşan Çin yazısıdır. Her şeklin özel bir anlamı ve 4 farklı tonda okunuşu bulunduğu için Çin yazısı dünyanın en zor yazı dillerinden biri olarak kabul edilmektedir. Binlerce farklı yazı karakterinden

oluşan bu karakterlere Türkçe'de "İm" denilmektedir ve Batılılar tarafından öğrenilmesi oldukça uzun zaman almaktadır. Çinliler hayatlarının her alanlarında kullandıkları bu yazıya "Han Zı" yani Han yazısı demektedirler. Her karakterin bir yazım sırası ve farklı okunuşu olduğu için sayıları on binlerle ifade edilen tüm Çince yazı karakterlerinin öğrenilmesi neredeyse Çinliler tarafından dahi mümkün değildir. Çin yazısı zaman içerisinde ilk doğduğu günkü şeklini değiştirmiş olsa dahi mantığından bir şey kaybetmeden günümüze kadar gelmiştir ve hâlen kullanılan en orijinal yazılardan bir tanesi olma özelliğini bugün de korumaktadır. M.Ö. 2000 sene gerilere kadar giden Çin yazısı görsel olarak da büyüleyici bir güzelliğe sahiptir ve kimi zaman yukarıdan aşağıya doğru da yazılabilmektedir. Türkçemizdeki gibi soldan sağa okunan Çin yazısı yukarıdan aşağı yazıldığı durumlarda sağdan sola okunmaktadır. Özellikle tapınak ve eski tarihi binaların girişinde yazılan Çin yazıları sağdan sola doğru da okunabilmektedir. İlk doğduğu zamanlarda kaplumbağa ve diğer hayvan kabuklarına kazınan çubuk şeklinde çizgilerden oluşan bu karmaşık yazıyı Çinliler elleri kalem tutmaya başladıkları andan itibaren öğrenmeye başlarlar ve bir ömür boyu kullanırlar.

Yaklaşık 5000 küsur senedir akmaya ve gelişmeye devam eden Çin medeniyeti biraz önce değindiğimiz Edwin Moise'un dışında birçok tarihçi tarafından da diğer medeniyetlerden bağımsız tutulmaktadır. Bu ünlü tarihçiler yazmış oldukları sayısız eserlerinde Çin'in çok eski zamanlarda yakalamış olduğu benzersiz yüksek kültürün öneminden bahsetmekte ve Çin kültürünü Batı medeniyetinden ayrı incelemektedirler.

Yüzyıllar boyu Asya topraklarında yaşamış ve daha sonrasında batıya doğru yayılarak Batı kültürünün etkisine daha fazla girmiş olan biz Türklerin yüz yıllarca sınırlarında yaşamış olduğu Çin medeniyeti ve tarihi, kendi Türk tarihimizi daha iyi öğrenebilmemiz açısından da oldukça önemlidir.[6] Bu yüzden de Çin tarihini araştırırken Türk tarihini de araştırıyor olduğumuz akıllardan çıkarılmamalıdır. Binlerce yıllık Çin tarihini öğrenmemiz demek aynı zamanda Türk tarihine ait birçok detay ve yeni bilgilerin de gün ışığına çıkması demektir. Çin coğrafya olarak bize oldukça uzak olarak gözükse de aslında tarihi ilişkilerimiz bundan binlerce sene öncesinde başlamıştır.

Günümüzde bizler her ne kadar daha çok Batı dünyasına ilgi duyuyor olsak ve Batı'yı daha fazla öğrenmek istesek de, Çin kendi içerisinde sürdürdüğü gelişimine ve dünyayı etkilemekte olan başarısına tüm hızıyla

devam etmektedir. Ünlü tarihçi J.A.G. Roberts kitabında Çin'in 11. yüzyılda yakalamış olduğu medeniyet seviyesinin Avrupalılar tarafından ancak 18. yüzyılda yakalanabildiğini belirtmiş ve Batı kültürünün dışında gelişen bu kültürün ne kadar büyük bir atılım yapmış olduğunun önemine değinmiştir.[7] Çinlilerin Avrupalılardan 700 sene önce yakaladığı bu başarı, Çin medeniyetinin bir dönem Batı medeniyetinden ne kadar üstün olduğunu bir kez daha bizlere kanıtlamaktadır.

Tüm Avrupa'nın topraklarından daha büyük bir coğrafyaya sahip olan ve çok daha gelişmiş bir kültür içerisinde tarih boyunca yaşadıkları doğa olaylarını, hayatlarını ve çevrelerinde oluşan gelişmeleri kendilerine göre yorumlayan Çinliler, "Feng Shui" (Fong Şui) diye tabir edilen doğa ile uyum içinde yaşama ilkesini benimseyerek medeniyetlerine bizim algıladığımızın dışında farklı bir yön vermişlerdir. Çinliler tarih boyunca inşa ettikleri binalarını ve her türlü yapılarını da yine bu doğa ile uyum yasalarına göre tasarlamışlardır. Dağların ruhu olduğuna inanan Çinliler, dağların önlerini daha rahat görmeleri için dev binaların ortalarında büyük delikler dahi açmışlardır. Bugün bu tür binalar Çin'in dört bir yanında görülmekte ve biz Batılıları oldukça şaşırtmaktadır. Bu kadar farklı bir medeniyetin içinde yoğrulmuş olan Çinliler Feng Shui (Fong Şui) felsefesinin bir sonucu olarak dünyaya bizim bakmadığımız bir pencereden bakmaktadırlar. Anlatmış oldukları ejderha masallarından tutun da ayla buluşan âşıklara kadar binlerce efsanenin doğduğu bu toprakların insanları, yaratmış oldukları masalsı hayatı ve medeniyeti kuşaklar boyu aktararak bugünlere kadar korumayı başarmışlardır.

Dünya tarihinin seyrini değiştiren buluşlardan kâğıt, pusula, barut ve matbaayı da bulan Çinliler, tarihin en derin zamanlarından bu yana insanlığa sayısız katkılar yaparak dünya medeniyetlerinin gelişmesinde en büyük rolü oynayanların başında gelmektedirler. Yazıyı buldukları andan itibaren geliştirdikleri olayları not alma alışkanlıkları sayesinde kendi tarih kayıtlarını tutmuşlar ve tarihin en büyük arşivlerine sahip olmuşlardır. Biz Türklerin de tarihini içine alan devasa arşivleri günümüzde dahi daha tam olarak açılmadan araştırılmayı beklemektedir. Türk toplulukları, doğuş yerleri olan Orta Asya'da Çinliler ile sayısız sınır mücadeleleri ve evlilikler yapmış, hatta bunun sonucunda bazı Türk toplulukları Çinli nüfusun içerisinde eriyip kaybolmuşlardır. Dünyanın sayılı harikalarından olan muazzam büyüklükteki Çin Seddi'nin (M.Ö. 220-206) yapılması da yine

Türk kökenli toplulukların ve kuzey sınır boylarında yaşan diğer ırkların Çin topraklarına olan akınları neticesinde olmuştur.

Batı ve kuzeyinde uçsuz bucaksız çöllerin hüküm sürdüğü, güneyinde dünyanın en dik vadilerinin binlerce metrelik dev duvarlar ördüğü bu zorlu coğrafyanın hemen ardından başlayan Çin'in bereketli toprakları yüzlerce yıl kendi içerisinde gelişimini sürdürmüş ve dış dünyaya en çok doğu tarafındaki Pasifik okyanusundan bağlanmıştır. Çin'in Batı dünyası ya da yabancı medeniyetler diyebileceğimiz kültürlerle olan ilişkisi zaman zaman iyi olmakla beraber bazı dönemlerde ise birbirinden tamamen kopmuştur. Bu kadar zor bir coğrafyanın sardığı Çin toprakları yüz yıllar boyu yabancılara kolay kolay geçit vermemiştir. Böyle bir coğrafyanın içerisinde yaşayan Çinliler ise kendi kültürlerini daha rahat korumuş ve özellikle Qing (Çing) Hanedanlığı'nın son dönemlerine kadar (19. yüzyıl) dış dünyadan çok daha az etkilenmişlerdir.

Çin'in Batı medeniyeti ile olan ilk ilişkisi M.Ö. 2. yüzyılda Roma ile başlamış ve bunun ardından kısa bir süre sonra Budizm Hindistan'dan Çin'e gelmiştir. Zaman içerisinde Budizm'in Çin'de olan etkisi ise Çin'in Budizm üzerinde olan etkisinden daha az olmuştur. Çinliler bu inanışı da kendi içerilerinde değiştirerek Çin'e has bir biçimde uygulamışlardır. Bu yüzden de günümüzde Çin'de var olan Budizm, Hindistan'dan daha farklı bir şekilde yaşatılmaktadır.[8] Çinliler kendilerine göre biçimlendirdikleri Budizm inanışından başka, tarihleri boyunca kahramanlık gösteren ve yüzlerce hikâyeye konu olan kişileri de tanrılaştırarak onlara ibadet etmişlerdir. Çinlilerin günümüzde olan inanışlarına bakarsak; Çin'de %49 dinsiz, %28 Çin inanışları ve tanrılar, %8 Budist, %8 Hristiyan, %2 Müslüman ve diğer dinler bulunmaktadır.[9]

Bu masalsı medeniyetin doğduğu yer olan ve Çin'in en verimli topraklarına sahip Sarı Irmak (Huang He)[10] nehri çevresi Çin için hayati önemini geçmişte olduğu gibi bugün de sürdürmektedir. Tarih boyunca bu dev nehrin zengin kaynaklarından beslenerek filizlenen Çin medeniyeti daha sonra çevresine yayılarak zamanla diğer bölgelerde de etkisini göstermiştir. Medeniyetin yavaş ama emin adımlarla geliştiği bu topraklarda günümüzde hâlen Çin ve çevresinde yaşayan Çinlileri etkileyen[11] Konfüçyüanizm ve Daoizm[12] gibi düşünce sistemleri doğmuş, bugünkü Çin felsefesinin temelini de yine bu sistemler oluşturmuştur. Bu düşünce sistemleri Çin toplumunda o kadar etkili olmuşlardır ki zamanla dinsel bir güce dönüşmüşlerdir. Günümüzden yüzlerce sene önce doğmuş olan

Konfüçyüanizm ve Daoizm bugüne kadar güçlerini koruyarak Çin topluluklarının düşünce yapılarına en büyük etkiyi yapan öğeler olmuşlardır.[13]

Yin ve yang olarak adlandırılan ve Çinliler için evrenin dengesini simgeleyen Çin felsefesi de biz Batılıları oldukça meraklandıran ve çoğu yerde anlamını dahi bilmediğimiz bir dünyaya götüren diğer bir Çin felsefesidir. Yin ve yang düşüncesinin Çinliler arasında olan etkinliği bugün de oldukça yoğundur. Çinlilere göre doğada olan her şeyin bir karşıtı vardır ve ancak bu karşıtlar var olduğu sürece evren dengede durabilir. Kadın ve erkek, yaz ve kış, gece ve gündüz hep evrende var olan karşıtlığın birer sonucudurlar. Bu düzeni sağlayan ise Çinlilere göre “Dao” yani “Yol”dur. Çinlilerin “Yol” olarak adlandırdıkları bu inanış Daoizm felsefesi içerisinde çok geniş bir biçimde yer almaktadır ve Daoizmin temelini oluşturmaktadır.[14]

Çinliler her ne kadar tarihleri boyunca kendi düşünce sistemleri ve inanışları doğrultusunda dünyanın diğer yerlerinde olan bitenlere karşı ilgisiz kalsalar da gelişmiş medeniyetleri ve yapmış oldukları buluşlar sayesinde Portekizlilerin Hindistan’a gemi seferleri düzenlemesinden bir asır kadar önce daha büyük gemilerle Hindistan ve Hint Okyanusu’na seferler düzenlemişlerdir. Afrika’nın en doğusunda bulunan kıyılara kadar ulaşmayı başaran Çin gemileri dönem boyunca Çin ile Batı arasında oldukça önemli ticari ilişkilerin gelişmesine büyük katkılarda bulunmuşlardır. Özellikle Ming Hanedanlığı döneminde (1368-1643) Müslüman denizci Zheng He[15] (Cıng Hı)’nın 1405-1433 seneleri arasında Hindistan ve Afrika’ya yapmış olduğu bu ünlü deniz seferleri Çin denizcilik tarihinin kilometre taşları olarak gösterilmektedir.

Batı ile Çin arasında tarih boyunca bir bağlantı kurulmuş olsa da Çin’in gerçek anlamda Batı’yı tanımaya başlaması ve onun kültüründen etkilenmesi ancak 18. yüzyıldan sonra başlamıştır. Kendisi Batı’dan çok fazla etkilenmese de Batı’yı derinden etkileyen Çin kültürü, Avrupalılar tarafından sürekli olarak gizemli bulunmuş ve ilk çağlardan beri ona karşı özel bir ilgi beslenmiştir. Avrupa’nın bu ilgisi 19. yüzyılda emperyalizme dönüşmüş ve sonunda Çin’in Batılılar tarafından sömürülmesiyle sonuçlanmıştır. Bu zorlu dönemin ardından ise Çin topraklarında önce Batılı sömürge dönemi yaşanmış, ardından da Japonların Çin topraklarını işgal etmeleriyle benzer politikalar Çin üzerinde Batılılardan çok daha sert bir biçimde uygulanmıştır.[16]

Çin'in Batı ile olan ilişkilerini daha yakından anlayabilmek için ise önce 13. yüzyıl, ardından da 16. yüzyılda yaşanan gelişmelere bakmamız gerekmektedir. Çin'in Batılılar tarafından gerçek anlamda tanınmaya başlanması ilk olarak Marco Polo'nun 1290 senesinde Çin'e ulaşmasının ardından gerçekleşmiştir. Marco Polo'nun yapmış olduğu gezilerinin en önemli duraklarından biri olan Çin'i boydan boya gezmesi ve beraberinde Çin'den getirdiği yeşim taşı, porselen ve diğer eşyalarla beraber bu coğrafyada gördüklerini anlatmasıyla birlikte Avrupalıların Çin kültürüne olan ilgileri giderek artmıştır. Marco Polo gezilerinin ardından kaleme aldığı eserlerinde Çin'in kendi uygarlıklarından daha ileride olduğunu belirtmiş ve gördüğü zenginliğin paha biçilmez olduğundan bahsetmiştir.[17]

Çinliler Batı'nın kendilerinden onlarca hatta yüzlerce yıl sonra ulaştığı medeniyete daha hızlı ulaşmanın etkisiyle yüzyıllar boyu kendi ırklarından olmayanları barbar topluluklar olarak görmüşler ve kendi kültürlerini her zaman en üstün olarak kabul etmişlerdir. Çinliler ülkelerini tarihin uzun dönemleri boyunca dünyanın merkezi olarak bildikleri ve diğer medeniyetleri onların çevresindeki sıradan parçalar olarak gördükleri için kendilerini "Ortadaki Ülke" yani merkezdeki en önemli güce sahip medeniyet olarak adlandırmışlardır. Çinlilerin dünyaya olan bu bakışını en iyi açıklayanların başında Amerikalı ünlü tarihçi John K. Fairbank gelmektedir. Fairbank Çin'in bu farklılığını "Çin diğer ulusların arasında bir ulus değil, kendi içinde ayrı bir dünyaydı." sözleri ile anlatmaktadır.[18] Diğer bir ünlü tarihçi olan Jonathan Spence ise kitabının giriş kısmında Çin'i dünyanın en farklı kültür ve medeniyetlerinden birisi olarak tanımlamıştır.[19] Günümüzden onlarca ve hatta yüzlerce yıl önce de büyüleyici olarak anlatılan Çin, bugün de gizeminden bir şey kaybetmeden Batı tarafından aynı ilgi ile araştırılmaktadır.

İmparatorlar ya da hanedanlıklar ülkesinin insanları da diyebileceğimiz Çinliler, tarih boyunca göğün oğlu ya da Çince "Huang Di" yani "Sarı İmparator" dedikleri imparatorlarının dünyanın tek hâkimi olduklarına ve güçlerinin gök tarafından bağışlandığına inanmışlar, yaşamlarını tüm gücü elinde bulunduran imparatorlarının çevresinde şekillendirmişlerdir. "Sarı İmparator" Çinliler için Çin tarihinin ilk temellerini atan ve efsanelerinin başlamasına neden olan kişi olarak kabul edilmektedir. Bu yüzden de Çinliler kendilerine Sarı İmparatorun torunları da demektedirler. Çinlilere göre imparatorlar gökler tarafından bahşedilen güce sahip kişilerdir ve hem yeryüzünün hem de tüm medeniyetlerin liderleri sayılırlar.

Fakat 19. yüzyılda Batı'nın büyük mücadeleler sonunda teknolojisini geliştirmeye başlamasının ardından Çin imparatorları ve Çinliler için çok daha başka bir dönem başlamıştır. Çin, Batı medeniyetinden tarihin birçok döneminde teknoloji ve askeri olarak daha güçlü olsa da özellikle Batı'da yapılan keşifler ve buluşların zaman içerisinde Endüstri Devrimi'ne dönüşmesinin ardından eski dönemlerinde olan gücünden uzaklaşarak zamanla geri kalmış bir topluma dönüşmüştür. Avrupa'da yaşanan gelişmelerin etkisiyle Aydınlanmaya açılan Batı dünyası ve Avrupalılar 19. yüzyılla beraber Çin'in önüne geçerek yüzyıllardır yaşanan Çin üstünlüğünü sona erdirmişlerdir. Dış dünyaya kapalı olan Çinliler ise Avrupa'da ortaya çıkan gelişmelerin uzun bir süre farkında dahi olmadan hayatlarını sürdürmüşlerdir. Batı'yı takip etmeyen ve gerçekleşen Endüstri Devrimi'ni yakalayamayan Çin, Batı'nın gerisinde kaldığını ancak onunla gerçek anlamda karşılaştığında görebilmiştir. Çin tarihinde yüzlerce yıl kapanmayacak yaralar açacak olan bu dönem Çin'in geçmişte yapmış olduğu "Batı'ya kapanma ve onu dışlama" politikasının sonucunda ortaya çıkmıştır.[20]

Batı ile emperyalizm gelmeden çok önceleri bağlantı kurmuş olan Çin, ilk büyük ticari ve sosyal iletişimini İpek ve Baharat yolları aracılığı ile sağlamıştır. Bu önemli ticaret yollarının başlangıç noktalarında bulunması Çin ekonomisine zaman içerisinde çok büyük katkılarda bulunmuştur. Özellikle İpek Yolu'nun Çin'den başlayarak Orta Asya'yı enlemesine geçip Avrupa'nın içlerine kadar ilerlemesi dünya medeniyetinin gelişiminde de etkili olmuştur. Batı ile kurulan bu ilişkiler genelde kervanlar ve belirli kesim gezginler tarafından yapıldığı için Batılılar tarafından Çin'in daha derinlemesine öğrenilmesi ancak daha sonraki dönemlerde gerçekleşmiştir. Marco Polo gibi ünlü gezginlerin ve Uzakdoğu'ya gelen misyonerlerin Batı'da anlattıkları hikâyelerin etkisi sayesinde Avrupa Çin'i yavaş yavaş tanımış ve bunun sonucunda da Çin'e gönderilen elçilerin sayısı zaman içerisinde artmıştır. Avrupalıların deniz seferlerine başlaması ve keşifler yapmalarının ardından önemini kaybeden bu ticaret yolları, yerini deniz ticaretine bırakmalarının ardından Çin'in Batı ile olan ilişkileri de büyük ölçüde azalmıştır.

Çin'in kuzeydoğu bölgelerinde yaşayan etnik bir ulus olan Mançuların Ming Hanedanlığı'nı (1368-1644) yıkıp ardından kurmuş olduğu Qing (Çing) Hanedanlığı (1644-1911) zamanında Çin'in Batı ile olan ilişkileri de kapalı bir durumdan daha açık ve zaman içerisinde tehlikeli bir duruma

dönüşmüştür. Her ne kadar hanedanlığın gücü Mançuların kontrolünde olsa da devlet yönetimi içerisinde yüksek görevlerde çok sayıda Çinli yer almış ve hanedanlıktaki Çinli etkisi devam etmiştir. 2 milyon Mançu'nun kendilerinden onlarca kat fazla olan Çinlileri bastırıp hanedanlık kurmuş olmaları da bu dönemde ne kadar güçlü olduklarını kanıtlamaktadır.[21]

Qing Hanedanlığı'nın başındaki Mançular kontrolü ele geçirip kendi hanedanlıklarını kurdukları ilk zamanlarda Çinlilere daha fazla güç ve yönetim hakkı vermişler; fakat bunun sonucunda ortaya çıkan üç Çinli yönetici kontrolü ele geçirerek büyük bir ayaklanma başlatmışlardır. Bir anda patlayan bu ayaklanmanın sekiz sene sürmesi ve zorlukla bastırılması, devlet kademelerinde yer alan Çinlilere olan güveni de ortadan kaldırmıştır. Bu tarihten sonra ise Mançular Çinli devlet adamlarını yüksek görevlere alırlarken çok daha fazla dikkat etmişlerdir. Mançuların kontrolünde olan yıllar içerisinde Çinlilerin Mançulardan ayrılmalarını sağlamak için saçlarının ön kısımlarını kazıtmaları ve atkuyruğu bırakmaları zorunluluğu getirilmiştir.[22]

Qing Hanedanlığı zamanında yaşanan en büyük gelişmelerden bir tanesi de Tibet ve Sincan topraklarının imparatorluk sınırlarına katılmaları olmuştur. Bugün dahi sık sık tartışılan iki konu olan Tibet ve Sincan topraklarının Çin sınırlarına katılması meselesi en yoğun çatışmalarından bazılarını bu dönemde yaşamıştır. Ülkeye katılan bu iki dev toprağın ardından ise hanedanlık sınırları devasa bir biçimde genişleyerek iki katına çıkmıştır.[23]

18. yüzyılın sonlarına doğru Batı'nın Çin karşısında ekonomik kayıplarının iyice artması ve bu durumun Avrupa devletlerinde huzursuzluk yaratmaya başlamasıyla birlikte, ikili ilişkilerde de yavaş yavaş gerginlikler ortaya çıkmaya başlamıştır. Batı'da artan bu ekonomik kayıpların etkisiyle başını Birleşik Krallık'ın (İngiltere) çektiği uluslar tarafından Çin'e karşı sert önlemler alınmasını içeren konular masaya yatırılmıştır. 1792 senesinin ardından İngiltere'nin Asya'daki çay ticaretinde olan ağırlığını artırma kararı alarak Çin'in ekonomik üstünlüğüne son vermek istemesi, Avrupa ile Çin arasında gelecekte başlayacak olan sorunların da ilk işareti olmuştur. Marco Polo'nun gezilerinin etkisi ve Batılıların Çin'den satın aldıkları ipek, çay ve porselen gibi pahalı ürünlerin Batı'da olan popülaritesinin artmasıyla birlikte, sürekli Batı'ya akan Çin zenginliklerine karşılık Batı'nın da parasını Çin'e akıtması nedeniyle Avrupalılar oldukça büyük maddi kayıplar vermişlerdir. Sürekli zenginleşen Çin ile giderek fakirleşen

Batı'nın mücadelesi, İngiltere'de yaşanan Endüstri Devrimi'nin ardından bir anda boyut değiştirmiş ve Çin üzerinde uygulanması planlanan emperyalizm politikalarına doğru çevrilmiştir.

Emperyalizm rüzgârını ardına alarak zamanla güçlenen İngiltere, Çin'deki bu zenginliği ne olursa olsun Batı'ya taşımak için sonunda Çin'i istila etmeye gidecek olan siyasetinin ilk planlarını da yine bu dönem içerisinde uygulamaya koymuştur. Avrupa'nın neredeyse tüm ihtiyaç duyduğu kaynakların Doğu'da bolca bulunuyor olması zamanla İngiltere dışındaki ülkelerin de gözünü Doğu'daki zenginliklere dikmesine neden olmuştur. İşte tam bu noktadan kırılmış olan Çin tarihi, eski dönemlerinden ayrılmaya ve yeni bir döneme girmeye başlamıştır.

Çin'in Batı emperyalizmi ile gerçek anlamda tanışmasının tarihi hem dünyaca ünlü tarihçiler hem de bu kitabın yazarı tarafından "I. Afyon Savaşı (1839)" olarak belirtilmiştir. Birçok tarihçi yapmış oldukları araştırmaların sonrasında, İngiltere karşısında yapılan bu savaşı Çin'in modern tarihinin başlangıcı ve dönüm noktası olarak kabul etmektedirler.[24] Bazı geleneksel Çin tarihi araştırmacıları ise Çin modern tarihinin Ming Hanedanlığı (1368-1644) zamanında Batı'dan gelen misyoner ve gezginlerin etkisiyle doğduğunu savunmaktadırlar.[25] İki başlangıç noktası da etki ve nedenleri açısından modern Çin tarihi için başlangıç olarak kabul edilebilir; fakat dönemin gerçek anlamda Batı etkisiyle değişmeye başlaması I. Afyon Savaşı'nın kaybedilmesinin ardından yaşanmıştır. Bu eserin yazarının I. Afyon Savaşı'nın kaybedilmesi sonrasında ortaya çıkan durum ve Çinlilerin atmış olduğu reform adımları için kullandığı "dönüm noktası" ifadesi, Çin'in Batı etkisinin altında kalması ile farkına vardığı güçsüzlüğüne işaret etmekte ve kendi sistemlerini sorgulayarak köklü değişimler başlatmasını vurgulamaktadır. Bu döneme Batılı tarihçiler tarafından "Çin'in Batılılaşma Dönemi" de denilmektedir.

Çin, Batı medeniyeti karşısında almış olduğu bu ağır yenilgi sırasında görmüş olduğu askeri düzen, gelişmiş silahlar ve birçok modern makine karşısında şaşkınlığını gizleyememiştir. Kendilerine "Bu kadar kısa bir süre içerisinde nasıl geri kaldık?" sorusunu yönelten Çinliler, savaşın kaybedilmesinin ardından yavaş yavaş eskiyi sorgulamak, dış dünyaya bir tepki vermek ve Konfüçyüsçülüğün geleneksel düşünce sisteminde değişiklikler yapmak üzere bazı reform hareketlerine başlayarak Batılı modernizasyon modelinin ilk temellerini atmışlardır.[26]

Çinlilerin Batı'nın teknik ve teknolojisini öğrenme arzularının ardından atılan bu önemli adımlar ile Batı'nın düşünce sistemleri de yavaş yavaş Çin topraklarına girerek kapalı Çin toplumunu yavaş yavaş değiştirmeye başlamıştır. Alınan ağır yenilginin hemen ardından Batı'nın iştahını daha da kabartan Çin'in yeraltı zenginlikleri ve ulaşım yollarına olan kontrolü, kısa bir zaman sonra Avrupalıların Çin'in özellikle doğu ve güneydoğu bölgelerine yayılarak bu bölgelerde de kontrolü ele geçirmelerine neden olmuştur. Tüm bu yaşananların sonucunda ortaya çıkan zayıf Çin - güçlü Batı manzarası tarihe Asya'da yaşanacak olan emperyalizmin en güçlü adımları olarak geçmiştir. Başta Asya olmak üzere dünyanın diğer bölgelerindeki kaynakları da sömürmeye başlayan Batılı devletlerin başında dönemin en büyük askeri ve politik gücü olan İngiltere'nin yer alması, tüm dünyanın 19. yüzyıl ile beraber İngiliz siyaset emellerinin altına girmesine neden olmuştur.

Güçsüz ülkeleri parçalama politikalarının neticesinde Doğu Asya'da önce Hindistan, hemen ardından da Çin ele geçirilmiştir. Çinliler için tarihlerinde hiç olmadığı kadar aşağılanmak anlamına gelen bu sömürü faaliyetleri zaman içerisinde yok olma ya da var olma mücadelesine dönüşerek oldukça büyük olayların yaşanmasına neden olmuştur. Dünya sömürgecilik tarihine geçen bu politikalar günümüz Çinlileri tarafından da Batı'ya karşı bir soğukluk olarak hatırlanmaktadır. Tüm bu yenilgiyi hazırlayan, Çin'in Batı'ya olan kapalılığını ünlü yazar Edwin Hoyt kitabında şöyle açıklamaktadır. "Çin toplumu kendi gücünü Batı'nın çok ilerisinde görmekteydi. Hâlbuki bu üstünlük sadece Çin'in Song Hanedanlığı'na (M.S. 960-1276) kadar sürmüş ardından da duraklama dönemine girmiştir."[27] Edwin Hoyt'un yazdıklarından da görebileceğimiz gibi, Çinliler Batı dünyasını neredeyse tamamen dışlayarak kendilerini onlarca ve hatta yüzlerce yıl sürecek bir kapalılık dönemine kilitlemişlerdir.

Kendini Güçlendirme Dönemi'nin (1861-1895) önemli isimlerinden ve siyaset adamı olan Feng Gui Fen (Fıng Gui Fın) belki de Çin için 19. yüzyılın en önemli sözlerini söyleyenlerin başında yer almaktadır. Feng (Fıng); "Dört ulus tarafından (İngiltere, Rusya, Fransa ve ABD) saldırıya ve hakarete uğradık. Bunlar bizim ülkemize toprağımız, iklimimiz ya da kaynaklarımız onlarınkinden daha geri olduğu için değil, insanlarımız geri olduğu için geldiler. Bu geri kalmışlık bize kendi kendimizin verdiği bir cezadır. Eğer bu utançtan kurtulup bir şey yapmak gerekiyorsa o zaman yapılacak en güzel iş bir an önce kendimizi güçlendirmektir."[28] Feng

(Fıng)’ın bu açıklamalarından sonra bölgede ağırlıkları olan Li Hong Zhang (Li Hong Cang) ve Zeng Guo Fan (Zıng Guo Fan) gibi imparatorluktan yetkili devlet adamları Çin’in Batı’nın yaptığı gibi modernleşmeye geçmesi için büyük çaba harcamışlardır.

Batı’nın ilk darbesinin ardından açılan emperyalizm dönemi daha sonraki yıllarda II. Afyon Savaşı (1856-1865), Çin-Fransa Savaşı (1884-1885), Çin-Japon Savaşı (1894-1895) ve diğer zorlu mücadeleleri de beraberinde getirmiştir.

Bu çalışmanın sayfaları arasında Çin modern tarihinde yapacağımız yolculukta ön plana çıkacak olan genel olaylar şu şekilde sıralanmaktadır:

1- Qing Hanedanlığı’nın son dönemleri
2- Afyon Savaşı ve Çin’de yaşanan emperyalizm
3- Kendini Güçlendirme Dönemi (1861-1895)[29]
4- Li Hong Zhang (Li Hong Cang)’ın etkisi
5- Çin modern tarihinin içinde yaşanan Batı ve Çin ilişkileri
6- Japonya’nın Çin üzerinde olan etkisi
7- Çin askeri modernleşmesinin başarı ve başarısızlıkları
8- Çin’de Cumhuriyet dönemine uzanan yol

Bugün Batı’da Çin’in tarihini, kültürünü ve gelişimini tam anlamıyla anlayabilmek için belki de bir ömür boyu sürecek olan araştırmalar yapılmakta ve dünyanın birçok ülkesinden Çin’e gelen tarihçiler on binlerce sayfalık Çin arşivlerini taramaktadırlar. Çin tarihinin bu kadar derin olmasının verdiği zorlukların yanı sıra ne yazık ki ülkemizde çok kısıtlı imkân ve kapasite ile yapılmış olan Çin tarihi araştırmaları da hem kendi tarihimizi hem de günümüzdeki Çin’i gereken şekilde anlamamızı imkânsız kılmaktadır. Bu yüzden elinizde tuttuğunuz bu kitap yazar tarafından okuyucunun derin Çin tarihinde kaybolmaması için günümüze en yakın noktalardan başlatılmış ve buna uygun olarak dönem boyunca yaşananlar “Çin Modern Tarihinde Yolculuk” başlığı altında toplanmıştır. Kitaba konu olan Çin modern tarihine yolculuğumuz da 18. yüzyılın sonlarından başlayarak, 20. yüzyılda Çin’de ilan edilen cumhuriyet dönemine kadar uzanmaktadır. Dönem boyunca yaşananların okuyucu tarafından öğrenilmesi, Çin tarihinin günümüze kadar uzanan sonraki dönemlerine de ışık tutacaktır. Bu yüzden kitabın ilk bölümü okuyucuyu Çin’in genel yapısına ve modern tarihine hazırlamak için daha eski dönemleri de kısaca içerisinde barındırmaktadır.

Günümüzden yaklaşık 150 sene öncesinde doğmuş ve hâlen gelişmekte olan Çin modern tarihi, günümüz Çin'ini anlamak için araştırılmaya başlanabilecek en önemli noktalardan bir tanesidir. Çin'in modern Batı ile tanışmasının ardından yaşanan olayların bir ağ gibi ördüğü Çin modern tarihi bugüne kadar çeşitli dönemlere ayrılarak gelişimini sürdürmüştür. Yapacağımız bu yolculuğun ilk dönemini oluşturacak olan bu çalışma, 21. yüzyılın süper gücü Çin'in trajik olduğu kadar anlamlı da olan tarihini öğrenmemiz ve Türk tarihi ile olan benzerliklerini keşfetmemiz açısından da büyük değer taşımaktadır.

2. Bölüm

Qing Hanedanlığı’nın Son Dönemleri ve

Çin’de Genel Durum

Qing (Çing) Hanedanlığı’nın ilk zamanlarındaki gücünden uzaklaşıp giderek yozlaşmasını ve çıkan ekonomik sorunların ardından çöküşe doğru gidişini belki de en güzel bir Çin atasözü ile açıklayabiliriz. “百足之蟲死而不僵”[30] Bu atasözü “Yüz bacaklı bir böceğin çürümesi öldükten hemen sonra olmaz.” anlamına gelmektedir. Bu cümleyi biraz daha açarsak Çinlilerin demek istedikleri; “Sağlam bir temele sahip olan devlet ya da sistemler içeride yıkılmış olsalar dahi dışarıda varlıklarını uzun seneler sürdürmeye devam ederler.” anlamına gelmektedir.

Ünlü tarihçi Jonathan Spence kitabında Qing Hanedanlığı’nın durumunu bu sözlerle anlatmakta ve döneme dair çok önemli bir saptamada bulunmaktadır. Kısaca bu durumu bir kez daha özetleyecek olursak şu şekilde bir tespitte bulunmamız gerekmektedir: Qing Hanedanlığı etkisini ve gücünü gerçek anlamda yıkılmadan çok önceleri kaybetmiş fakat kâğıt üzerindeki varlığını 1912 senesine dek sürdürmüştür. Jonathan Spence aynı dönemlerde Çin ile benzer bir şekilde sömürülen Osmanlı İmparatorluğu’nu da bu tür varlık ve yıkıma örnek olarak göstermektedir.[31]

Giriş kısmında az da olsa değindiğimiz ve ilerleyen sayfalarda daha çok bahsi geçecek olan I. Afyon Savaşı’nın (1839-1842) kaybedilmesinin ardından Çinlilerin farkına vardıkları geri kalmışlık ancak 1860 sonrasında Çin’de atılacak modernizasyon adımlarının ardından değişmeye başlayacaktır. Çin’in bu tür büyük bir atılıma giderek Batı’yı örnek olarak almasının en büyük nedeni; uğramış olduğu ağır yenilginin ardından emperyalist Batı’nın elinde bulundurduğu bağımsız teknoloji gücüne ulaşmak istemesi olmuştur.[32] “Kendini Güçlendirme Dönemi (1861-1895)” olarak tanımlanan ve Çin’in birçok alanda yapacak olduğu reformları kapsayan modernizm hareketi de Qing Hanedanlığı’nın gücünün giderek tükendiği son dönemlerine rastlamaktadır. Yaşanacak olan bu reform hareketi elbette ki sadece askeri açıdan değil ekonomik açından da oldukça önemli gelişmeleri bünyesinde barındırması nedeniyle Çin için bir varoluş mücadelesi anlamını taşımaktadır.

Qing Hanedanlığı’nın ilk yıllarında başlayan refah ve zengin yaşam, 17. yüzyıldan itibaren yerini ekonomik sıkıntılara ve neredeyse her kuruma yayılmış olan yolsuzluğa bırakmıştır. Toplum ve sarayda yaşanan

çürümenin ardından halkta başlayan huzursuzluk Çin'i gelecek dönemlerde kendisi içerisinde büyük değişiklikler yapmaya zorlamıştır. Qing Hanedanlığı'nın daha sonraki dönemlerine doğru gelindiğinde ise manzara daha da kötüleşmiş, sıkıntılar ve iç karışıklıklar bir anda tüm ülkeyi sarmıştır. Uzun bir süredir Batı'ya kapalı olan Çin'de bu yüzyıla gelindiğinde eğitim geri kalmış, toplumun çoğunluğu fakir ve neredeyse tamamen korumasız olarak yaşamını sürdürmeye başlamıştır. Aynı dönemde hanedanlığın bazı kesimleri ise zenginlik içerisinde yaşam sürmeye devam ederek bu olumsuz manzarayı görmezden gelmişlerdir.[33] Böyle bir çelişkinin doğması da hanedanlığın temelini zaman içerisinde daha çok sarsmaya başlamıştır.

18. yüzyılı sıkıntılarla geçirmiş olan Qing Hanedanlığı 19. yüzyılın gelmesiyle beraber yeni sıkıntılarla da tanışmaya başlamış, uzun süredir yaşanan gerileme sonlanmak yerine daha da hızlanmıştır. Dönem içerisinde yaşanan onca soruna bir de Batılılar tarafından zorla dayatılan eşit olmayan[34] anlaşmaların da eklenmiş olması tüm hanedanlığı giderek içinden çıkılamaz bir ortama sürüklemiştir. Çin dört bir taraftan yavaş yavaş emperyalizmin kucağına düşerken, azınlık uluslar da bu ortamdan yararlanıp özgürlüklerini kazanmak için ardı ardına isyanlara başlamışlardır. Büyük bölgesel ayaklanmaları yönlendiren bazı liderler ve gizli çalışan yeraltı örgütleri ise Qing Hanedanlığı'nı devirip başa geçmenin planlarını yaparak ortamı daha da yaşanmaz bir hâle dönüştürmüşlerdir. Bu dönem de kendi içerisinde onlarca kitaba konu olacak kadar büyük bir derinliğe sahiptir ve Çin tarihinde "Qing Hanedanlığı'nda İç Karışıklıklar Dönemi" olarak geçmektedir.

Tüm bunlar yaşanırken Batı'nın kontrolüne giren Çin'de ticari haklar da Avrupalılar tarafından istedikleri gibi kullanılmaya başlanmıştır. Zamanla kazanılan bu haklar sonunda Qing Hanedanlığı tamamen Batı'nın oyuncağı durumuna gelecek kadar kontrolden çıkarak çöküşünü neredeyse 100 yıl öncesinden kesinleştirmiştir.[35] Batılıların Çin'deki ekonomik ve siyasi kazanımlarının ardından doğuda sinsice bekleyen Rusya ve Japonya da çok fazla zaman kaybetmeden diz çökmüş Çin ulusunu kendilerine çıkar sağlamak için kıskaçları altına almaya başlamışlardır. Yaşanan çıkar çatışmalarının sonucunda Rusya ve Japonya ileriki dönemlerde Çin üzerinde daha çok hak elde etmek uğruna birbirlerine savaş dahi açmaktan çekinmeyecek kadar ileri gitmişlerdir. Bu iki dev gücün karşı karşıya

geldiği savaş tarihe “Rus-Japon Savaşı (1904-1905)[36]” olarak geçmiştir.[37]

Bölündükçe güçsüzleşen halkın sömürüldükçe daha da fakirleştiği Çin’de yavaş yavaş isyanlar da patlak vermeye başlayarak kaos ortamı giderek tırmanmaya başlamıştır. Öfkenin yavaş yavaş tepkiye dönüşmesiyle patlayan isyanlar ilk başlarda ufak ve belli bölgelerde yaşansa da zaman içerisinde birbirine bağlanarak dünya tarihinin en büyük ayaklanmalarına dönüşecek kadar geniş alanlara yayılmıştır. Halkın öfkeyle kontrolden çıkarak dev ayaklanma ordularına dönüşmesinin sonucunda şehirler yağmalanmış, yaşanan kargaşa ortamında milyonlarca insan hayatını kaybetmiştir. Birçok tarihçi Çin’de ortaya çıkan bu ayaklanmaları dünya tarihinin en trajik olayları arasında göstermektedir. Ayaklanmalara kısaca bakacak olursak akla gelecek ilk ve en önemli ayaklanma kuşkusuz Taiping (Tayping) Ayaklanması olacaktır.

Çin’de ortaya çıkan ayaklanmaların içerisinde en önemli ve en büyüğü olan “Taiping (Tayping) Ayaklanması” 1850-1864 tarihleri arasında yaşanmış ve tahmini olarak 30 milyondan fazla insanın ölmesine neden olmuştur. Kendisini İsa’nın oğlu olarak görmeye başlayan Hong Xiu Quan (Hong Şio Çüan) önderliğinde başlatılan ayaklanma kısa zaman içerisinde çok geniş bir alana yayılarak 16 eyaleti ve beraberinde 600 tane şehri yerle bir etmesiyle dev bir coğrafyayı etkilemiştir.[38] Bu kadar büyük zarara yol açan Taiping (Tayping) ayaklanması zamanla o kadar büyümüştür ki Qing Hanedanlığı’nı neredeyse tarih sahnesinden daha erken kaldıracak kadar tehlikeli bir boyuta kadar ulaşmıştır.[39] Bu ayaklanma sadece Çin’de değil aynı zamanda dünya tarihinde ortaya çıkan en büyük ayaklanma olması nedeniyle de oldukça önemlidir.[40]

Ayaklanma boyunca kendi kurallarını ve yönetimlerini yaratan isyancılar ele geçirdikleri şehirlerde yeni bir sistem dahi kuracak kadar etkili olmuşlardır. Birçok yasak getirerek antik dönemlerdeki uygulamaları hayata geçiren Taypingler, ülke içinde bir başka ülke durumuna gelerek tüm hanedanlığı ele geçirmeye çalışmışlardır.[41] Diğer ufak çaplı ayaklanmaları bastırabilen Qing kuvvetleri bu ayaklanmayı bastırmakta büyük zorluk çekmiş ve çok fazla kayıp vermişlerdir. Taiping (Tayping) Ayaklanmasının yanında Qing Hanedanlığı’nın son dönemlerinde patlak veren diğer ayaklanmalar arasında başlıca; Nian (Nien) Ayaklanması (1852-1868), Müslüman Panthay Ayaklanması (1856-1873)[42], Beyaz Lotus

Ayaklanması (1796)[43], Dungan Ayaklanması (1862-1877), Boksör Ayaklanması (1899-1901)[44][45]gelmektedir.

Çin’de yaşanmış tüm bu ayaklanmaların sonuçları ise her defasında korkunç olmuştur. İsyan eden ayaklanma orduları bazı şehirlerin nüfusunun %90’ını yok etmişlerdir.[46] Bu dönemde Çin’in nüfus dengesini bozacak kadar büyük katliamlar yaşanmış olması da Çin tarihindeki en acı olayların başında yer alarak tarihe geçmiştir.

Birbiri ardına patlak veren tüm yıkıcı ayaklanmalar Batılı emperyalistlerin Çin’i işgal ve sömürü planlarına zarar vermeleri yüzünden Avrupalılar tarafından da telaşla karşılanmıştır. Batılı güçler ilk zamanlarda ayaklanmaların kontrol edilmesine fazla karışmazlarken, ayaklanmaların yavaş yavaş kendilerini tehdit edecek kadar büyümesinin ardından Qing kuvvetlerine önemli ölçüde destek vermişlerdir. Çin’in kendi yararlarına olan zayıf bütünlüğünü korumaya çalışarak daha kolay sömürülmesini planlamış oldukları için ayaklanmaların kontrol edilmesi Batılılar için büyük önem taşımıştır.

Ayaklanmaların bastırılmasını sağlayan Batılılar hemen ardından kendi planlarını uygulamaya devam ederek güçsüzleşen Çin’de sömürü faaliyetlerini daha da hızlandırmışlardır. Avrupalılar çıkarlarının kesiştiği yerlerde birbirleri arasında çıkan çatışmaların sonrasında bazı bölgeleri ortak sömürmek için ikili anlaşmalar imzalamışlar ve karşılıklı ortaklıklar kurmuşlardır. Bölgeleri paylaşan Batılılardan İngiliz, Fransız ve Amerikalılar Çin’in güney bölgelerini; Alman, Rus ve Japonlar ise kuzeyin verimli topraklarını sömürmeyi hedeflemişlerdir. Çin’i işgal eden devletler içerisinde özellikle İngiltere ve ABD tüm anlaşmalardan kendilerine en çok kâr sağlayan iki ülke olarak göze çarpmaktadır. Herhangi bir birlik içinde olmayan ve güçlü liderlerden yoksun olan Çin halkı ise bu duruma çok fazla tepki vermeden Batı’nın boyunduruğu altına girmeyi kabul etmiştir.[47] Bunun en önemli nedeni halkın milliyetçi bir düşünceye sahip olmaması ve hükümetin halk üzerinde güçlü bir otorite sağlayamamış olmasıdır.

Saraylarında Batılıların koruması ve halktan aldıkları rüşvetler ile güzel hayat süren üst tabaka ile halkın arası yaşanan tüm bu olayların ardından ise tamamen kopmuştur. Saray yetkililerinin ülkenin parçalanmasına dahi ses çıkarmadıkları bir dönemden geçen Çin, vatansever bölgesel liderlerin çabaları sayesinde tamamen parçalanmaktan kurtulmuştur. Ülkede ortaya çıkan yolsuzlukların ilk göstergesi, yaşanan bu kadar büyük sorunlara rağmen Mançu yöneticilerinin sorunlarla uğraşmak yerine önceliği zevk

hayatına vermeleriyle kendini göstermiştir. Halk artan enflasyon ve kuraklıktan şikâyet ederken hanedanlık saraylarında en lezzetli yemeklerin yenip içilmesi, büyük paralar harcanarak masraflı partiler düzenlenip dev saraylara büyük harcamaların yapılması Qing Hanedanlığı'nda yaşanan çürümenin diğer göstergeleri olmuştur. Hayal âlemine dalmış olan hanedanlık yetkilileri karar anlarında ise verilmesi gereken doğru kararları veremeyerek hem ülkeyi hem de tüm Çin ulusunu uçuruma sürüklemişlerdir.[48]

Çöküşün hızlandığı bu dönemde hanedanlık kurumlarında yaşanan yolsuzluk ve rüşvet öyle bir hâl almıştı ki, parasız neredeyse hiçbir iş yapılmamaya başlanmıştı. Devletin her kesimine sıçramış olan yolsuzluklar yüzünden zaten kısıtlı olan gelirlerin devlet adamları ve diğer yetkililer tarafından çarçur edilmesi de halkın gözünden kaçmamıştır. Artan askeri harcamaların deldiği bütçe, enflasyonun giderek artmasına ve halkın daha çok ezilerek çeşitli suçlara karışmasına neden olmuştur. Çin tarihi boyunca her dönem var olan yolsuzluklar bu dönemde daha çok su yüzüne çıkmış ve artık kontrol edilemez bir hâle ulaşarak Çin tarihinin en büyük çürümelerinden birinin ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır.[49]

Bu dönemde rüşvet alan memurlar zaman içerisinde işi o kadar abartmışlardır ki halktan zorla mallar dahi isteyecek duruma gelmişlerdir. Zaten fakir olan Çin halkının bir de elindeki diğer malları devlet adamları tarafından alınınca yaşamları artık daha da zor bir hâle dönüşmüş, sonucunda da az önce saymış olduğumuz çok sayıda kanlı isyanların doğması kaçınılmaz olmuştur. Zaman içerisinde artan isyan, sömürü ve rüşvet gibi sorunların yanında doğal felaketlerin de sık sık yaşandığı Çin topraklarında yaşam alanları iyice daralmış, Çin günden güne büyüyen bir keşmekeşin içine doğru çekilmiştir. Ortaya çıkan tüm büyük ayaklanmaların 19. yüzyıla rastlamasının başlıca sebeplerinin başında saydığımız tüm bu olumsuz etkenler yer almaktadır.[50]

Kısaca dönemin Çin nüfusuna bakacak olursak bir başka büyük sorunun daha ortaya çıktığını görebiliriz. 18. yüzyılın başlarında üç yüz milyondan fazla olan nüfusun, 1850 yılına gelindiğinde dört yüz elli milyona ulaşarak rekor kırması halkın yeteri kadar karnını doyurmasını büyük ölçüde etkilemiştir.[51] Bugün olduğu gibi o yıllarda da dünyanın en kalabalık ülkesi olan Çin, endüstrileşmeden uzak ve tarıma bağlı ekonomisi ile Batı'nın atmış olduğu adımların çok gerisinde kalarak bin bir zorluk içerisinde gelişmeye çalışsa da sonuçta başarısız olmuş ve ülkede ciddi

derecede açlık tehlikesi baş göstermiştir. Ekilecek alanların kısıtlı olması ve gereken yasaların olmayışı yaşanan kargaşayı tetiklemiş, karar mekanizmalarının çalışmıyor oluşu da tüm hanedanlığın kontrolü kaybetmesine yol açmıştır.

Kanunların uygulanamaması çok sayıda haksız uygulamanın yapılmasına neden olduğu için halktan da tepkiler giderek artmıştır. Bu ortamda yer altına inen birçok örgüt içten içe Çin'in kontrolünü ele geçirmenin ve sürekli olarak halkı Qing Hanedanlığı'na karşı ayaklandırmanın planlarını yaparak saymış olduğumuz ayaklanmaların ön hazırlıklarını yapmaya başlamıştır. Bir süre sonra örgütlerin güçlenmesi ve Batılıların da Çin'in daha içlerine doğru girmesiyle ortaya çıkan çatışmalar Çin'i büyük bir kargaşa coğrafyasına dönüştürmüştür.

Bu kargaşa ortamı ise en çok Çin'in zenginliklerinde gözü olan Batılıları mutlu etmiştir. Yabancıların bu dönemde ele geçirdikleri Çin'in tarihi zenginliklerini kendi topraklarına taşımalarının ardından açılan yaraların izleri günümüzde dahi görülebilmektedir. Bugün Batı'nın birçok müzesinde bu dönemlerde Çin'den kaçırılan binlerce eser sergilenmektedir. Bu yüzden de Çin ile Batı arasında o dönemlerden bugüne kadar tam anlamıyla sorunsuz bir dönem yaşanmamıştır. Çinlilerin tarih boyunca barbarlar olarak niteledikleri yabancılar bu dönemde Çinlilerin daha önce hiç ummadıkları en büyük belaları olmuşlardır.

2.1. Çinlilerin Yabancılarla Olan İlişkileri

Çin, coğrafi olarak dört bir yanında doğal engellerle sarılmış bir ülke olduğu için Batı'dan ve diğer bölgelerden gelecek saldırılardan kısmen daha korunaklı bir coğrafyaya sahip bulunmaktadır. Bu zorlu coğrafya Çin için tarih boyunca hem şanslı hem de şanssız bir durumu da beraberinde getirmiştir. Coğrafi zorluklarının bir neticesi olarak Batı Çin'i daha yavaş ve kısıtlı tanımış, Çin ise Batı'dan habersiz bir şekilde uzun seneler sadece kendi dünyasına bağlı bir şekilde gelişmiştir. Batı'ya bu kadar kapalı olan Çin toplumu ayrıca hem kültür hem de doğal zenginlik olarak kendilerini Batı'dan üstün görmelerinin de etkisiyle Batı medeniyetinden alınabilecek herhangi bir değerin olmadığına kendilerini inandırmışlardır. Bu kültür ve görüşe sahip oldukları için de Batı'yı derinlemesine tanımayı tarih boyunca pek düşünmeyerek Batı ile olan ilişkilerini belirli bir düzeyde tutmuşlardır.

Tarihi yolculuğumuzda Çin'in çok eski dönemlerine gidersek Çin'den Batı'ya ilk gönderilen elçinin Han Hanedanlığı (M.Ö. 202-M.S 220) döneminde yaşadığını görebiliriz. Bu dönemde Batı'ya gönderilen elçinin

Perslerin (günümüz İran) yaşadığı bölgelere kadar gelerek Çin'e Batı hakkında az da olsa bilgi getirmesi Çin ile dış dünya arasında gelecekte yaşanacak olan ilişkilerin de ilk adımını oluşturmuştur.[52] Daha sonraki dönemlere gelindiğinde ise (M.S. 608-907) Çin'e önce Hristiyanlık ardından da İslamiyet gelerek iç kesimlerde yayılmaya başlamıştır. Bu iki büyük dinin Çin topraklarına ulaşması sayesinde Avrupa ve Arap kültürü de Çinliler tarafından öğrenilmeye başlanmıştır. Ünlü denizci Zheng He (Cıng Hı)'nın gezilerinin etkisi ve 15. yüzyılda matbaanın Çin'den Avrupa'ya gelmesi de Batı ile Çin arasında yaşanan diğer önemli gelişmeler olarak göze çarpmaktadır. Batı ile kurulan tüm bu iletişime rağmen Çin yine de dış dünyaya kapalı olan düşünce yapısından vazgeçmemiş ve Batı'dan çok fazla etkilenmemiştir.

Çin tarihi boyunca Avrupalıların çok çeşitli amaçlarla Çin'e seyahatler düzenlemiş olduklarını giriş bölümünde kısa da olsa belirtmiştik. Konuyu özellikle Avrupa etkisini anlamak açısından biraz daha açacak olursak yine Marco Polo'nun dönemine giderek kendisinin doğuya yapmış olduğu dünyaca ünlü gezilerine bakmamız gerekmektedir.[53] Marco Polo, 13. yüzyılda Çin'e olan gezilerinde Büyük Han İmparatorluğu'nun içerisinde Avrupa'dan gelmiş eşyalar gördüğünden bahsetmiştir. 16 ve 17. yüzyıllarda İtalyan rahip Matteo Ricci[54] Çin'e gelerek burada 30 sene kalıp Çince öğrenmiş ve Hristiyanlığı Çinlilere sevdirmek için birçok misyonerlik çalışması gerçekleştirmiştir.[55] Bu iki Avrupalı isim bugün Batı dünyasında Çin kültürünü Avrupa'ya taşıyan en önemli tarihi kişiliklerin başında gelmektedir. Özellikle Matteo Ricci'nin Çin'deki çalışmaları günümüzde dahi etkisini göstermektedir.

Aslında bu tür gezilerin içeriğine bakıldığı zaman çoğunlukla bireysel oldukları görülmektedir, bu yüzden de Çin'i tam anlamıyla inceleyen ve tanımak amaçlı gezen büyük kitlelerin doğmasına neden olmamışlardır. Çin sarayında Batı'dan gelen resim, sanat ve teknoloji belli bir ilgi uyandırsa da bunu uygulamak konusunda o kadar büyük emek sarf edilmemiştir. Avrupalıların Hristiyanlık için yaptığı çalışmalar ve Çinlileri Hristiyanlaştırma politikalarında da kısmen bir başarı sağlanmıştır. Qing Hanedanlığı bu süre içerisinde Batı ile temas hâlinde olmasına rağmen onun bilimlerini öğrenecek isimleri yetiştirmemiş ve bu yüzden de Batı hakkında sağlam bir bilgi arşivine sahip olamamıştır.[56] 1644'te Qing Hanedanlığı'nı kuran Mançular tarafından Qing hükümeti içerisinde dış işleri ile ilgilenecek bir bakanlık dahi kurulmamış olması Çin'in Batı'yı ve diğer

uygarlıkları bu dönemde nasıl dışladığının en önemli kanıtlarından bir tanesidir.[57] Çin'in Batı'ya bu kadar soğuk yaklaşmasına rağmen Avrupa'nın Goethe, Voltaire gibi isimleri dahi Çin kültüründen etkilendiklerini her zaman belirtmiş ve bunun izlerini taşıyan eserler ortaya koymuşlardır.[58]

Çinlilerin Batı ile olan ilişkilerini tarih boyunca hem coğrafya hem de inanış şekilleri belirlemiştir. Çinlilere göre "Cennet" ya da "Gök"[59] diye de çevirebileceğimiz kutsal yapı yukarıda, yeryüzü aşağıda ve bunun ortasında yani evrenin merkezinde Çin'in bulunuyor oluşu tüm Batı medeniyetini kendilerinin dışarısında bırakmıştır. Bu düşünceyi yüzyıllarca benimseyen Çin toplumu için diğer medeniyetler sadece onların çevresindeki ek parçalar olarak sayılmış ve değer verilmemiştir. Bu inanışın getirdiği Batı'yı tanımanın gereksiz olduğu düşüncesi tarih boyunca Çin yönetimlerinin uygulamalarında göze çarpmaktadır. Büyük bir medeniyetin diğer medeniyetleri bu kadar dışlaması, 19. yüzyılda Çin'in Batı karşısında ezilmesinin de en büyük nedenini oluşturmuştur.[60]

Ünlü tarihçiler Fairbank ve Su Yu Teng (Su Yü Tıng), Çin'in zaman içerisinde karşılaşacağı ve kendilerini ezecek olan bu güçlü Batı medeniyeti ile doğan ilişkilerini şu sözlerle açıklamışlardır. "Çin dünyanın en kalabalık ve en eski medeniyeti olarak Batı'nın gerçek gücü ile tanıştığı andan itibaren uzun yıllar sürecek olan şiddetin egemenliği altına girdi. Sonunu daha görmediğimiz bir devrimin içerisinden geçen Çin, sayısız eşit olmayan anlaşmayı imzalayarak Batı ile hiç olmadığı kadar iç içe geçerek Batı'nın tutsağı durumuna düştü. Avrupa ve Amerika gibi yükselen Batı güçlerinin baskıları altında ezilen Çin, Batılılar geliştikçe daha da geriye gitmek durumunda kaldı. Batı'nın bu gücü Çin'de büyük kayba ve zarara yol açarak Çin toplumunu derinden etkiledi. Çin tarihinin ve düşünce sisteminin derinlerine kadar işleyen bu değişim ve şok sonrasında Çin, yabancı toplumların ortak sömürü merkezi durumuna dönüştü."[61] İki yazarın bu görüşü diğer tüm Çin tarihi yazarlarının da birleştiği ortak noktaları en iyi şekilde açıklamaktadır. I. Afyon Savaşı'na kadar Qing Hanedanlığı'nca politikalarına değer verilmeyen Batı medeniyeti daha sonraki dönemlerde Çin'in en büyük tehdidi olarak yine aynı hanedanlığın sonunu getirmesiyle de dünya tarihine geçmiştir.

Yine geçmişe dönüp Batı ile Çin arasında yaşanan ilişkilerin devamına bakarsak 16. yüzyıla odaklanmamız gerekmektedir. İlk zamanlarda karadan başlayan iletişim ancak bu dönemde yerini deniz ulaşımına bırakmıştır.

Avrupalıların açık denizlerde olan keşif ve uzun seferlerinin ardından başlayan okyanuslararası direkt ticaret, Çin limanlarının Batı'dan gelen denizciler tarafından tanınmasına yol açmıştır. Çin'e ulaşan Avrupalıların başlattığı deniz ticareti ilk zamanlarda Amerika kıtasından bol miktarda gümüş getirerek ipek ile değiş tokuş eden Portekiz ve İspanyolların kontrolünde sürmüştür. Portekizliler Çin'in Makao bölgesine 1517, İspanyollar ise aynı bölgeye 1575 senesinde gelerek yavaş yavaş ticarette etkili olmaya başlamışlardır.[62] Ardından geçen yılların sonunda Çin kıyılarında başlatılan deniz ticaretine İngiliz (1637) ve Hollandalılar da (1663) ortak olmuş, Çin üzerinde Avrupa ticaret etkisi artarak gelişmiştir. Çinliler tarihleri boyunca ilk defa bu kadar yoğun olarak karşılaştıkları beyaz ırka sürekli farklı gözlerle bakarak kendi aralarında efsaneler dahi üretmişlerdir. Kırmızı saçlı, büyük burun ve koca ayaklı diye tabir ettikleri Avrupalıları bazı Çinliler büyücü olarak görmüş ve insan yediklerine dair hikâyeler bile anlatmışlardır.[63] Bugün bile Çin'in farklı yerlerinde yabancılara garip canlılarmış gibi bakan çok sayıda Çinliye rastlanmaktadır. Çinlilere göre yeryüzünde iki insan vardır, bu insanlardan biri Çinliler diğeri ise yabancılardır. Özellikle Çin coğrafyasında uzun süre yaşadıktan sonra Çinlilerin yabancılara olan bakış açılarını en kısa olarak bu şekilde özetlememiz yanlış olmayacaktır.

Çinliler Batılıları bu şekilde tanısalar da adım adım onlarla ticaret yapmaya başlayarak zaman içerisinde kurmuş oldukları karşılıklı ekonomik ilişkilerin sayesinde oldukça zenginleşmişlerdir. Çin'in bu kadar büyük coğrafyasına rağmen sadece belli limanlardan sağlanan ticaret, Çin'in güneydoğusunda bulunan Kanton bölgesinde yoğunlaşmış ve bu bölge üzerinden gelişmiş nehir ulaşım sistemleri sayesinde içerilere kadar uzanmıştır. Bölgede yabancılarla ticaret yapan zengin Çinliler sadece imparatordan aldıkları özel haklardan yararlanarak mal alıp satmışlardır. Çin tarihinde bu şekilde özel haklar ile yabancılarla ticaret yapabilen ayrıcalıklı tüccarlara "Hong" ismi verilmiş ve ticaret yalnız bu kişiler tarafından yürütülmüştür. Sadece Çinliler arasından seçilen Honglar, Çin'in iç bölgelerinden aldıkları malları yılın sadece belli bir döneminde Kanton limanına getirerek yabancı tüccarlara satmışlardır.[64] Bölgeye gelen yabancılara sıkı kurallar koyan Qing Hanedanlığı bu kurallara uymayan bazı Batılıları ise tutuklamıştır.

Hükümetin bu dönemde koyduğu bazı sıkı kurallar arasında şu maddeler göze çarpmaktadır[65]:

Batılılar sadece Mayıs ve Ekim aylarında gelip ticaret yapabilirler.
Yabancı kadınlar Kanton bölgesine giremezler.
Yabancı tüccarlar Çinli tutup ticarette yardım alamazlar.
Botla gezmeye çıkanlar belli günlerde bu izni kullanabilirler.
Hong tüccarları hiçbir yabancıya borçlanamazlar.

Günümüzde de Çin’de iş yapan yabancılar ve kurulan dev çok uluslu şirketler benzer uygulamalar ile karşılaşmaktadırlar. Çin hükümeti her zaman önceliği kendi vatandaşlarına vererek tarihinde olduğu gibi kendisini Batı karşısında korumaktadır. Kurallara uymayan Batılı firmalar ise ülkeden uzaklaştırılmaktadır. Son olarak Google’ın Kıta Çin’den atılmasını bu uygulamalara en iyi örnek olarak gösterebiliriz. Bu yüzden de özellikle Kıta Çin’de iş yapan firmalar sıkı şekilde Çin’in kurallarına bağlı olarak faaliyetlerini yürütmek durumundadırlar.

Tekrardan Qing dönemine dönersek, bu dönem içerisinde Qing yönetimi Kanton bölgesinde dönen büyük ticaretin etkisiyle oluşan ortamı bir noktada toplayarak daha kolay kontrol edilmesini sağlamıştır. Hükümet yürürlüğe koyduğu bu uygulamayla vergileri daha kolay toplamış ve ticareti de kendi kontrolü altında tutmuştur. Aynı şekilde yabancılar da kurulan bu sistemden yarar sağlayarak ticari faaliyetlerine daha etkili yön vermişlerdir. Tüm ticaret 1750 senesine kadar gelişerek devam etse de bu tarihte Kanton bölgesinde yabancılarla yapılan ticaretin hanedanlık tarafından yasaklanması tüm ticaretin Çin’in diğer bir güneydoğu şehri olan Makao’ya kaymasına neden olmuştur. Sık sık Makao’ya gelmeye başlayan Avrupalı tüccarlar bazı dönemlerde ülkelerine geri dönebilmek için uygun rüzgârların çıkmasını haftalarca bekleyerek günlerini geçirmişlerdir. Avrupalılar uzun süre kalmak zorunda oldukları bu dönem içerisinde Çin’i ve Çinlileri daha yakından tanıma fırsatı bulmuşlardır.[66]

Günümüzde Makao’yu yakından gezenler özellikle Portekizlilerin Ming Hanedanlığı’nın son dönemlerinde yapmaya başlamış oldukları binaları görebilirler. Qing Hanedanlığı döneminde de devam eden Avrupa etkisi uzun yıllar sürmüş ve Makao zamanla bir Avrupa şehri görünümü almıştır. I. Afyon Savaşı’nın kaybedilmesi ve ardından geçen kısa sürenin sonrasında Makao bölgesi 1887’de Portekiz yönetimine bırakılmıştır.

Çin’in uzun tarihi boyunca Batılıların Çin sınırları içerisinde en etkili oldukları dönemlerden bir tanesi de Jesuit dönemidir. Bu dönemde Çin’de başlatılan Hristiyanlaştırma faaliyetleri Çin’in dinsel yapısında önemli

değişikliklere neden olmuştur. Jesuitler ya da "İsa'nın Topluluğu" diye de çevirebileceğimiz din adamlarının Çin topraklarına ayak basmalarının ardından Batı el sanatlarıyla beraber Hristiyan kültürü de Çin'e daha organize bir şekilde sokulmaya başlanmıştır. Sözünü ettiğimiz misyoner grupları 16. ve 17. yüzyıllarda yoğun olarak Çin'e seferler düzenleyerek Çin toplumu üzerinde yoğun olarak Hristiyanlaştırma çalışmaları yürütmüşlerdir. Bu çalışmalarının sonucunda da Çin sınırları içerisinde Çinli Hristiyan topluluğu doğmuş ve Hristiyanlık yerel halkın bazıları tarafından yavaş yavaş kabul görmeye başlamıştır. İlk zamanlarda sakin görünen din kökenli bu ilişkiler zaman içerisinde Çin'de doğan yabancı düşmanlığının ve işgallerin etkisiyle büyük çatışmalara dönüşmüştür.[67] Jesuit döneminin başlamasından çok daha önceleri 13. yüzyılda Roma Katolik Kilisesi de Çin'de kilise açma çalışmalarında bulunmasıyla Çin tarihine geçmiştir.

Tüm bu Hristiyanlık için temel atma faaliyetlerinin ardından 1800'lü yıllara gelindiğinde Çin'de birkaç yüz bin kişiden oluşan Çinli Hristiyan topluluğu ortaya çıkmıştır. Hristiyan din adamları tarafından dini bilgilerin yanı sıra; topçuluk, takvim yapımı, coğrafya, matematik gibi bilimler de Çinlilere öğretilmiştir. Hristiyanlığın Çin sınırlarında rahatsızlık uyandırmasının ardından Batılı din adamlarına Qing Hanedanlığı'nın son dönemlerine doğru çeşitli kısıtlamalar getirilmiştir. Çin'e gelen Jesuitlerin girişlerinin yasaklanmasıyla misyonerlik faaliyetlerinde de azalma göze çarpmaktadır. Çin'deki son Jesuit 1805 senesinde hayata veda etmiş ve yerine herhangi birisi konulmamıştır.[68]

Yakın ilişkilerin özellikle ticaret ağırlıklı gelişmesine, misyonerlerin tüm din çalışmalarına ve Avrupalıların Çin'e olan yoğun ilgisine rağmen Çinliler yüzyıllar boyu Batı'dan alacak herhangi bir ürünün olmadığına inanmaya devam etmişlerdir. Çin'in zengin toprakları ve derin medeniyetinin barbar diye tabir ettikleri medeniyetten de zaten herhangi bir şey almasının gereği olmadığına inanan Çinliler, çoğu sefer Batı'dan gelen elçileri dahi neredeyse hiç ağırlamadan ülkelerine geri göndermişlerdir.

Çin'e gelen tüm yabancı ulusların tüccarları ve elçileri herhangi özel bir ilgi ile karşılanmamış, Çin sarayının uygulamakta olduğu kanunlara göre tüm yapmaları gerekenler yabancılara hiçbir ayrıcalık sağlanmadan sunulmuştur. Çin çoğu zaman ticari ilişkilerinde yabancı ülkelere özel politik bir tanımlama dahi getirmemiştir. Çin'in yüzyıllardır uygulamış olduğu sisteme göre hiçbir yabancı ulus Çin'in seviyesinde değildir ve aynı

seviyede muhatap olunmaması gerekmektedir. Bu durum tarihte ilk olarak Rusya için delinmiş ve kuzey bölgesinde aralarında yaşanan sınır çatışmaları sonucunda Çin Rusya'yı muhatabı olarak görerek karşılıklı bir anlaşmaya imza atmıştır. Nerchinsk Anlaşması (1689) olarak tarihe geçen bu anlaşma Çin'in bir Batılı devlet ile yapmış olduğu ilk ikili anlaşma olması nedeniyle de büyük öneme sahiptir.[69]

Çin'in tüm önyargılı yaklaşımına ve Batı'ya olan soğuk duruşuna rağmen ticaret içten içe büyüyerek 1760 yılına kadar gelinmiştir. Zaman içerisinde ticaret arttıkça ve Batı'nın ekonomik kayıpları büyümeye devam ettikçe karşılıklı gerginlikler de ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunun sonucunda da zaman içerisindeki durum daha da kontrolden çıkmış, Batılılar Çin'i etkisiz hâle getirilmesi gereken bir engel olarak görmeye başlamışlardır. 1760 senesi bu yüzden Batı'nın Çin üzerinde olan ekonomik hesaplarını gözden geçirmesi açısından oldukça önemlidir.

Endüstri Devrimi'ni gerçekleştiren İngiltere'nin gözünü Doğu'nun zenginliklerine dikmesinin ardından daha önce de belirttiğimiz gibi Asya'da emperyalizmin doğuşu başlamıştır. Bir zamanların en güçlü imparatorluğu olarak görülen Osmanlı İmparatorluğu da yine bu dönemde "Hasta Adam" diye adlandırılmış ve Batılı ülkeler tarafından parçalanmasının üzerinde sinsice planlar yapılmaya başlanmıştır. I. Afyon Savaşı'nın ardından Qing Hanedanlığı da Osmanlı'nın başına gelenlere benzer bir şekilde her ülkenin kendi çıkarları doğrultusunda güneyden kuzeye doğru paylaştırılmıştır. Uzakdoğu'nun hasta adamı durumuna düşen Çin ve diğer bir hasta adam olan Osmanlı için 19. yüzyıl bir dönemin sonuna doğru gidişin ilk adımları olmuştur.[70]

Batı ile olan ticarette Çin'in daha çok satıcı konumunda bulunması ve İngiltere ile arasında ortaya çıkan büyük ticaret açığının ardından İngiltere'nin başlattığı afyon ticareti İngiltere'nin Çin karşısında tüm ticari üstünlüğü ele geçirmesiyle sonlanmıştır. İngiltere'nin Hindistan üzerinden Çin'e sokmaya başladığı uyuşturucu özelliği olan afyon bitkisi, kısa bir zaman içerisinde tüm güney Çin'de tüketilmeye başlanarak Çin toplumunun 19. yüzyıldaki en büyük düşmanı hâline dönüşmüştür. İngilizlerin daha çok para kazanmak uğruna her türlü yasak ve kanunlara rağmen vazgeçmedikleri bu ticaret, İngiltere'nin Çin karşısında açık veren ekonomisini batmaktan kurtarmıştır. Çin yönetimi hem ekonomik anlamda hem de afyon kullanımının toplumu kötü şekilde etkilemesi yüzünden İngiltere'ye çeşitli uyarılarda bulansa da giderek büyüyen bu tehlikeli

ticareti durduramamıştır. Afyon kullanımının giderek yaygınlaşması ve Çin için tüm ticari dengelerin alt üst olmasının ardından Qing yönetimi Lin Ze Xu (Lin Zı Şü) isimli devlet adamını Kanton bölgesine göndererek (1838) Kanton civarında yapılan ve halkı giderek zehirleyen afyon satış faaliyetlerini sonlandırma kararı almıştır.[71] Lin Ze Xü (Lin Zı Şü)'nün bölgeye gönderilmesinin ardından uyguladığı politika ileriki dönemlerde Çin tarihini sonsuza kadar değiştirecek olması nedeniyle çalışmamızın ilerleyen sayfalarında detaylı bir şekilde incelenecektir.

Çinliler İngiltere'ye karşı bir meydan okumaya dönüşecek olan bu mücadeleden çok daha önceleri tehlikenin her zaman sınırlarına yakın olan göçebe kabilelerden ve diğer topluluklardan geleceğine inandıkları için Batı'nın kendilerine zarar veremeyeceğini düşünmüşler, bu yüzden de bu güce karşı herhangi bir savunma stratejisi geliştirmemişlerdir. Batı'nın sahip olduğu gücü iyi analiz edemeyen Çin, bu sorunu da yine kendi tarihi öğretilerine göre çözebileceğini hesaplamıştır. Batılılar ile Batılı şekilde iletişim kurmak yerine Çin usulü ilişkiler geliştirmeye çalışan Çinliler bunun sonucunda da başarısız olmuşlardır. Tarihte yabancı toplumlarla sadece sınır boylarında küçük mücadeleler vermiş olan Çin'i bekleyen tehlike daha yüz üstüne çıkmamıştır ama çok geçmeden yaşanacak olaylar Qing Hanedanlığı'nı ve 19. yüzyılı hiç olmadığı kadar sarsacaktır.

2.2. Qing Hanedanlığı'nda Sosyal ve Ekonomik Yapı

Qing Hanedanlığı Çin topraklarında Çinli olmayan bir hanedanlık yönetimi olarak tarihe geçmiştir. Tarihinde ikinci kez bir başka ulus tarafından kontrol edilen Çin toprakları Mançu ve Çinlilerin arasında gerginliklere de sıkça sahne olmuştur. Bu dönemde saçlarını kazıtmaları ve kafalarının arkalarından kuyruk bırakmaları istenen Çinlilerin bu kanuna uymamalarının cezası kafalarının uçurulması olarak uygulanmaya başlanmıştır. Qing Hanedanlığı'nın çürüyen yapısı ekonomi ve sosyal alanlarda da kendini göstermiştir. Bu durum hanedanlık tarih sahnesinden silinene kadar varlığını sürdürmüştür. Bu yüzden de Qing dönemi antik Çin ve Modern Çin tarihi arasında bir köprü olarak kabul edilmektedir.[72]

19. yüzyılda Avrupalı güçler Çin'in gözünü korkutmak ve yer yer tehdit etmek için "Gunboat Diplomacy" yani Türkçe'ye "Savaş gemisi diplomasisi" olarak çevirebileceğimiz siyaseti uygulamışlardır. Avrupalıların ürettiği bu siyasetin amacı Çin ile aralarında olabilecek

anlaşmazlıkların kesin olarak çözümünde silahlı güçlerin kullanılması olarak belirlenmiştir. Bu yüzden de İngiltere Kanton bölgesinde vermiş olduğu ekonomik kayıpların ardından ticareti kontrol etmek için silahlı donanmasını da her daim hazır tutmuş ve kış aylarında özellikle afyon trafiğini silahların gücüyle kontrol etmiştir.[73] Tüm bu uygulamalar toplum ve Çin ekonomisi üzerinde birer baskı unsuru olarak Çin'de rahatsızlık uyandırmıştır.

a) Qing Toplumu

Qing Hanedanlığı'nın son dönemlerini elbette ki onlarca cilt kitaba sığacak bir biçimde inceleyebiliriz. Bu çalışmanın amacı Çin modern tarihinin ilk dönemine genel açıdan ışık tutmak olduğu için yaşananların hepsine tek tek derinlemesine değinmemizin ne yazık ki imkânı bulunmamaktadır. En azından dönemi incelerken yaşanan olayların yanında dönemin toplum yapısını da kısaca bu bölümde okuyucu ile paylaşmak, dönemi algılamak açısından oldukça önemlidir.

En eski zamanlarından bu yana geçimini topraktan sağlayan Çin halkı, Qing Hanedanlığı döneminde de aynı geleneğini sürdürmüştür. Başta çay, pamuk ve pirinç üreten Çinliler Batılıların gelmesi ile birlikte patates, yer fıstığı ve mısır gibi ürünlerle de tanışmışlardır. Çinliler uzun bir süre bu şekilde hayatlarını sürdürürlerken eğitim ve felsefe gibi konular Konfüçyüsçülük temelinde sağlanmıştır. Halkın çok az bir kısmı bu eğitimi almış ve ancak imparatorluğun zorlu özel sınavlarından geçenler devlet içerisinde çalışmaya hak kazanmışlardır. Konfüçyüs'ün öğretilerinden doğan bu düşünce sistemi Çin toplumunu 2 bin yıldan fazla bir zaman içinde siyaset, ekonomi, kültür, davranış ve düşünce tarzı gibi birçok alanda etkileyen en büyük güç olmuştur. M.Ö. 551'de doğan bu düşünür günümüzde de Çin toplumunun ve eğitiminin önderi olarak sayılmaktadır.

Zaman içerisinde ekonominin zorlanmaya başlaması ve artan nüfus baskısıyla Çin toplumu yavaş yavaş sıkıntılı dönemlerin içine girmiştir. Fakirlik ülkenin dört bir yanına yayıldıkça Qing Hanedanlığı'nın sınırları içerisinde ayrışma ve huzursuzluk da su yüzüne çıkmıştır. Doğal felaketlerin üzerine eklenen ayaklanmalar ve kanlı baskınların ardından Çin'de uzun yıllardır sağlanmış olan huzur dönemi de yavaş yavaş son bulmuştur. Çin'de sadece bu dönemde yaşanan kuraklıklardan ölen insanların sayısının on milyonların üzerinde olması ülkenin ne kadar büyük acılar çektiğinin de bir göstergesidir. Çin'i vuran bu kuraklıkların en acı olanlarının başında 1876-1879 yılları arasında kuzey bölgelerinde yaşanan

kuraklık gelmekte ve ölenlerin sayısı 9,5 milyonu aşmaktadır.[74] Qing Hanedanlığı'nın son dönemlerine doğru yaşanan kuraklıkların yanında hastalık, tayfun, sel vb. doğal olayların sayılarına bakacak olursak manzaranın ne kadar korkutucu olduğunu çok daha yakından görebiliriz. Sadece 1790-1839 seneleri arasında toplam 317 bölgede doğal felaket yaşanmış ve sonucunda milyonlarca insan Çin topraklarında yaşamlarını kaybetmişlerdir. Yaşanan doğal felaketler, hanedanlığı ve Çin toplumunun yapısını 19. yüzyılda en çok etkileyen nedenlerin başında yer almaktadır.[75]

Qing toplumu bu zorlu dönemleri yaşarken kendi içerisinde birkaç parçaya bölünmüş ve toplumun her bir kesimi kendi mücadelesini vermeye başlamıştır. Hanedanlığın sınırları içerisinde yaşayan halka daha yakından bakarsak şu kesimlerden oluştuklarını görebiliriz:

Eğitimli tabaka:

Qing Hanedanlığı'nın devlet kademelerinde yer alan yetkililer "Sivil Servis Sınavları" denen bir uygulama sonucunda seçilmişlerdir. Bu sınavlar sadece hükümet tarafından ve belli eyalet veya şehirlerde yapılarak en başarılı kişileri seçmek için oldukça zorlu şartlarla hazırlanmışlardır. Devletin belirli kadrolarına girmeye hak kazananlar toplum içerisinde kendilerine özel bir statü sağlamışlardır.

Çin'deki eğitimli tabaka giyim, kanun ve sosyal haklar alanında yaşadıkları değişimlerle Çin'in diğer fakir kesiminin çok üzerinde bir pozisyonda devletin çeşitli kurumlarında yer buldukları için daha ilk bakışta normal Çin halkından da kolaylıkla ayrılıyorlardı. Bu dönemde nüfusun sadece %5'inden daha az bir kısmı bu şekilde yaşam sürebiliyordu ve bu kesime yükselmek o kadar da kolay değildi. Ancak zorlu sınavları geçenler daha büyük şehir ve modern yerleşim yerlerinde ikamet etme şansını yakalayarak geri kalmış taşra hayatından kurtuluyorlardı.

Yapılan zorlu sınavlarda tarih, felsefe, Konfüçyüsçü felsefe gibi konularda sorular soruluyordu ve normal bir kesimden gelen kişinin başarı göstermesi o kadar da kolay değildi. Eğitim almak hem uzun hem de masraflı olduğu için fakir kesimin çocukları daha eğitime başlamadan parasızlık yüzünden kaybediyorlardı. Zengin aileler çevrelerindeki güçlü tanıdıklar sayesinde kendilerine ve çocuklarına her türlü imkânı yaratabiliyorlardı. 18. yüzyılda yazılan "Ru Lin Wai Shi (The Scholars) isimli roman bu sınavlarda başarıya ulaşmanın zorluklarını ironik olarak işlemesiyle Qing dönemini gözler önüne sermesi açısından incelenebilir.[76]

Sonuç olarak devletin sınavlarını geçerek Qing Hanedanlığı’nda üst tabakaya girmeye hak kazananlar devlet tarafından kendilerine verilen birçok görevde önemli çalışmalarda bulunuyorlardı. Bu görevler arasında; özel okullarda öğretmenlik, sosyal yardım hizmetleri, şehir planlaması, kanunları uygulamak, güvenliği sağlamak, Konfüçyüsçülük felsefesinin öngördüğü törenleri düzenlemek ve vergi toplanmasına yardım etmek gibi işler yer alıyordu. Eğitimli tabaka ve özellikle de devletin içerisinde görev alan bu özel kesim, toplumun içerisinde ayrıcalıklı oldukları için Qing sarayı ile halk arasındaki iletişimin kurulmasında da en önemli görevi üstleniyorlardı.[77]

Köylüler:

Nüfus baskısı altında ezilen ve kuraklıktan en çok darbe yiyen kesim ülkenin en düşük gelirli kısmını oluşturan Qing köylüleriydi. Bu kesimin çoğu okuma ve yazmayı bilmeyen kişilerden oluşmaktaydı. Sadece kendi köy ve çevresinde ikamet ettikleri için diğer kesimlerle aralarında herhangi bir bağlantı da bulunmuyordu. Aralarından sadece çok azı başka şehirlere yolculuk ediyor, diğerleri ise kendi dünyalarına kapalı bir vaziyette yaşıyorlardı. Bu kesimi oluşturanlar genellikle eğitimli bürokratlara koşulsuz boyun eğiyorlar ve son derece pasif bir görüntü çiziyorlardı. 19. yüzyılda en düşük rütbeli devlet memurunun kontrol ettiği kişi sayısı 250.000 civarındaydı ve sorunların doğduğu zamanlarda devlet adamlarının kontrolü sağlamasına imkân dahi yoktu. Köy halkının sosyal yardım ve bazı bağışlardan başka kaybedecek bir şeyinin olmaması da ayaklanma anlarında olayların kontrolden daha çabuk çıkmasına neden oluyordu. Ürünlerini aldıkları dönemlerde de sakin bir yaşam süren Çin köylüleri, doğal felaket ve diğer etkenlerin de araya girmesinin ardından durdurulması çok zor kontrolsüz ordulara dönüşüyorlardı. Bu dönemde yaşayan Ning Lao isimli bayan iki çocuğu ve afyon bağımlısı olmuş kocasının acıklı hikâyesini şöyle anlatmaktadır[78]:

“Günler geçiyor ve ben evimde oturmaya devam ediyordum. Ne yapabilirdim ki? Annem ölmüş ve ağabeyim de kaçıp gitmişti. Sadece kocam eve yemek getirirse ben ve çocuklarım bir şeyler yiyebiliyorduk. Bir kadının avludan dahi çıkması imkânsızdı. Eğer çalışmak için dışarı adım atarsanız komşularınız size gülüyor ve “Bak işte yine işe çıkıyor.” şeklinde alay ediyorlardı. Dilenmeyi bile bilmediğim için evde oturmaktan ve açlık çekmekten başka çarem de yoktu. Bir defasında o kadar açtım ki bir tuğlayı

parçalara ayırdım ve yemeye başladım. Ardından kendimi daha iyi hissettim.

Ne yapmam gerektiğini nasıl bilebilirdim? Biz kadınlar saç taramak ve ayaklarımızın bağlanmasından[79] *başka bir şey bilmezdik. Evlerimizde oturur ve kocalarımızın gelmesini beklerdik. Benim annem de aç bir şekilde kocası yemek getirsin diye beklemişti. Şimdi de ben aynı şekilde kocamı bekliyordum. Ne yazık ki kocam her şeyimizi satmıştı. Bir keresinde bir kürk şapkayı dahi satmak istedi ve ona satmaması için yalvardım. "Ne olur bu şapkayı satma o benim amcamın hatırası, onun yerine al benim paltomu sat." dedim. O da gidip paltoyu biraz tahıl alabilmek için sattı. Eve geldiğinde sarhoş ve sadece iki kap yiyecek getirmişti. Onun ne kadar az yediğini görünce yüzüne baktım ve afyon içip uyuşmuş olduğunu gördüm. Paltoyu afyon için sattığını biliyordum. Yemek yemeği dahi düşünmeyip afyon içebilen böyleleri vardı.*

Annem öldükten ve ben de hastalandıktan sonra bir boş kap alıp dilenmeye başladım. Bahar ayıydı ve ben 22 yaşında genç bir kızdım. Dışarı çıkmak bir kadın için çok ağırdı. Bu yüzden de uzun zamandır ayyaş kocama dayanıyordum. Fakat artık dayanacak gücüm kalmadı ve dışarıya çıkıp dilencilik yapmaya başladım. Dilendiğim yerler hiç tanınmadığım şehrin iç taraflarıydı ve çok utanıyordum. Elimde küçük bir değnek vardı ve gözükmemek için uzun kollu kıyafetler giyiyordum. Kocam da bana eşlik ediyor ve çocukları da yanımızda götürüyorduk. Açık bir kapı gördüğüm an hemen küçük bebeğimizi içeri yolluyorduk ki ona acıyıp bize para versinler..."[80]

Tüccarlar:

Sosyal statü olarak pek sevilmeseler de halkın çoğundan çok daha iyi durumdaydılar. Tüccarlar devlet kurum ve kişileri ile karşılıklı alıp verdikleri hediyelere ekledikleri rüşvetler sayesinde iyi ilişkiler kuruyorlardı. Ticaret özel izinlerle yapıldığı için verdikleri bu rüşvetler ticari izinlerinin sürmesine ve kazançlarını garanti altına almalarına kolaylık sağlıyordu. Birçoğu büyük şehir ve kasabalarda yaşayan tüccarlar paranın gücüyle her işlerini çok rahat halledebilecek bir konumda bulunuyorlardı. Avrupa'da güçlenen orta sınıfın aksine, Çin'deki bu sınıf eski yönetim tabakasına karşı herhangi bir bağımsız güce erişemeyerek sadece kendi içerisinde güçlü bir konumda varlığını uzun bir süre sürdürdü. Batılılara bağlı olarak güçlendikleri için gelirleri genellikle Kanton

bölgesiyle sınırlıydı fakat yine de ekonomik anlamda Çin'in en üst tabakalarının içinde yer alıyorlardı.[81]

Esnaf ve zanaatkarlar:

Çin'de 3. sırada yer alan esnaf ve zanaatkârlar kesimi ayakkabıcılık, dokumacılık, altın işleme vb. üretiminde bulunuyorlardı. Her birinin kendi içerisinde kendine özel bir esnaf teşkilatı bulunduğu için daha organize olmuş bir yapıya sahiptiler. Esnaf teşkilatının başında dini bir lider ya da tapınağa bağlı efsanevi bir kurucu bulunuyordu. Kırsal kesimde çalışan zanaatkârlar tarımın yapılmadığı dönemlerde köylerin ekonomisini ayakta tutuyorlardı.[82]

b) Qing Ekonomisi

Qing Hanedanlığı döneminde ekonomisinin %85'i tarıma dayalı olan bir ülke olan Çin, yine aynı dönem içerisinde ekonomisinde özellikle Batılıların etkisiyle birçok değişim yaşamıştır. Güney bölgelerinin daha yağışlı olması nedeniyle bu bölgelerde Çinlilerin ana tüketim ürünü olan pirinç oldukça yoğun bir şekilde yetiştirilmiştir. Kuzey bölgelerinde ise güneye oranla daha kuru bir iklime sahip olması yüzünden en çok ekilen ürün buğday olmuştur. Qing döneminde herhangi bir ticari güce erişemeyen çiftçiler kendi içlerinde ufak boyutlu ve düşük verimli çiftçilik yaparak geçimlerini sağlamışlardır.[83] Bugün olduğu gibi o dönemde de en kalabalık coğrafyaya sahip olan Çin, nüfusu arttıkça uygulanan verimsiz çiftçilik yüzünden halkını beslemekte oldukça zorlanmış, hatta zaman zaman besleyemeyecek bir hâle gelmiştir.

Çin'de bu kadar çok nüfusun yaşıyor olmasının en önemli sebeplerinden bir tanesi, Qing Hanedanlığı döneminde ülkede uzun bir süre düzen ve barışın hüküm sürmüş olmasıdır. Barış döneminde iç karışıklık ve dış istilalar yaşanmadığı için nüfus sürekli artmıştır. Diğer bir neden ise Amerika kıtasından getirilen tatlı patates, fıstık ve darı gibi ürünlerin nüfus üzerinde olan etkileridir. Güney Asya'da yetiştirilen ve daha hızlı büyüyen yeni bir pirinç türünün ülkeye getirilmesi aynı şekilde nüfus üzerinde oldukça büyük bir etki yaratmıştır. Bu sayede çiftçiler üretimlerinde geçmişe oranla artış sağlamışlardır.[84]

Elbette ki Qing Hanedanlığı'nda hayat hep bu şekilde barış ve bollukla sürmemiştir. Artan nüfusun beslenmesi ve yaşam alanlarının daralması ile çiftliklerin sayısı giderek azalmış, insanlar gün geçtikçe daha az tüketmeye başlamışlardır. Aynı şekilde tarım alanlarının da büyük ölçüde küçülmesi ile üretilen ürünler nüfus karşısında yetersiz kalmıştır. İmparatorluk tarafından

alınan önlemlerle zengin ve çok toprak işleyen kişilerin daha fazla toprak edinmeleri önlenmeye çalışılmış ve küçük arazi işleyenlere daha çok toprak bırakılması hedeflenmiştir. Fakat tüm bu politikalara rağmen artan nüfusu beslemek mümkün olmamıştır. 18. yüzyıla gelindiğinde toprakların büyük kısmının sulanmasına ve ekim yapılmasına rağmen bu kez de çiftçiler arasında problemler ortaya çıkmıştır.

Çin'de yeteri kadar gelişmemiş olan makineleşme ve endüstri, Batılıların ticarette olan etkisi yüzünden hareketlenmeye başlamış; bu da birçok kişinin şehirlere göç ederek işsiz kalmasına sebep olmuştur. Her ne kadar ticaret artsa da uluslararası pazara entegre olamayan Çin, yeteri kadar büyüyemeyerek dengesiz bir ekonomik gelişim göstermiştir. Qing Hanedanlığı döneminde artan Batılılarla ticaret yeni olanakları da beraberinde getirerek Çinliler için farklı bir kazanç kapısı aralamış olsa da dengesiz kalkınma ekonomi üzerinde büyük sorunları da beraberinde getirmiştir.

Çinliler Batılı anlamda modernleşme etkisini yaşamadan önce çoğunlukla aileleriyle kurdukları ticaret bağlarını bu dönemde geliştirmeye başlamışlar ve bu sayede güvendikleri kişilerle ticari ortaklıklara girerek Batılıların ticaret tecrübelerinden yararlanmışlardır. Çin'in iç bölgelerinden gelen köylü kesimin bir kısmı da ticaretin içerisine girme fırsatı yakalamıştır. Aynı dönem içerisinde esnaf örgütleri kurulmuş ve başka eyaletlerden gelen tüccarlara yiyecek, içecek ve barınma gibi olanaklar yaratılmıştır. Bu ortaklıklara en iyi örnek olarak Anhui ve Shanxi (Şanşi) eyaletlerinin tüccarlarının beraber kurdukları ticari örgütleri model olarak gösterebiliriz.[85]

Nüfus artışı, Batılılarla ticaret ve üretimin artması bu dönemin üç ana ekonomik özelliğini oluşturmaktadır. Tüm bunların olmasına rağmen Çin'de Avrupa'daki gibi ticari kapitalizm doğmamıştır. Hem üretim hem de ticaret ne kadar artarsa artsın, Avrupa ile kıyaslandığı zaman çok kısıtlı imkânlarla yapılmış olmaları yüzünden Çin ekonomisine olan katkıları da belli oranda gerçekleşmiştir.[86]

c) Qing Yönetimi

Qing Hanedanlığı'nın yönetimi bir önceki hanedanlık olan Ming Hanedanlığı'nın devamını oluşturmuştur. Qing yönetiminde karar mekanizmasında yer alan imparator, altı bakanlığın üzerinde bir konumda bulunarak ülkeyi yönetmiştir. İmparatorun başında bulunduğu bu bakanlıkların her birine iki genel sekreter ve dört yardımcı sekreter

başkanlık etmiştir. Minglerin aksine Qing yönetiminde devlet görevleri Mançu soyluları ve devlet sınavlarını geçen başarılı Çinliler arasında ayrıştırılmıştır.[87] Qing Hanedanlığı yönetiminde ülkenin kontrolünü sağlayan altı bakanlık şöyle sıralanmıştır:

1- Sivil Görevler Bakanlığı
2- Finans Bakanlığı
3- Tören Bakanlığı
4- Savaş Bakanlığı
5- Ceza Bakanlığı
6- Çalışma Bakanlığı

Bu bakanlıklar vergi toplamaktan, tören düzenlemeye ya da yasal kararlar almaktan su kanalları yapımına kadar çok geniş bir alanda birçok uygulamada bulunmuşlardır. Mançuların kontrolünde olan Han ulusunun çoğunluğu oluşturduğu Çin topraklarında hüküm süren bu sistem hanedanlığın sonuna kadar varlığını sürdürmüştür.

19. yüzyılın Çin'e kalkınma getirmiş olduğu tezine biraz değinecek olursak, bu tezin kısmen de olsa doğru olduğunu söyleyebiliriz. Fakat aynı hanedanlığın daha erken dönemlerinde başta bulunan Kang Xi (Kang Şi), Yong Zheng (Yong Cıng) ve Qian Long (Çien Long) gibi imparatorların dönemleri ile kıyasladığımızda Çin'de ekonomik bir gerilemenin olduğu açıkça gözükmektedir. Çin ne kadar büyük olursa olsun halk üzerinde tam bir kontrol sağlanmamış ve içerisinde hem ekonomik hem de politik sorunlarla boğuşarak 19. yüzyıla girmiştir. Bu dönemde sorulan sorulardan bir tanesi; gücü merkezde toplayıp toplamamak üzerinedir. Qing Hanedanlığı'nın son 200 yılında tüm hazinesi boşalmış ve giden paranın yerine yenisi konulamamıştır.[88] Geride kalan 2000 sene içerisinde herhangi bir modernizasyona ihtiyaç duymadan gelen Çin, bu dönemde yavaş yavaş tehlike sinyalleri vermeye başlamıştır. Qing döneminde oldukça fazla para sıkıntısı çeken hanedanlık hazinesi en sonunda çareyi borç almakta bulmuştur.

Shanxi (Şanşi) bölgesinde bulunan para kuruluşları Qing ekonomisine borç para sağlayarak hazineyi beslemişlerdir. 19. yüzyılda başlayan bu borç alma daha sonraki dönemlerde de artarak devam etmiştir. Çin'de bu dönem içerisinde para kazanan birçok tüccar, ABD ya da Avrupa'da bulunan tüccarların aksine ağır sanayiye yatırım yapmadan sadece ellerinde olanı geliştirmekle yetinmişlerdir. Çinli zengin tüccarlar çoğu zaman kazandıklarını lüks hayata harcamışlar ve herhangi yeni bir alanda yatırım

yapma gereği duymamışlardır. Çin'de bu kadar çok insan gücü olmasına rağmen nüfusun etkili bir biçimde endüstrileşmeye yönlendirilememiş olması da oldukça düşündürücüdür. Yaşanan bu durum sözünü etmiş olduğumuz Qing Hanedanlığı'nın halk üzerindeki otorite zayıflığının oldukça güçlü bir kanıtıdır.

2.3. Doğu Hindistan Şirketi ve 1800'lerde Çin-İngiltere Ticareti

19. yüzyılın başları Çin için Batı'ya ve özellikle Avrupa'ya kapalılık döneminin sürdüğü yıllardır. Tüm ticaretin Kanton limanından yapılıyor olması, Batı'ya karşı sadece o bölgede bir bilgi birikiminin oluşmasına neden olmuştur. İç bölgelerde yaşayanlar ise uzun geçmişte olduğu gibi Batı'yı hiç tanımadan ya da çok az tanıyarak hayatlarına devam etmişlerdir. Dönemin en büyük ticaret ortağı olan İngiltere 1715 senesinden bu yana Doğu Hindistan Şirketi[89] aracılığıyla Kanton limanındaki tekelini güçlendirerek bölgedeki ticareti kendisine bağlamıştır.[90] Bu şirketin dönem boyunca Asya'da yürütmüş olduğu faaliyetleri dünya sömürü tarihi açısından da oldukça önemlidir. Doğu Hindistan Şirketi'nin ülkeler arası hem ticari hem de siyasi ilişkileri etkileyen bir pozisyonda oluşu da ayrıca sorgulanmalıdır.

İngilizlerin özellikle emperyalizm döneminde Asya tarihine damga vuran bu ünlü şirketi başta Hindistan olmak üzere Asya'da yürütmüş olduğu ticarette çok kısa zamanda büyük kazanımlar elde etmiştir. Şirket Çin'in Güneydoğu bölgelerinde de zaman içerisinde güçlenerek ticari kontrolü ve siyaseti etkilemeye başlamıştır. Doğu Hindistan Şirketi zaman içerisinde Çin'de o kadar etkin bir duruma ulaşmıştır ki, ticaret yapmak isteyen her ülke önce bu şirketten onay almak ve onun koyduğu kurallara göre hareket etmek mecburiyetinde kalmıştır.[91]

İki ülke arasında dönen ticarette İngiltere'nin Çin'de başlıca ilgilendiği ürünlerin başında ipek ve çay gelmesine rağmen, Çin'in İngiltere'den almak istediği kayda değer herhangi bir ürün bulunmaması kısa zaman içerisinde soruna dönüşmüştür. Bu yüzden de İngiltere ekonomisi Çin'e karşı uzun bir zaman açık vermek durumunda kalmıştır. Çin ile ticaret yapan diğer uluslar da aynı şekilde bu ürünlerin yanında Çin'den bol miktarda porselen ithal ederek Avrupa'ya yoğun bir şekilde Çin ürünlerini taşımışlardır. Bu yüzden de Batı dünyasında Çin ürünleri hem pahalı hem de alıcısı en bol ürünler olarak döneme damgalarını vurmuşlardır. Avrupalıların tüm bu ilgi ve

taleplerine rağmen, Batılılar Çin'e en güzel ürünlerini getirseler dahi Çinliler tarafından bir türlü gereken beğeniyi toplayamayarak ticaretin çoğunlukla tek yönlü kalmasına boyun eğmek durumunda kalmışlardır.

Elbette ki ortaya çıkan bu dengesiz durumun İngiltere'de rahatsızlık uyandırmasıyla beraber, İngilizler çok geçmeden duruma el koymuşlardır. Yaşanan ticari dengesizlik üzerine 1793 senesinin Haziran ayında İngiliz Lord George Macartney Çin kıyılarına gelerek Çin imparatorunu ziyaret etmek istemiştir. Çinli yetkililer bu ziyaretin Qing Long (Çing Long) imparatorunun 80. doğum günü onuruna olduğunu kabul ederek Lord Macartney'i imparatorun huzuruna çıkarmayı kabul etmişlerdir. Fakat Macartney'in amacı, ticaret tarifelerini görüşmek ve Pekin'de diplomatik bir kurumun kurulması için imparatoru ikna etmeye çalışmaktır. Elinde İngiltere'den getirmiş olduğu birçok ürün bulunan Macartney bir taraftan da Çinlilere İngiliz ürünlerini pazarlamak istemiştir. Bu şekilde imparatora bir jest yapmayı planlamış olsa da imparator karşısında istediği sonuçları alma konusunda pek bir başarı gösterememiştir.

İmparatorun huzurunda getirmiş olduğu ürünlerin Avrupa'daki ününden bahseden Macartney'nin Çinli yetkililerden hiçbir olumlu tepki alamamış olması hem Macartney hem de temsil ettiği İngiltere için oldukça soğuk bir karşılama olmuştur. Sarayda Çin imparatoruna bağlılıkta bulunduğunu gösterecek geleneksel önünde eğilme âdetinde de bulunmayan Macartney, Çin sarayında toleransla karşılanmasına rağmen Qing yetkililerinden görüşme sonrasında hiçbir olumlu yanıt alamayarak İngiltere'ye geri dönmek durumunda kalmıştır. Gezinin ardından Çin imparatoru İngiltere Kralı George'a bir mektup yazarak şu sözleri söylemiştir:

"Elçiniz kendileri de gördüler ki biz Çinliler her türlü ürüne sahibiz. Sizin göndermiş olduğunuz ürünlerde herhangi bir özellik ve değer göremedim. Sınırlarımızın içerisinde neye ihtiyacımız varsa hepsinden bolca bulunmaktadır ve sizden ihraç edecek bir ürüne ihtiyacımız yoktur. Dışarıdan gelen barbarların ürünlerinin ülkemize girmesine izin vermeyeceğiz. Gücünü göklerden alan imparatorluğumuzun çay, ipek ve porselen gibi ürünlerinin Kanton bölgesinde Hong tüccarları tarafından sizlere sunulması ise bizim bir ikramımızdır."[92]

İmparatorun İngiltere karşısında ortaya koyduğu bu soğuk tutumun ardından ülkesine dönen Macartney yapmış olduğu Çin gezisinden kendi cebine 20.000 paund gibi bir miktar para girmiş olmasına rağmen Çin'deki görüşmelerini başarısızlık olarak nitelendirmiştir. Geziden dönüşünde

tutmuş olduğu not defterine Çin imparatoru hakkında "Çılgın ve ihtiyar imparator, İngiltere'nin önünde tam bir engel ve insanlığı anlayamayacak kadar geri." şeklinde not düşmesi de İngiltere-Çin arasında gelecekte yaşanacak soğuk rüzgârların ilk habercisi olmuştur.[93]

Çin karşısında eriyen ekonomisini ayakta tutmakta kararlı olan İngiltere ise bu tarihten sonra Çin'in tüm sosyal yapısını derinden vuracak bir ürünü Çin'e sokmanın ve Çin'den kazanç sağlamanın planlarını yapmaya başlayarak dönemin tüm akışını değiştirmeye koyulmuştur. Çin'i zehirleyecek ve ekonomisini eritecek bu ürün sadece bir bitki olmasına rağmen aslında içerdiği uyuşturucu özelliği ile hem Çin'i hem de tarihini kökten değiştirecek kadar büyük bir güce sahip olmasıyla tanınmıştır. 19. yüzyılın ortalarına damgasını vuran ve neredeyse tüm ulusu zehirleyecek kadar yayılan bu ürün ise afyondan başkası değildir.

2.4. Afyon Ticareti ve Lin Ze Xu (Lin Zı Şü)

Çin'e İngilizler tarafından büyük miktarda sokulmaya başlanan afyon aslında Çin'de uzun yıllardan beri ilaç olarak tedavi amaçlı kullanılan bir bitkiydi. Uyuşturucu özelliği tarih boyunca bilinen bu bitki, daha önceleri Çin'de insanların kendi zevk ve eğlenceleri için hiç kullanılmamıştı. 1729 senesine gelindiğinde imparator tarafından ticaretine yasak getirilen afyon bitkisinin sadece tıp amaçlı ve yıllık 200 sandık olacak şekilde Çin'e sokulmasına izin verilmiştir. İlk olarak Portekizli tüccarların elinde olan afyon ticareti 18. yüzyıl ile birlikte İngiltere'ye geçmiş ve zaman içerisinde korkutucu boyutlara ulaşmıştır. Yüzyılın başlarında İngilizler tarafından büyük bölümü kaçak olarak yapılan ve içeriden işbirlikçi Çinlilerin de yardımıyla ülkeye gizli yollardan sokulan afyon miktarı kısa bir süre içerisinde yıllık 1000 sandığı geçmiştir.[94]

Zamanla Hindistan'daki tüm ticareti kontrolü altına alan İngiltere, Doğu Hindistan Şirketi aracılığı ile Çin'de de faaliyetlerini hızlandırarak afyon ticareti için güçlü bir zemin oluşturmuştur. Kısa süre içerisinde Çin'de afyon satışının artmasıyla oldukça büyük gelir elde eden İngilizler, 19. yüzyıl afyon ticaretinin baş aktörleri hâline gelmişlerdir. Halkın zehirlenmesini önlemek isteyen Qing hükümeti ise çıkardığı yasalarla bile afyon içiminin önüne geçemeyecek kadar güçsüz kalmıştır.[95]

1820 senesinde Çin'e kaçak olarak sokulan afyon miktarının yıllık 10.000 sandığın üzerine çıkması ve Çin için tehlike çanlarının çalmaya başlamasının ardından, Qing hükümeti daha sert kararlar uygulamaya

sokmanın planlarını yapmaya başlamıştır. Bu süre zarfında ülkeye kaçak yollardan sokulan afyon Çin'in güçlü nehirleri sayesinde iç bölgelere kadar ulaştırılmış ve en ücra yerlerde bile yoğun olarak tüketilmeye devam edilmiştir.[96] İmparatorun tüm kullanım, taşıma ve ticaret üzerinde yasaklar koymasına rağmen durdurulamayan afyon ticaretinin yer altına inerek büyümeye devam etmesi ise Çin'in sosyal yaşamında nasıl bir bozulmanın yaşandığını gözler önüne sermektedir.

Kontrolden çıkan afyon ticaretinin sayesinde İngiltere'nin Çin ile olan ticaret dengeleri de birden tersine dönerek uzun süredir kaybeden İngiliz ekonomisi artık Çin'den para kazanmaya dahi başlayacak kadar büyük kazanç elde etmiştir. Günümüzde yapılan hesaplamalara göre İngiltere'nin 1821-1839 tarihleri arasında sadece afyon ticaretinden kazandığı paranın 230 milyon paund civarında olduğu tahmin edilmektedir.[97]

Bu manzaraya artık kayıtsız kalacak sabrı kalmayan imparator en sonunda tam yetki ile donattığı Lin Ze Xu (Lin Zı Şü)'yü 1838 senesinde Kanton bölgesine yollayarak afyon ticaretini sonlandırma kararı almıştır. Lin, Çin'deki afyon ticaretini kontrol altına almak üzere görevlendirilen ilk ve en yetkili kişi olması sebebiyle de tarihi bir öneme sahiptir.[98] İngilizlerin gerçek gücünü en yakından gören ilk kişilerden olan Lin, bölgede yapmış olduğu gözlemlerin ardından devlet görevlilerine bu güce karşı bir an önce önlem alınması gerektiğini yoksa Çin'in sahip olduğu askeri gücüyle İngiltere donanmasını yenmesinin mümkün olamayacağını iletmiştir.[99] Lin'in görev süresi içerisinde söylemiş olduğu birçok söz tarihe geçmiştir ve bunlar içerisinde en meşhur olanlarından bir tanesi "Eğer afyon ticaretinin gelişmesine devam edecek olursak birkaç seneye kalmaz ne savaşacak asker ne de kasamızda harcanacak para kalacak." sözüdür.

Lin, 1839 tarihinde imparatordan afyon ticaretini kesin olarak sonlandırması emrini almasıyla beraber ilk iş olarak İngiltere Kraliçesi Victoria'ya bir mektup yazarak Çin'de yaşanan durumu ve İngiltere'nin politikalarını en güzel şekilde anlatmıştır. Mektubunda Kanton bölgesindeki durum hakkında Kraliçe'yi zor durumda bırakacak sorular da soran Lin, şöyle demektedir:

"Duyduğumuza göre kendi ülkenizde afyon kullanımını çok sıkı bir şekilde yasaklamışsınız. Bu durum afyonun insanlar için ne kadar zararlı bir ürün olduğunu sizin de bildiğinizi kanıtlıyor. Kendi ülkenizi zehirlemediğiniz için başka ülkeleri de zehirlememeniz gerektiğini sanırım

biliyorsunuz. Çin'in size satmış olduğu hiçbir ürün insanlarınıza zarar vermemektedir. Bu ürünler içinde yiyecekler ve birinci sınıf ürünler bulunmaktadır. Çin size bu topraklardan hiç zehirli ürün sattı mı? Bizim dış dünyadan aldığımız ürünlerin hiçbiri işimize yaramamaktadır. Fakat sizin bizim ürünlerimize olan ihtiyacınız ve talebiniz o kadar fazladır ki insanlarınız bu ürünler için yanıp tutuşmaktadırlar. Çin bu ürünleri satmaktan vazgeçerse siz barbarlar kendinizi nasıl hayatta tutacaksınız?"[100]

Mektubuna hiçbir zaman cevap alamayan Lin, bu sorunu ortadan kaldırmak için kendi adımlarını atmaya karar vererek Kanton bölgesinde sıkı bir afyon denetimi başlattı ve tüm ticari faaliyetler denetlenmeye başlandı. Lin'in Kanton bölgesine gelmesinden önce 1800 senesinden 1838 senesine kadar geçen süre içerisinde İngiltere'nin Çin'e olan afyon ticaretinde ülkeye yüz binlerce sandık afyon soktuğu hesaplanmaktadır. Ülkede on milyondan fazla afyon bağımlısının bulunması ve hazinenin gümüş rezervlerini Batı'ya akıtması Çin için büyük ekonomik sorunların doğmasına yol açmıştır.

Lin'in bölgeye gönderilmesinin ardından yavaşlayan afyon ticareti çok geçmeden İngiltere'yi de rahatsız etmeye başlayarak gerilimi arttırmıştır. Afyon ticaretinin döndüğü yıllarda Hong ismi verilen ve limanlarda ticareti tekellerinde bulunduran Çinli tüccarlar varlıklarını daha da güçlendirmişler, fakat Lin'in bölgeye gelmesiyle onlar da sıkı denetim altına alınmışlardır.[101]

Kanton'a ayak basmasının ardından geçen bir sene içerisinde büyük işler başaran Lin, 1839 tarihinde hâlen devam eden afyon ticaretini radikal bir karar ile durdurmuştur. Bu tarihte ülkeye 22 gemi ile kaçak sokulmak istenen 20.000 sandık afyonu yakalatan Lin, İngilizlerin tüm rüşvet tekliflerine rağmen afyon sandıklarının hepsine el koyulmasını emretmiştir. İngilizlerin tehditlerine aldırmayan ve gerçek bir vatansever olan Lin, toplanan bu afyonları Hu Men (Hu Mın) şehrinde yaktırarak tarihe geçmiştir. Bu hareketinin ardından İngilizlerin tepkisini çeken Lin, son bir karar daha alarak İngiliz gemilerini ticaretten de men ederek afyon ticaretine en büyük darbeyi vurmuştur.[102]

Kanton bölgesinden atılmak istenen İngilizler bu durum karşısında çok daha fazla beklemeden Çin'e bir ders vermeyi düşünmüşler ve gerekirse savaşa dahi girmekten çekinmemişlerdir. İngiltere için artık kaybedecek bir şeyin olmaması savaş kararı almalarını oldukça kolaylaştırmıştır. Çin

karşısında savaş ilan eden İngiltere artık bu ülkenin tamamen sömürülmesinin de önünü açmayı hedeflemiştir.

İngilizler 1840 tarihinde Çin'e resmi olarak savaş ilan ederek İngiliz donanmasını Kanton'a göndermişlerdir. 21 Ağustos 1840 senesinde ise imparator, Lin Ze Xu (Lin Zı Şü)'nün savaşa neden olmasını bahane göstererek Lin'i görevinden uzaklaştırma kararı alarak hanedanlıktaki bürokrasinin ne kadar bozuk işlediğini yeniden gözler önüne sermiştir. İmparator bu kararı aldıktan sonra Lin'e yazdığı mektubunda onu yalancılık ve sorunu kontrol edememekle dahi suçlayarak oldukça ağır bir karara imza atmıştır.[103]

Görevinden uzaklaştırılarak rütbesi sökülen Lin, ülkenin en kuzey bölgesi olan İli eyaletine sellerle mücadele ve sulama projelerini yönetmek için sürülmüştür. Kaderin bir cilvesi olarak 10 sene sonra yeniden affedilen Lin, yine imparator tarafından eski yüksek idare rütbesine terfi edilmiştir. Çin'in Guangxi (Guangşi) eyaletinde çıkan ayaklanmaları bastırmakla görevlendirilen Lin Ze Xu (Lin Zı Şü) 22 Kasım 1850 senesinde 67 yaşındayken bu bölgeye olan yolculuğu sırasında rahatsızlanıp hayatını kaybetmiş ve tarih sahnesindeki rolü sonlanmıştır.[104]

Kendisinden sonra göreve gelen tüm Çinli idareciler, Çin'de dönen afyon ticaretinde etkili politikalar üretemediler ve başarısız oldular. Almış olduğu kararlar sonunda I. Afyon Savaşı'nın başlamasına neden olan Lin, hayata veda ettikten sonraki yıllarda Çinliler tarafından bir kahraman olarak görülmeye başlandı. Çin tarihi ve sosyal hayatında büyük yıkıma neden olan bu savaş Çin'in Batı'ya karşı ilk büyük mücadelesi olarak tarihe geçmiştir. Ayrıca Çin modern tarihinin doğmasına sebep olması nedeniyle de tarihçiler tarafından bir başlangıç noktası olarak kabul edilmektedir.

2.5. I. Afyon Savaşı (1839-1842) ve Nanjing Anlaşması

Savaşın öncesinde yaşananları daha yakından anladıktan sonra savaşın ortaya çıkışını ve savaş boyunca İngiltere-Çin arasında yaşananları daha iyi gözlemleyebiliriz. Kanton bölgesinde yaşanan bu savaşa birçok tarihi kaynakta İngiltere-Çin savaşı da denilmektedir. Çin'in Batı karşısında aldığı ilk ve en büyük yenilgilerin başında yer alması nedeniyle özellikle Çin tarihi için büyük önem taşımaktadır. 1839 senesinde bölgeye getirilen afyonun Lin tarafından yakılmasının üzerine limandan uzaklaştırılmaya başlanan İngiliz ticaret gemilerinin ardından İngilizlerle kısıtlı da olsa

silahlı çatışmalar yaşanmaya başlamıştır. 1840 senesinin Haziran ayında yerlerini güçlü İngiliz donanmasına bırakan küçük kuvvetler, gerçek mücadeleyi modern İngiltere donanmasının yapmasına karar vermişlerdir. 16 savaş gemisi, 4 zırhlı bot, 27 taşıyıcı, 1 tane de asker taşıyan geminin yanında 4000 kadar da kara kuvvetinin Kanton bölgesine ulaşması İngiltere'nin Çin karşısında gerçek gücünü göstermek için ne kadar kararlı olduğunu ortaya koymaktadır.[105] Çinlilerin daha önce hiç görmediği silahlara ve teknolojiye sahip bu güç, Çin'in eski tip savaş gemilerinin karşısında daha ilk ateşin başlamasının ardından büyük üstünlük kurmuştur.

George Elliot yönetimindeki İngiliz donanmasının Ningbo ve Zhejiang (Cıciang) limanlarını kapatması ve Çin'e gözdağı vermesinin ardından şiddetli çatışmalar yaşanmaya başlandı. Bu çatışmalarda Çin tarafı ağır kayıplar verdi ve moral olarak da büyük yara aldı. Eski silahlar ile mücadele eden Çin donanmasının İngilizlerin yukarı ve aşağıya doğru mekanik olarak hareket edebilen uzun menzilli topları karşısında pek fazla şansları olmamıştır. Bu toplar kısa süre içerisinde hem kale hem de diğer hedefleri yok ederek Çin savunma hatlarını dağıttılar. Çinliler yanan botları İngiliz gemilerine çarptırarak karşı ataklarda bulunsalar da çok fazla etkili olamamışlardır. İmparatorluğun düşmanın kellesini getirene ödül verileceğini açıklaması modern İngiliz ordusu karşısında başarı getirmekten çok uzak kampanyalardı ve Batı'nın modern teknikleri karşısında verilen savaşı kazanmak için yeterli değildi. Çin güçleri yer yer mevzilerini sert ve inatla savunmalarına rağmen ellerindeki eski ve güçsüz silahlar yüzünden başarılı olamadılar.

"Yeşil Standart Ordu"[106] denen birliklerinin komutasındaki sorunlar ve düzensizlik yüzünden gereken savunma da gerçekleştirilemeyerek Çin'in son umutları da giderek tükendi. İngilizlerin sadece hükümeti hedef aldıklarını açıkladıkları propaganda hareketleri zaten Qing Hanedanlığı'ndan soğuyan halkın da yaşanan savaşta etkisiz kalmasına neden olmuştur. Bu sayede İngiltere güçleri iç kesimlere kadar sokulmuş ve halktan herhangi bir büyük tepki görmemiştir. Çin askeri güçlerinin tüm mücadelelerine rağmen savaşı kolay kazanan İngiliz güçleri esas zaferi savaşın ardından Çin'i imzaya zorlayacakları Nanjing (Nancing) anlaşmasında elde etmişlerdir.[107]

Nanjing (Nancing) Anlaşması (1842)

Çin tarihine "Eşit olmayan anlaşmalar" olarak geçen anlaşmaların içinde yer alan bu tarihi anlaşma ile Çinliler büyük savaş tazminatı

ödemeye ve birçok adaletsiz uygulamaya zorlanmışlardır.[108] Toplam 13 maddenin yer aldığı Nanjing (Nancing) anlaşmanın en önemli maddeleri şöyle sıralanmaktadır[109]:

Hong Kong İngiltere’nin kontrolüne bırakılacaktır.
Çinlilerin tekelinde olan Cohong sistemi kaldırılacaktır.
İki ülke arasında resmi olarak eşit şartlarda tanınırlık sağlanacaktır.
5 liman İngiltere ticaretine açılacaktır.
Çin İngiltere’ye 21 milyon dolar savaş tazminatı ödeyecektir.

Bu anlaşmanın ardından Çin, Fuzhou (Fucou), Ningbo, Shanghai (Şanghay), Amoy[110] gibi limanları İngiltere denetimine açmak zorunda kaldı. Ayrıca ek maddeler ile Hristiyan misyonerlerin üzerinde olan baskılar kaldırılarak Çin’de daha rahat çalışmaları sağlandı. Bu bölgelerde olan yabancı sayıları anlaşma öncesinde onlarla ifade edilirken sonraki dönemlerde katlanarak artmaya devam etti.[111] Yazar Lawrence James’e göre bu savaşın sadece afyon ticareti yüzünden ortaya çıkmadığı açıktır.[112] Emperyalizm bu savaşta afyonu bir araç olarak kullanarak Çin’i sömürmenin planını yapmaya başlamıştır. Savaşı kaybeden Çin, diğer Avrupalı devletleri ve hemen yanı başında güçlenmekte olan Japonya’yı da iştahlandırmıştır. 1843 senesinde İngiltere ile bir devam anlaşması daha yapılmıştır. Haziran 1844 senesinde ABD ile Çin arasında Wangxia (Vangşia) anlaşması imzalanmış, hemen ardından da Fransa ile aynı yılın Ekim ayında Huangpu anlaşması gerçekleştirilmiştir. Bu anlaşmalar ile Batılı ülkelere ticarette eşitlik ve ek kolaylıklar sağlanmıştır.

İmparatorluğun Li’nin yerine görevlendirdiği Qi Ying (Çi Ying), Guangzhou (Guancou) şehrinde yabancılar ile olan dış ilişkileri idare etmiştir. Yabancılar ile rahat iletişim kurması ve ikili ilişkileri geliştirmesine rağmen ticaret üzerinde gereken artış sağlanmayınca İngilizler yine huzursuzluk çıkarmaya başlamışlardır. Savaşın etkisiyle korsanlar iç bölgelere çekilmiş ve ırmaklar boyunca şehirleri yağmalamayı sürdürmüşlerdir. Suç oranlarının artması ve eski askerlerin savaştan elde ettikleri silahlarla soygunculuğa başlamaları Çin’de savaş sonrası artan sosyal çöküntünün ilk işaretleri olmuştur.[113] Ayrıca halk arasında da çatışmaların başlaması ülkenin savaşın ardından giderek kaosa sürüklendiğinin diğer işaretleridir.

Kanton ticaretinin başka bölgelere kaymasıyla Shanghai (Şanghay) gibi büyük şehirlerde ticaret önemli ölçüde artmaya başlamıştır. İşlerin yer değiştirmesi ile Kanton bölgesinde pek çok kişi işsiz kalmış ve özellikle bu bölgede ağır ekonomik sıkıntılar yaşanmıştır. Bu karşılaşmanın kanlı olması yüzünden başlayan kaosun tek olumlu etkisi halkın ve ülkesini seven idarecilerin kendilerini sorgulamaya başlamaları olmuştur. Batı'dan neden bu kadar geri kalmış olduklarını araştırmaya başlayan bazı aydın kesimler, Çin'in Batılıların yaptıklarını örnek alması gerektiğini ve bir an önce modern endüstriye geçmesi konularını tartışmaya başlamışlardır. Yaşanan savaşın ardından Batı artık kapalı kutu olmaktan çıkmış ve Çin'in üzerine çöken kara bir buluta dönüşmüştür. Çinliler Avrupalıları daha yakından tanımaya başladıkça Batı hakkında yapılan araştırmalar da hız kazanmıştır. Bu dönemde yazılan kitaplardan bazıları Batı'yı incelemeleri açısından oldukça önemlidirler.

Wei Yuan (Vey Yüen) 1841 senesinde "A Comprehensive Survey of Off-Shore Countries" isimli bir kitap yazmıştır. Aynı tarihte yine Avrupa'yı işleyen "A Brief History of England" Cheng Feng Heng (Çıng Fong Hıng) tarafından kaleme alınmıştır. Ardından sırasıyla 1842, 1846, 1848 ve 1850 senelerinde önce Liang Wen Tai (Liang Vın Tay) "A Study of Englands of Red-haired Barbarians", Liang Ting Nan "Four Essays on Off-shore Countries", Xu Ji She (Şü Ji Şı) "Records of Lands and People Overseas" ve Xia Xie (Şia Şie) "Main Events Between China and the West" adlı kitaplar basılmıştır.[114]

Bu kitapların ortaya çıkması Çinlileri Batı hakkında daha çok okumaya ve öğrenmeye sürüklemiştir. Aydın kesimin bilinçli olarak başlattığı bu hareketlerin sonunda Çin topraklarında Batılı kaynaklara olan ilgi de giderek artmıştır. Tüm bu bilgilerin Batı'dan Çin'e akması ve kendi kendini sorgulama döneminin başlamış olması Çinlilere yepyeni bakış açıları kazandırmıştır. Batı'nın gücünü daha iyi anlayan Çinliler artık bu güçten kurtulmanın planlarını yapmaya başlamışlar ve bu da Çin tarihinde "Kendini Güçlendirme Dönemi" isimli modernizasyon döneminin başlamasına neden olmuştur. Yaşanan bu dönem Çin için askeriyeden eğitime kadar birçok alanda Batı örnek alınarak gerçekleştirilen reform hareketlerinin de temelini oluşturmaktadır.

3. Bölüm

Kendini Güçlendirme Dönemi (1861-1895)

Çin İngiltere ile girdiği zorlu ve bir o kadar da dengesiz mücadelenin ardından sadece savaşı değil aynı zamanda özgürlüğünü de kaybetti. Şimdi ülkenin aydın kesimlerini ilgilendiren konu, kaybedilen özgürlüğün nasıl yeniden ve daha güçlü olarak geri alınacağıydı. Kaldı ki, Çin'de modernleşmeyi düşünen aydın kesimin yanında eski politikaları devam ettirmek isteyen taraftarların da çok sayıda destekçisi bulunuyordu. Kendini güçlendirme olarak adlandırılmak istenen Batılı reform adımlarının uygulanmasının önünde çok fazla engel vardı. Aydın kesimin başlatmak istediği Batılı reform hareketi için belirlenen slogan "Barbarları kontrol etmek ve ülkeden atmak için onların gelişmiş teknolojilerini öğren." olarak belirlenmişti. Peki, barbar olarak kabul edilen bu insanların teknolojisi nasıl öğrenilecekti? Çinliler Batı'yı hiç tanımıyor ve onunla nasıl iletişim kuracaklarını dahi bilmiyorlardı. Bu dönem içerisinde adını dönemin imparatorundan alan Tongzhı (Tongcı) Restorasyonu (1862-1874) ile yapılması planlanan benzer reform girişimleri de hükümetin gereken desteği vermemesi yüzünden istenildiği gibi sonuçlanamamıştır.[115]

Birçok Batılı tarihçi Çin'in önde gelen aydınlarının ve aynı zamanda modern düşünceye sahip idarecilerinin başlattığı bu reform adımlarının 1860 ile 1895 seneleri arasında Çin tarihinde daha önce hiç yaşanmamış bir modernizasyon hareketi olduğunu kabul etmektedir. Çin'in gerçek anlamda kendini sorgulamasının başladığı dönem olarak kabul edilen "Kendini Güçlendirme Dönemi", eğitim, askeri, politik alanlarda Batı örnek alınarak atılan adımları tanımlamak için kullanılmaktadır.[116] Bu dönemin yıldızı parlayan idareci ve politikacıları olan Li Hong Zhang (Li Hong Cang), Zeng Guo Fan (Zıng Guo Fan), Zhang Zhı Dong (Cang Cı Dong) ve Zuo Zong Tang gibi isimler Çin'in geleceğini değiştirmek için modernleşme reformlarını uygulamaya sokan isimlerin başında yer alarak Çin tarihine geçmişlerdir. Han ulusundan olan bu idareciler, Qing sarayını Batılılaşma hareketleri için ikna etmeyi başararak Çin'in Batılılar tarafından parçalanıp yok edilmesine de engel olmuşlardır.

30 yılı kapsayacak olan ve tamamen Batı örnek alınarak atılacak adımları içeren program boyunca Qing hükümeti Batı'nın dillerini anlayacak tercümanlar yetiştirmeye, Batı'dan askeri teknoloji satın almaya

ve silah depoları inşa etmeye başlamıştır. Ana hedef olarak askeriyenin ve ordunun güçlenmesini planlayan reformlar içerisine donanmanın güçlendirilmesi, tersaneler inşa edilmesi ve cephanelikler oluşturulması gibi hayati hedefler de eklenerek çok yönlü bir Batılılaşma hareketi başlatılmıştır. Çin'in eski Konfüçyüsçülük öğretilerinin geri kalmışlığını kanıtlayan ve bir zamanlar ilgi dahi duyulmayan Batı teknolojisi, ortaya çıkan reform hareketinin ardından Çin için kurtuluş umuduna dönüşmüştür.

Çin'in Batılılaşma hareketlerinin başlaması tutucu saray yetkilileri tarafından olumlu karşılanmamış ve bir şekilde engellenmek istenmiştir. Onlar hâlâ eskiye bağlı geleneklerin korunmasını isterlerken, başlatılan reform hareketlerinin Çin'i kurtarmaktan çok daha fazla yozlaştıracağı görüşünü savunmuşlardır. Gerici bir düşünceye sahip olan bu kesim, Batı'dan alınacak her türlü yardım ve teknolojinin de sert bir şekilde karşısında durmuştur.[117]

Aydın düşünür ve aynı zamanda etkili bir devlet adamı olan Feng Gui Fen (Fong Gui Fın) 1860 senesinde yazmış olduğu makalelerinde sürekli olarak kendini güçlendirmenin öneminden bahsetmekte ve buna ilave olarak Batı'nın bilimlerinin de Çin tarafından öğrenilmesi gerektiğini savunmaktadır. Feng (Fong), makalelerinde matematik, fen ve yabancı diller gibi alanlarda başarılı olan öğrencilerin devlet tarafından önemli görevlere getirilmesinin önemine değinmiştir. Çin'in ciddi anlamda kendisini sorgulaması gerektiğinin altını çizen bu önemli aydın; "Onlar neden küçük ama güçlü? Biz ise neden büyük ama güçsüzüz?" sorusuna cevap aranması gerektiğini yazmıştır. Feng (Fong) sorduğu bu sorulara "Batılıların insan gücünü etkili kullandıkları, topraklarını iyi işledikleri ve en önemlisi yönetim konusunda çok başarılı oldukları için Çin'den daha iyi konumda bulunuyorlar." cevabını vermiştir.[118] Feng (Fong) ortaya attığı modernleşme tezlerine ek olarak "Bize lazım olan tek şey var. Batı'nın güçlü gemileri ve silahları." diyerek önceliğin orduda modernleşme olduğuna da dikkat çekmiştir. Feng (Fong) gibi aydınların diğer bir ortak düşüncesi de başlatılan tüm modernleşme reformlarının yanında Çin'i eski geleneklere kilitleyen Konfüçyüsçülük düşüncesinin de modernize edilmesi olmuştur.[119]

Bu dönemde Batılılaşmanın önünde engel olarak görülen ve Çin toplumunun düşünce sistemini derinden etkileyen Konfüçyüsçülük, Konfüçyüs'ün anlatmış olduğu derslerinde bulunan öğrencilerinin zamanla çoğalarak onun öğretilerini yaymaları ile günümüze kadar gelmiş bir

düşünce sistemidir. Çalışmamızın daha ilk sayfalarında kısaca bahsettiğimiz bu düşünce sistemi 19. yüzyıla gelindiğinde ise artık dönemin sorunlarını çözmek için yeterli görülmemesiyle modern aydınlar tarafından da desteklenmemeye başlanmıştır.

Aydınlara göre Batı'nın özgür düşünce sistemleri model olarak alınmalı ve uygulanacak Batı modeli doğrultusunda yenilikçi kalkınma projeleri geliştirilmeliydi. Halkın hâlen eski geleneklere bağlı olan çoğunluğu ise Çin'in düştüğü bu durumun Konfüçyüsçülükten uzaklaşılmasının yüzünden yaşandığına inanıyor, Konfüçyüsçü düşünce sistemine olan bağlılıklarını her fırsatta gösteriyorlardı. Konfüçyüsçü düşünceye inanan birçok insan "En iyi demirin silah yapılmaması gerekiyor."[120] şeklinde bir düşünceye sahipti ve bu düşünce yapısı yüzünden askeri modernleşme uzun senelerden beri bir türlü başlatılamamıştı. Onlara göre gerçek yapılması gereken, antik düşünce sisteminin ve Konfüçyüsçülük prensiplerinin güçlendirilerek uygulanmasıydı.

Çin'in Kang You Wei (Kang Yo Vey), Zeng Guo Fan (Zıng Guo Fan), Zhang Zhı Dong (Cang Cı Dong) ve özellikle Çin'i 20. yüzyılın başlarında etkileyecek olan Liang Qi Chao (Liang Çi Çao) gibi önde gelen aydınları Konfüçyüsçülük ekolünün içinden gelmelerine rağmen sürekli olarak bu düşünce sisteminin ve öğretilerinin Çin'in yüzleştiği sorunlar karşısındaki zayıflığını vurguluyorlardı. Konfüçyüsçülük onlara göre Çin sosyal yaşamının sadece temelinde olmalı ama tüm devlet kurumlarına yayılmamalıydı. Çok eski dönemlerden bu yana Kore ve Japonya da Konfüçyüsçü düşünce sisteminin etkisi altında bulunuyordu. Bu kadar geniş bir alana yayılmış olan bir düşünce sisteminin etkilediği topraklarda Batılı reformlar ortaya koymak ise o kadar da kolay değildi.

Modernleşme hareketlerini başlatan tüm aydınlar her ne kadar sosyal yapıda değişim ve modernleşme planları yapsalar da ilk önceliği ekonomi, diplomasi, ordu ve eğitime vermişlerdir.[121] Aydınlar, Batı'nın askeri gücünün ve gelişmiş medeniyetinin Çin'in çok ötesinde olduğunun farkındaydılar ama sorun bunları halka anlatmak ve ardından uygulamaya geçirmekti. Yine de yaşanan tüm olumsuzluklara rağmen Batı'nın üstün gücü karşısında atacakları adımların ülkeyi kurtaracağına inanıyorlar, Çin'i kurtaracaklarına inandıkları düşüncelerini halka anlatmak için çabalıyorlardı. Kendini Güçlendirme Döneminin aydınları feodalizmin yıkılması ve iyimser düşüncelerin yerleşmesi için atacakları adımlarda

yararlanacakları Batı düşüncesini yeni ve güçlü bir ulus kurmak için gereken vatansever ruhu kaybetmeden uygulamak istiyorlardı.[122]

3.1. İmparatoriçe Cıxi'nin Döneme Olan Etkisi

Çin modern tarihine şüphesiz ki en büyük damgayı vuranların başında zalim yapısı ve acımasız kararları ile tanınan ünlü imparatoriçe Cıxi (Sışi) gelmektedir. 29 Kasım 1835 senesinde sıradan bir devlet memurunun kızı olarak doğan bu kadın, gücü eline geçirmek için her türlü acımasızlığı yapması ve kanun tanımaz sertliği ile tarihe geçmiştir. Mançu ismi Yehonala olan ve babasını daha çok erken yaşlarda kaybetmiş bu genç kız, aile sevgisinden uzak bir şekilde yetiştirilmiştir. Hayatını anlattığı ileriki dönemlerinde en çok acı çekmiş olduğu dönem olarak tanımladığı küçüklüğünde yaşadıklarını şu sözlerle anlatmaktadır. "Küçük bir kız çocuğu olduğumdan bu yana hep zorlu bir hayat yaşadım. Ailemle hiçbir zaman mutlu olamadım ve asla onların en sevdikleri değildim. Kız kardeşlerim her istediklerine sahiplerken ben her şeyden mahrum bırakılmıştım."[123] Cıxi (Sışi)'nin bu sözleri gelecekte gücü eline geçirdiği zaman yapacaklarının da temelini oluşturmuştur. Küçüklük yıllarında başlayan nefret ve hırsı onu Çin'in en güçlü kadını yapana kadar da durdurulamamıştır.

14 yaşında saraya cariye adayı olarak seçilen genç Cıxi (Sışi)'nin hayatı saraya girmesiyle beraber sonsuza dek değişmiştir. Cıxi (Sışi) cariye olarak sarayın hizmetine alınmasını ailesinden ve bulunduğu durumdan kurtulmak olarak gördüğü için hem mutlu olmuş hem de bu durumun geleceği için bir fırsat olacağına inanmıştır. 16 yaşında imparator Xian Feng (Şien Fong)'un cariyesi olarak saraya ilk adımını atmasının hemen arkasından geçen 2 sene içerisinde sarayın resmi cariyesi durumuna kadar yükselmiştir. Daha o yıllarda ihtiras ve azimli karakterini göstermesiyle saray halkının gözüne çarpan bu genç kız, gelecekte arzuladığı güce doğru yükselmesine de yine aynı dönem içerisinde başlamıştır. Üzüntüyle anlattığı küçüklük yıllarında yaşadıkları onun tüm engelleri aşarak en büyük güce ulaşmasına gidecek yoldaki en büyük yardımcısı olmuştur. Bu yüzden de Cıxi (Sışi) amacına ulaşmak için aklına gelen her türlü kötülüğü en acımasız şekilde uygulamaktan çekinmemiştir.[124]

İmparatorun o kadar çok karısı ve cariyesi olmasına rağmen ona tek erkek evladı Cıxi (Sışi) vermiş ve bu yüzden de 3. sınıf cariyeden 1. sınıf cariye konumuna getirilmiştir. Oğlunun bir yaşına basmasıyla imparatorun

resmi karılarından biri durumuna gelmesi onun yavaş yavaş güçlenmesine ve sarayda etki kazanmasına neden olmuştur. Bu tarihten sonra ise kendisine Batı sarayının imparatoriçesi unvanı verilmiştir. İmparatorun sert mizacı ve acımasız karakteri olan bu kadına devlet işlerinde danışmaya başlamasının ardından ise Cixi (Sışi)'nin saray içindeki gerçek etkisi hissedilmeye başlanmıştır.

1861 senesinde imparatorun 30 yaşında aniden hayata veda etmesi ve Cıxi (Sışi)'nin kuzeni olan birinci derecedeki karısının erkek çocuğa sahip olmaması yüzünden Cıxi (Sışi)'nin Tongzhı (Tongcı) isimli 5 yaşındaki oğlu imparator ilan edilmiştir. Oğlunun tahta gelmesinin ardından kısa bir süre sonra imparatorun amcası olan Prens Gong ve Mançu idarecilerinden bir yetkili ile birlikte darbe düzenleyen Cıxi (Sışi), Çin'in tüm kontrolünü ele geçirmiştir.[125] Tongzhı (Tongcı) ise 1875 senesinde daha kendi başına koltuğa oturamadan hayata veda etmiştir.[126] Kanıtlanamayan bir duruma göre ise Tongzhı (Tongcı)'dan hamile olan eşi, Cıxi (Sışi) tarafından karnındaki çocuğu ile birlikte öldürülmüştür.[127] Kısa zaman içinde yönetimi ele geçiren Cıxi (Sışi) acımasız oluşu sayesinde ayaklanmaları çok kanlı bir şekilde bastırmış ve Batılıların Çin'de olan etkisi onun döneminde artarak devam etmiştir. Birçok aydın, Batı ile mücadelede tren yolları ve telgraf gibi araçların güçlendirilmesi için imparatoriçeye başvurmuş fakat imparatoriçe bunların hepsine karşı çıkmıştır.

Cıxi (Sışi) devlet yönetiminde önce kendi çıkarlarını ön planda tutarak çevresini güçlendirmiş, ardından da kendi lüks hayatına yüklü derecede masraf yapmıştır. Vermiş olduğu ziyafetler ve almış olduğu onlarca değerli mücevher yüzünden Çin hazinesi giderek boşalmaya başlamıştır. Cıxi (Sışi)'nin o dönem vermiş olduğu tek bir ziyafette 150 çeşit yemeğin olması, zümrüt bardaklardan içmesi ve altın yemek çubukları kullanması ne kadar büyük bir lüks meraklısı olduğunu gözler önüne sermektedir. Hatta donanmaya ayrılan parayı bile harcayarak kendisine lüks bir yazlık saray yaptırmasıyla ünlenmiştir. Yaşamının sonunda ise sadece kendi mücevherlerinin 3000 kutudan oluşması hayatı boyunca nasıl bir yaşam sürdüğünü kanıtlamaktadır. Çin sarayının rüşvete boğulması da yine Cıxi (Sışi)'nin döneminde yaşanan dengesiz politikaların bir sonucudur.

Reformları gerçekleştirmek isteyen aydınların karşısında ilk zamanlarda en büyük sorun olan imparatoriçe tüm reform hareketlerini aksatmış veya tamamen durdurmuştur. Qing yönetiminin tüm kontrolünü sağlamasından sonra ise çevresinde ciddi anlamda büyük şiddet estirmiş, kendisine yapılan

en küçük bir hareketin cezası bile ölüm olmuştur. Çin'in çürümüş kurumlarını kalkındırmaya çalışan reformistler bu dönem imparatoriçeden hiç destek alamamışlardır. İmparatoriçenin "100 Gün Reformları" diye adlandırılan reform hareketinde de aynı ilgisiz tutumu sergilemiş olması bu modernleşme hareketlerinin de başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olmuştur. Yabancılara karşı da oldukça büyük bir nefret besleyen Cıxi (Sışi) yine de onlara kendi çevresine olduğu kadar acımasız davranmamıştır. Bunun en büyük nedeni ise koltuğunu korumak istemesidir. İmparatoriçenin döneminde başlatılan tüm Batılılaşma çabaları ya başarısız olmuş ya da istenildiği şekilde yönlendirilememiştir.[128]

Birçok tarihçi Çin tarihine damgasına vuran bu kadını tarihin en korkunç kadınlarından biri olarak tanımlamış, "Onunla düşman olmak kadar korkunç bir mücadele olamazdı." diye yazmışlardır. Cıxi (Sışi), hem kaba hem de saray entrikalarında çok kurnaz birisi olması yüzünden her türlü amacına kısa sürede ulaşmıştır. Bölgesel liderler finans sorunları yaşadıkları için sık sık imparatoriçe ile görüşmek durumunda kalmışlar fakat gereken desteği bir türlü alamamaları yüzünden tam anlamıyla uygulamak istedikleri Batılı modernizasyon için yetersiz kalan çalışmalar yapmışlardır. II. Afyon Savaşı'nın da kaybedilmesi sonrasında ise başta Cıxi (Sışi) olmak üzere diğer saray yetkilileri de ortaya çıkan durum karşısında tedirgin olmaya başlamışlardır.[129]

Batı ile Çin arasında yaşanan iletişim sorunlarının devam ediyor olması modernleşme hareketlerini aksatması açısından dönem boyunca çözülemeyen en büyük sorunların başında gelmiştir. Saray yetkililerinin yavaş yavaş tarım ekonomisinin Çin'i kaldıramayacak seviyeye ulaştığını görmeye başlamaları ise reform yanlılarına olan yanlı bakışın değişmesine sebep olmuştur. Endüstrileşen Batı'ya karşı saban kuvvetiyle ilerleyen Çin'in yapacağı çok fazla bir mücadelesinin olmaması sarayı mecburen reform adımlarını desteklemeye yöneltmiştir.

İşte tam bu dönemin yaşandığı anlarda Cıxi (Sışi) hanedanlık görevi boyunca ilk kez radikal bir karar alarak Batı'ya karşı Batı'nın gücüyle mücadele etmeyi destekleyeceğini belirtmiş ve Çin'in kaderini değiştirmiştir. Çin tarihinde anahtar rolü oynayan kararların başında yer alan bu kararın ardından Çinli aydınlar reform hareketlerine ciddi anlamda odaklanmaya ve gereken desteği yavaş da olsa bulmaya başlamışlardır.

İmparatoriçenin bu kritik kararı aldığı dönemde Çin'in güneyinde Zeng Guo Fan (Zıng Guo Fan), Li Hong Zhang (Li Hong Cang) ve Zuo Zong

Tang ismindeki üç reformist endüstrileşme programlarına yön verme çalışmalarıyla meşgul olmuşlardır. Yabancıların yaptıklarından giderek rahatsızlık duymaya başlayan imparatoriçe, modernleşme politikalarına bazen açık bazen ise gizliden destek vererek bu sayede Batılılardan kurtulmanın yolunu da aralamıştır.

İmparatoriçenin geç olmasına rağmen vermiş olduğu destek sayesinde 1862 senesinde Tongwen Guan (Tercümanlar Koleji) açılarak Çin'in Batı'yı anlaması için gerekli olan tercümanların yetiştirilmesine başlanmıştır. Pekin'de kurulan ve yabancı öğretmenlerin ders verdiği üniversite benzeri bu kurum, astronomi, matematik gibi dersler vererek Batılı eğitim alanında önemli bir modernizasyona olanak sağlamıştır. Tercümanlar Kolejinde Rusça, Fransızca ve İngilizce gibi diller ise öğrencilerin ilk olarak öğrenmesi gereken diller olarak belirlenmiştir. Buna ilaveten, seçilen bazı öğrenciler ise ABD'ye eğitim amaçlı gönderilerek gerçek anlamda Batı kültürü ile tanışmalarının önü açılmıştır.[130]

Modernleşme bir taraftan daha etkili sürdürülmeye çalışılsa da hanedanlık içerisinde yeni sorunlar da ortaya çıkmaya başlamıştır. Çin'in Batı'dan alacağı teknolojiyi kullanacak insan gücünün olmaması dönem içerisinde karşılaşılan diğer büyük sorunların başında yer almıştır. İmparatoriçenin emri ile İngiltere'den alınan 7 savaş gemisi, içerisinde İngiliz personel ile birlikte gelince Çin ve İngiltere arasında yeni bir gerginlik yaşanmış ve sonucunda da gemiler İngiltere'ye iade edilmiştir. Cıxi (Sışi) her ne kadar modernizasyonu desteklemesine rağmen bu alanda da kendi gelenekçi düşüncelerinin uygulanmasını istemiştir.

Batıl inançlara olan bağımlılığı ile tanınan imparatoriçe, demiryollarının geliştirilmesini mezarlarda yatan geçmiş Çin imparatorlarının tren seslerinden rahatsız olacağı gerekçesiyle kabul etmemiştir. Çin sınırları içerisinde yeni demiryolu yapım çalışmaları ancak Li Hong Zhang (Li Hong Cang)'ın çabaları sonucu 1877 yılında başlayabilmiştir. İmparatoriçe yeni bir batıl gerekçe daha öne sürerek trenlerin atlar ile çekilmesi gerektiğini savunacak kadar geri bir düşünceye sahip olmasıyla göze çarpmıştır.

Cıxi (Sışi) döneminde Batı'dan gelen aydın öğrenciler yeni ülkelerde gördüklerini halk ile paylaşmaya ve halkı aydınlatmaya başlamış, bu durum karşısında telaşlanan imparatoriçe koltuğunu kaybedecek olmasından endişelenmiştir. Yaşadığı koltuk korkusunun hemen ardından ise 1881 senesinden itibaren yurt dışına öğrenci göndermeyi yasaklamıştır. 1908

senesine kadar ülkeyi demir yumruğuyla yöneten Cıxi (Sışi) aynı tarihte hayata veda etmiştir. Öldükten sonra ağzının hafif açık bir vaziyette durması etrafındakiler tarafından Çin inanışına göre dünyayı terk etmek istememesi olarak yorumlanmıştır. Ölümünden sonra mezarına altından birçok eşya konmuş ve başına da en değerli taşlardan özel olarak yapılmış bir taç takılmıştır. Ayrıca imparatoriçenin tabutu da değerli incilerle süslenmiştir. Demir yumruğuyla hanedanlığı yönetmiş olan Cıxi (Sışi)'nin ölümünden 19 yıl sonra trajik bir şekilde mezarı yağmalanmış ve tüm değerli eşyaları çalınmıştır. Mezarını yağmalayanlar ise imparatoriçenin bedenini yere atarak ortadan kaybolmuşlardır.[131]

Keith Laidler kitabında imparatoriçe hakkında ilginç bir iddiada bulunmuş ve Çin'in bu ihtiraslı kadınının özel dünyasını araştırmıştır. Laidler, Cıxi (Sışi)'nin yüzlerce cariye arasından nasıl da imparatorun en sevdiği karısı olduğu hakkında şöyle yazmaktadır. "Çin sarayında 3000 kadar bakire cariye bulunuyordu. Bunun yanı sıra 3000 tane daha cariye imparatora her türlü hizmeti sunuyorlardı. Cıxi (Sışi)'nin bu kadar kişi arasından sıyrılıp imparatorun en sevdiği ismi olması yatakta ne kadar hünerli olduğunun bir kanıtıdır. M.S. 25-220 dönemleri arasında ortaya çıkan Yin Daoismi, seks unsurlarını bünyesinde barındırmasıyla tanınıyordu ve anlaşılan o ki Cıxi (Sışi) tüm bu felsefeye oldukça hâkimdi."[132]

İmparatoriçenin yaşamı boyunca ne kadar ihtiraslı ve acımasız olduğunu tüm bu yazılanların ardından daha yakından görebiliyoruz. Her ne kadar Batılılaşmaya kısıtlı olarak destek vermiş olsa da bölgesel liderler reform adımlarını kendi imkânlarıyla atmaya devam etmişlerdir. Çin'in Batılı modele uygun olarak kendini güçlendirmesinin karşısında bulunan tüm engellere rağmen başlayan çalışmalar dönem boyunca kısıtlı olarak uygulanmış olsa dahi etkileri kısa zamanda ortaya çıkmıştır.[133]

Aynı dönemde Çin'in doğusunda yer alan Japonya'nın Batılılaşmasını neredeyse tamamlaması ise gelecekte Çin için başka sorunları da beraberinde getirecek olması açısından büyük bir öneme sahiptir. Batılılaşma dönemini kontrol eden bölgesel idareciler çok sayıda tesisi Çin'e kazandırmaları ve yabancı memurları modernizasyonda kullanmaları açısından da önemli işlere imza atarak batmakta olan Çin'i su yüzeyinde tutmayı başarmışlardır. Bu dönem içerisinde atılan her adım aslında gelecekte yapılacak olanlar için bir tecrübe niteliği taşımaktadır.

3.2. İlk Askeri Reform Adımları

Hem askeri açıdan hem de kültürel açıdan darbe yiyen Çin’in aydın liderleri modernleşmede ilk önceliği ordu ve ek birimlerinin güçlendirilmesine vermişlerdir. Her bölgenin idarecisinin farklı olması yüzünden yapılanma tüm Çin’e yayılmamıştır. Zeng Guo Fan (Zıng Guo Fan) Shanghai (Şanghay)’da bir cephanelik kurarak modernizasyonun ilk yapılanmasının adımlarından birini atmıştır. Bununla birlikte yine aynı dönemin bölgesel liderlerinden olan Li Hong Zhang (Li Hong Cang) Nanjing (Nancing) ve Tianjin (Tiencin)’de cephaneler inşa ettirmek için gereken emirleri vererek donanmanın güçlendirilmesinin önünü açmıştır. Diğer bir etkili lider olan Zuo Zong Tang ise Fuzhou (Fucou) eyaletinde yine aynı isimli tersanenin yapımını başlatmıştır.

Reform adımlarını atmakta olan Çin, yapım ve teknik aşamalarda yabancı danışmanlardan yoğun bir şekilde yardım almak durumunda kalmıştır. Özellikle Leonce Verny’nin Ningbo’da 1862-1864 yılları arasında kurulan cephanelik çalışmaları sırasında Çin’e büyük yardımlarda bulunmuştur. Yine aynı şekilde Fuzhou (Fucou)’da 1867-1874 yıllarını kapsayan dev tersane inşaatı çalışmalarında tersanenin yapımında danışman olarak Fransız Prosper Giquel görev yapmış ve Fransız teknolojisini Çinlilerle paylaşmıştır. Çalışmaların sürdüğü sıralarda Li Hong Zhang (Li Hong Cang) ve Zeng Guo Fan (Zıng Guo Fan) ayrıca Jiangnan (Ciangnan) cephaneliğinin yapımını birlikte organize etmişlerdir.[134]

Atılan tüm modernizasyon adımlarında yabancıların Çin’e Batı’nın tekniklerini ve sistemlerini öğretmeleri dönem boyunca en çok göze çarpan unsur olmuştur. Batı’dan özel olarak getirilen bu danışmanlar ayrıca Batı tekniklerinden yoksun olan Çinlileri de eğiterek, gelecek dönemlerde Çin’in kendi başına modernizasyon yapabilecek seviyeye gelmesine yardımcı olmuşlardır. Çinli öğrencilerin bir bölümü ise inşa çalışmalarının olduğu sıralarda yabancılardan detaylı olarak ders ve özel eğitimler almışlardır. Çin’in modernizasyonunu sürükleyen bölgesel liderlerin en büyük ortak özelliği; İmparatoriçeye bağlı olarak çalışmış olsalar dahi kendi başlarına karar alma ve uygulama gücüne de sahip olmalarıdır. Bu liderler kurnaz idarecilikleri sayesinde hem saray ile ters düşmemişler hem de gereken yerlerde hazineden modernizasyon için maddi yardım almışlardır. Geliştirmiş oldukları etkili iletişim sayesinde de Qing Hanedanlığı’nın idarecileriyle olumlu ilişkiler kurmuşlardır.[135] Bu kadar olumlu destek yanında elbette ki bölgesel liderler de Qing Hanedanlığı’nın çürümüş bürokrasisi ve rüşvetçi yapısıyla mücadele etmek zorunda kalmışlardır.

19. yüzyılın ortalarından itibaren başlayan ve son dönemlere doğru hızlanan modernizasyon hareketleri sayesinde, geri kalmış askeri birimlerde yavaş da olsa bir gelişim gözlenmeye başlanmıştır. Özellikle denizden vurgun yiyen Çin, donanmasına odakladığı reform hareketleri içerisinde ilk olarak şu adımları atarak "Kendini Güçlendirme Dönemi"ne tam anlamıyla girmiştir:[136]

Gemi yapımı için tersane ve makine fabrikalarının kurulması.
Silah üretim tesisleri inşa edilmesi.
Çin'in çeşitli bölgelerinde cephanelikler oluşturulması.
Amirallik biriminin ve Beiyang (Beyyang) Donanmasının kurulması.
Tianjin (Tiancin)'de askeri akademinin kurulması.
Modern endüstrinin sağlanması ve tekstil, gemicilik, madencilik, iletişim sistemlerinin geliştirilmesi.
Batı ülkelerine idareci ve öğrencilerin gönderilerek başta askeri olmak üzere Batı'nın uyguladığı tekniklerin öğrenilmesi. (Özellikle ABD, Fransa, Almanya ve İngiltere'ye çok sayıda öğrenci gönderilmiştir.)

Bölgesel liderler tüm bu adımları atarlarken büyük maddi güce destek duymuşlar ve oldukça büyük harcamalar yapmak durumunda kalmışlardır. Özellikle Batılıların kendi ülkelerinden getirilerek Çin'de istihdam edilmesi bütçeye büyük yük getirmiştir. Ayrıca Çinli yetkililer Batılıların doğru çalışıp çalışmadıklarından bile tam emin olamadan dönem için oldukça yüksek sayılacak olan ücretleri yabancılara vermişlerdir. Aralarında olan anlaşmazlıklar ve hanedanlık yönetiminin yabancılara karşı yumuşak olması yüzünden işler geciktikçe masraflar da fazlalaşmıştır.

Sık sık sözünü ettiğimiz rüşvet sorunu kısa zaman içerisinde buralara da sıçrayarak büyük projelerin alınmasında etkili olmuştur. İhale ve diğer işlemlerde verilen büyük paraların bazı idarecilerin cebine girmesi modernizasyon çalışmalarına gölge düşürmüştür. Bu dönemde artan masraflar karşısında Qing sarayı bölgelerin başında bulunan idarecilere finansman yardımını kısıtlamak zorunda kalmıştır.

Yaşanan tüm zorluklara rağmen dönem içerisinde Çin'in birçok yerinde Batılı modelde inşa edilen birimler oluşmaya başlamıştır. Bölgesel liderlerin inşa ettirdiği önemli askeri tesisler şu şekilde sıralanmaktadır:[137]

Guanzhou (Guancou) Cephaneliği (1874)

Hangzhou (Hangcou) Cephaneliği (1885)
Hubei (Hubey) eyaletinde Hanyang demir işletmeleri[138] (1890)
Hanyang Cephaneliği (1892)
Hunan Cephaneliği (1875)
Anqing (Ançing) Cephaneliği[139] (1861)
Beijing (Beycing = Pekin) Kara Kuvvetleri Cephaneliği (1883)
Daye Demir Madeni (1890)
Jilin (Cilin) Cephaneliği (1881)
Jinling (Cinling) Cephaneliği[140] (1867)
Lanzhou (Lancou) Cephaneliği (1871)
Fuzhou (Fucou) yakınlarında Mawei (Mavey) Cephaneliği (1866)
Shandong (Şandong) Cephaneliği[141] (1875)
Taiwan (Tayvan) Cephaneliği (1885)
Sıchuan (Sıçuan) Cephaneliği (1877)
Weihaiwei (Veyhayvey) limanı[142] (1882)
Xian (Şian) Cephaneliği (1869)
Tianjin (Tiancin) cephaneliği (1867)
Yunnan (Ünnan) cephaneliği (1884)

Çin’de yaşanan modernizasyon hareketinin içerisinde en önemli atılımların başında yer alan Batılı eğitim yapısı yeni kurulmuş olan tesislerin içerisinde oluşturulan okullarda verilmeye başlanmıştır. Aynı zamanda tesislerde de çalışan öğrenciler bir taraftan üretime destek olurlarken bir taraftan da uygulamalı olarak Batı tekniklerini öğrenme fırsatı yakalamışlardır. Modernizasyon adımları ile beraber Batılıların getirdiği kitaplar da Çin’de hızla popüler olmaya başlamıştır. Giderek daha fazla okunan bu eserler, Batı düşünceleri ve Batı hayatının Çinliler tarafından oldukça çekici bulunmaya başlanmasıyla sonuçlanmıştır. Özellikle Çince’ye çevrilen kitaplar aydın kesim ve entelektüeller arasında çok popüler olmuştur.

1845 senesinde İngilizler tarafından Whampoa (Vampoa)’da kurulan ilk askeri tesisten 1895 senesine kadar geçen zaman içerisinde sadece İngilizler Çin’de yirmiden fazla gemi tamir atölyesini hizmete sokmayı başarmışlardır.[143] 1856 senesinde yaşanan II. Afyon Savaşı’nın ardından Çin’in ucuz iş gücünden yararlanan İngilizler, hafif sanayiye doğru kayarak diğer alanlarda da etkin bir duruma gelmeye çalışmışlardır. İngilizler bu tarihten sonra çay ekimi, bahçecilik, ipek işlemeciliği ve sigara gibi oldukça

önemli kazanç sağlayan faaliyetlerde de bulunmuşlardır. 1895 senesine gelindiğinde ise Çin'deki tesislerde 10.000'den fazla İngiliz işçinin çalıştığı tahmin edilmektedir. Bu rakamın yanında modernizasyonun sağladığı iş imkânlarını değerlendiren Çinli işçilerin sayısı ise binlerle ölçülecek kadar büyük rakamlara ulaşmıştır.[144]

Kendini Güçlendirme Döneminin hemen öncesinde başlayan modernizasyon düşünceleri giderek olgunlaşırken İngiltere I. Afyon Savaşı'nın ardından elde ettiği hakları yeteri kadar kullanamadığını sebep göstererek Çin'den daha fazla hak talep etmeye başlamıştır. Bunun sonucunda da yeniden güçlü donanması ile Çin kıyılarını topa tutmaya başlayan İngilizler, II. Afyon Savaşı'na neden olmuşlardır. Dönem içerisinde biraz geriye yolculuk yaparak yaşanan bu savaşa daha yakından bakarsak savaşın gelişimini daha yakından görebiliriz.

1856'da Arrow isimli İngiliz gemisine ruhsatının geçmiş olması nedeniyle el koyulması ve arada yaşanan gerginliğin ardından, bir Katolik misyonerin yakalanıp idam edilmesi bardağı taşırarak İngiltere ile Çin'i yeniden bir siyasi kriz ortamına sürüklemiştir. Yaşanan olayların ardından birlik olan İngiliz ve Fransız donanmalarının topa tuttukları Kanton'da oldukça büyük zarar meydana gelmiştir. Yabancı güçlerin kıyı boyunca kesintisiz topa tuttukları Çin, tüm bu saldırılar karşısında ancak 1860 senesine kadar dayanabilmiştir. Aynı sene Pekin'e giren Fransız ve İngiliz güçleri imparatorun sarayını da yağmalayarak Çin'de asla silinmeyecek bir tahribata neden olmuşlardır. Bunun ardından Qing hükümeti yabancılarla Pekin anlaşması imzalayarak Batılılara ek kolaylıklar sağlamak zorunda kalmıştır. 4 yıl süren bu savaşın ardından yabancıların kazandığı ek haklar arasında; Çin nehirlerinin ticarete açılması, Fransız misyonerlerin Çin içerisinde rahatça dolaşması, Fransa'ya Tayvan üzerinde ticaret hakkının tanınması gibi önemli maddeler yer almıştır.[145]

Savaşın ardından Çin'i daha da açan İngiltere, artık iç kesimlerde de çok kolay hareket edebilecek bir güce ulaşmıştır. Bu sayede misyonerlerin de Çin'e olan ilgileri yeniden artarak iç bölgelerde de Hristiyanlaştırma faaliyetleri hızlanmaya başlamıştır. Çin'in bir taraftan Batılılar tarafından modernize edilirken bir taraftan da yine aynı Batı tarafından sömürülmeye devam ediliyor olması ise oldukça düşündürücüdür. Misyonerlerin 1870 senesinde sadece 20 tane okulları ve tüm ülkede 230 tane öğrencileri bulunuyorken, 1925 senesine gelindiğinde 250.000 öğrenci, 7.000 tane Hristiyan ilkokulu ve 26.000 tane de Hristiyan ortaokulu hizmet veriyor

hâle gelmiştir.[146] Hristiyanların faaliyetleri yer yer halkın arasında rahatsızlık uyandırsa da kontrol İngiliz ve Batılı güçlerin elinde olduğu için halkın yapacağı çok fazla bir şeyin bulunmuyor oluşu Batılı güçlerin Çin'de ne kadar baskın bir politika izlediklerini göstermesi açısından önemlidir.

II. Afyon Savaşı'nın ardındaki döneme yeniden geri döndüğümüz zaman Çin'de oldukça yoğun bir Batılı etkisi gözlemleyebiliriz. Cıxi (Sışi) döneminde sözünü ettiğimiz Tercümanlar Koleji'nin kurulmasının ardından Pekin'in dışında Guangzhou (Guangcou) ve Shanghai (Şanghay) gibi şehirlerde de dil okulları kurularak eğitim alanında modernizasyon çalışmaları yoğunlaşmıştır. Tüm kurulan okullar ve misyonerlerin oluşturduğu eğitim kurumları gelecekte Çin'de verilecek olan İngilizce eğitiminin ilk adımları olarak Çin tarihine geçmiştir.[147]

Kasım 1863 senesinde ABD'den gelen Rong Hong, bölgesel liderlerden olan Zeng Guo Fan (Zıng Guo Fan)'a Çin'de bir makine fabrikasının kurulması gerektiğini söylemiştir. Bunun üzerine yeniden ABD'ye gönderilen Rong, buradan pahalı makineler almış ve Çin'e getirerek kurdurmuştur. İlerleyen dönemlerde ithal edilen makinelerin sayısı artmış ve Çin genelinde askeri üretim yapan 20'den fazla tesis hayata geçirilmiştir. Bu tesislerin içerisinde yer alan Fuzhou (Fucou) gemi tersanesi 1883 senesinde Çin'in ilk kuravazörünü üretmesiyle bir ilke imza atmıştır. Diğer bir bölgede bulunan Güney Asya cephaneliği Yangze nehrinde 3000 beygir gücündeki motorlarla çalışan dönemin en güçlü buharlı yolcu gemisini üretme başarısını göstermiştir. Aynı zamanda okullar da açan bu iki tesis etkili bir şekilde yabancı dil eğitimi de vermiştir.[148]

Dönem içerisinde daha çok askeri üretim için ithal edilen makinelerin yanında çok az da olsa ticari üretim yapabilecek makineler de Çin'e sokulmuştur. 1873 senesinde Chen Qi Yuan (Çın Çi Yüen) modern makinelerde ipek dokumaya başlayarak endüstriye katkı sağlamıştır. Bir yıl sonra ise Li Hong Zhang (Li Hong Cang) demir cevherini işleyecek makinelerin Çin'e getirilmesini sağlamıştır. İlerleyen dönemlerde bölgesel liderler sanayi üretimi yapacak birçok yeni makine aldırarak Çin endüstrisine kazandırmışlardır.[149]

3.3. Qing Hanedanlığı döneminde kurulan önemli askeri tesisler

Bu kadar büyük bir coğrafyada başlatılan reform adımlarını ve her kurulan tesisi tek tek anlatmak Çin tarihini oldukça karmaşık bir hâle

sokacaktır. Bu yüzden de modern dönemin başlamasının ardından kurulan başlıca tesisler hakkında verilecek bilgiler dönemin genel Batılılaşma hareketlerini görmek açısından yeterlidir. Kendini Güçlendirme Döneminin ana tesisleri olarak kabul edebileceğimiz bu tesisler, diğer askeri yapılanmalar içerisinde yaratmış oldukları özel etkiler ile Qing döneminin reform hareketleri içerisinde yer alan en büyük başarılar olarak kabul edilmektedirler.

a) Shanghai (Şanghay) Jiangnan (Ciangnan) Cephaneliği

Shanghai (Şanghay)'da kurulan Jiangnan (Ciangnan) cephaneliği dönemin en önemli tesisi olması nedeniyle büyük önem taşımaktadır. Shanghai (Şanghay) şehri, 1860 ve 1870'lerde giderek önem kazanmasının ardından Batılı anlamda reform hareketlerine sahne olmuştur. 1865 senesinde Kendini Güçlendirme Dönemi içerisinde kurulan bu tesis, dışarıdan ithal edilen makineler sayesinde ilk olarak demir üretimiyle faaliyetine başlamıştır. Dönemin en büyük üretim tesislerinin başında gelmesi nedeniyle Çin için ayrı bir stratejik ve tarihi öneme sahiptir.

Bünyesinde 4 ana bölüme ayrılan Jiangnan (Ciangnan) cephaneliği tercüme, dil eğitimi, işçi eğitimi ve makine üretimi kollarında faaliyet göstermiştir. 1892 senesinde Batılı danışman ve eğitmenlerin sayesinde 3000'e yakın çalışanı ve 73 hektarlık alanıyla 50'ye yakın farklı silah üretimi yapabilecek kadar etkili bir konuma gelmiştir. Cephanelik, bünyesinde çevrilen kitaplar ve çalışanlarına normal işçilerin 8 katı gibi bir ücret verilmesiyle de döneme damgasını vurmuştur.[150]

Zamanla gemi üretimine de başlayan Jiangnan (Ciangnan) cephaneliği Meng Yue'nin çalışmasına göre 1868 ve 1876 senelerinde üretiminde zirveye ulaşarak 11 sene içerisinde 8 tane modern gemi inşa etme başarını göstermiştir. Yeni model ve farklı tasarımlarla gemi üretebilen bu tesis aynı dönemin diğer bir ünlü askeri tesisi olan Japon Yokosuka Tersanesinden bile daha aktif olmasıyla ünlenmiştir.[151] Japonların üretmiş olduğu gemilerden daha güçlü gemiler üretmesi Çinliler için o dönemde oldukça önemli bir başarıdır.

Çinliler her ne kadar modern gemiler üretiyor olsalar da Avru-pa'nın hızlı gelişen teknolojisini bir türlü yakalayamamışlardır. Avrupa'nın yeni üretimi olan daha güçlü motorları üretebilmek için girişimlerde bulunsalar da bütçe yüzünden bu hayali gerçekleştirememişlerdir. Bunun yanı sıra Avrupa'nın tersanelerinde bulunan disiplin ve üretim teknikleri Çin'de bir türlü uygulanamamıştır. Çinli işçilerin geleneksel çalışma şekilleri ve

yönetimdeki boşluklar nedeniyle gemi üretimi sürekli Batı'nın gerisinde kalmıştır. Bunun sonucunda da 1876 yılından itibaren Jiangnan (Ciangnan) Cephaneliğinde üretim yavaşlamıştır.

Avrupa 1885'te çelik gemilere geçmiş, Çin ise çelik üretiminin pahalı olması yüzünden kendi gemilerinde bu modernizasyonu sağlayamamıştır. Bu kadar zorluğa rağmen Jiangnan (Ciangnan) Cephaneliği ve Fuzhou (Fucou) Tersanesi 1889 yılına kadar Japonlardan daha başarılı üretim yapacak kadar büyük bir başarı sağlamıştır. Almanya ve İngiltere'den silahlar da getiren bölgesel liderler cephanelik bünyesinde birçok modelin üretilmesini sağlayarak Çin askeriyesini önemli ölçüde güçlendirmişlerdir.[152] 1890 sonrasında cephaneliğin üretmeye başladığı makineli tüfekler Çin'in askeri açıdan güçlenmesine yardımcı olmuştur. Sonraki dönemlerde kontrol yapısı iyice bozulan ve içerisinde çürüme başlayan bu önemli tesis yavaş yavaş üretim kapasitesini düşürmüş, 1930'larda da tamamen kapanmıştır.[153]

b) Fuzhou (Fucou) Tersanesi

Jiangnan (Ciangnan)'daki tesisin ardından Çin'in en önemli ikinci tesisi olarak Fuzhou (Fucou) tersanesi göze çarpmaktadır. Gemi üretimi ve personel eğitimi gibi alanlarda uzman kişilerin çalıştığı bu tesis başlangıç olarak 300.000 tael gibi yüksek bir maliyetle kurulmuştur.[154] Yıllık işletim masrafları olarak ise hazineden 600.000 tael harcanmıştır. Bu kadar yüksek bir maliyeti karşılamak için Fujian (Fucien), Zhejiang (Cıciang), Guandong gibi eyaletlerden ticaret vergileri toplanmıştır. Bu vergilerin bir hizmeti olarak ise "Güney Donanması"nın vergi veren eyaletleri koruyacağı garantisi verilmiştir.

Fransız uzmanlardan yararlanılan Fuzhou (Fucou) tersanesi önce Zuo Zong Tang, ardından da Shen Bao Zhen (Şın Bao Cın) tarafından idare edilmiştir. 1875 yılına kadar olan ilk dönem boyunca yabancı görevliler danışmanlık yanında işçilik görevlerinde de bulunmuşlardır. İlk 10 yılında 15 tane buharlı gemi üreten tersane Qing modern gemicilik endüstrisinin bel kemiğini oluşturmuştur.[155] 1860 ve 1870'lerde Çin'in askeri gemi üretimi Japonların önünde olmasına rağmen, organizasyonlarındaki zayıflık nedeniyle modernizasyon döneminin ardından Çinliler ilk karşılaştıkları silahlı mücadelede Fransızlar tarafından 1884'te yenilgiye uğratılmışlardır.

Fransız ve İngiliz öğretmenlerin getirilmesiyle başlatılan eğitim faaliyetleri çoğu tesiste uzun bir süre devam etmiştir. İngiliz John Carroll tarafından başlatılan navigasyon eğitimleri de Çin gemi endüstrisi için

oldukça büyük önem taşımaktadır.[156] 1877 senesinde Fuzhou (Fucou) tersanesinde eğitim alan Çinli öğrencilerden 26 tanesi Fransa ve İngiltere'ye giderek Avrupa'daki seçkin okullarda denizcilik eğitimi almaya başlamıştır. İleriki dönemlerde Avrupa'ya giden Çinli öğrenci Yan Fu (Yen Fu) Batı'dan en çok etkilenen öğrencilerin başında yer alarak ülkesinde de tanınmıştır.

Yan Fu (Yen Fu) ülkesine döndüğü zaman Çin'in yapması gerekenlerin sadece Batılıların teknoloji ve bilimini uygulamakla sınırlandırılmamasının gerektiğini belirtmiştir. Ona göre Batı'nın sosyal bilimlerde olan üstünlüğü de Çin için bir eksikliktir ve bir an önce öğrenilmesi gerekmektedir. Ülkesine döndüğü yıllarda yanında Batı'dan John Stuart Mill'in "On Liberty", Adam Smith'in "The Wealth of Nations" gibi önemli eserlerinin de çevirilerini getirmesi Çin sosyal yaşamında büyük etki yaratmıştır.[157] 1870 senesinde Tianjin (Tiancin) Askeri Akademisi'nde navigasyon ve matematik profesörü olan Yan Fu, burada 20 sene görev yapmış ve birçok değerli isim yetiştirmiştir.

1896 senesinde Japonya ile yapılan savaşın açtığı ekonomik sorunların ardından Çinli öğrencilerin Batı'ya gidişlerinde kullanılan fonlar yetersiz hâle gelmiş ve öğrencilerin yurt dışındaki eğitimleri de aksamıştır. 1861 senesinde Prens Gong tarafından Batılılar ile ilişkilerin yönetilmesi için kurulan "Zongli Yamen (Yamın)"[158] bir süre daha Çinli öğrencilerin yurt dışında eğitim almalarını desteklese de bütçelerin yetersizliği yüzünden çok sayıda öğrenci geri çağrılmıştır. Bütçenin giderek daralması ile tersanede yaşanan üretim azalmış ve zamanla en temel masrafların bile ödenmesi konusunda büyük sıkıntılar yaşanmıştır. Yönetiminde çok etkili bir yol izlenmesine rağmen hanedanlıkta yaşanan ekonomik kriz yüzünden 1890'dan sonra bu tesis de eski etkinliğini kaybetmiştir.[159]

c) Hanyang Cephaneliği

Fuzhou (Fucou) Tersanesinin Fransa-Çin (1883-1885) savaşı sırasında yıkılması, Çinli yetkililerin deniz kıyısında olan askeri tesislerin güvenlik sorununu görmeleri açısından oldukça önemlidir. Çin ile Fransa arasında Fransızların Vietnam üzerinde olan ilgileri sonrasında başlayan kısıtlı sınır çatışmaları gün geçtikçe şiddetlenerek büyük bir savaşa dönüşmüş ve sonrasında da Çin yeniden Batı karşısında silahlı mücadeleye girmek durumunda kalmıştır. Bu savaşı rahat kazanan Fransa, ardından Çin üzerinde eskisinden daha fazla baskı uygulamaya başlayarak etkinliğini daha da arttırmıştır.[160]

Fransa karşısında beklenmedik bir yenilginin alınması ve diğer dış tehditlerin de artması yüzünden denizden gelecek ani saldırılara karşı korunaksız olan askeri tesislerin yerine Çin'in iç bölgelerinde de tesisler kurulması planlanmaya başlanmıştır. Hubei (Hubey) ve Hunan eyaletlerinin idarecisi ve aynı zamanda komutanı olan Zhang Zhı Dong (Cang Cı Dong) bu tehlikenin farkına daha erken vararak Hanyang'da bazı askeri tesislerin kurulması gerektiğine karar vererek ilk adımı atmıştır. 1890 senesinde Hanyang demir üretim tesisi ve 1892'de yine aynı yerde ayrı bir cephanelik daha kurulmasıyla Çin'in askeri tesisleri daha iç kesimlere inşa edilmeye başlanmıştır. Ayı zamanda Hubei (Hubey) cephaneliği de denen bu tesis 1891 ile 1894 seneleri arasında inşa edilmiştir. Fakat ne yazık ki aynı yıl yaşanan trajik yangın yüzünden tüm makineler ve bina yok olmuştur. Yangının büyük maddi zarara yol açması nedeniyle tesis yeniden kurulmak zorunda kalınmış ve ancak 1895 senesinde eski hâline dönebilmiştir.

Bu tesisin kurulması ve gelişmesi sırasında yaşanan tüm sorunlara tesis kurulduktan sonra bir de Japon baskıları eklenmiştir. Japonya'nın Kore üzerinde uyguladığı baskı yüzünden Hanyang'a yapılması planlanan çoğu yatırım gerçekleştirilemeyerek tesisin modernizasyonu tam anlamıyla organize edilememiştir. Modernleşme fonlarını Kore üzerindeki savunmaya harcayan Çinliler, Hanyang'daki çalışmaları yavaşlatmak durumunda kalmışlardır.[161]

Tesis her ne kadar sorunlarla da boğuşsa önemli miktarda silah ve cephane üretimi gerçekleştirerek Çin askeriyesine destek sağlamasıyla tarihe geçmiştir. 1900'de yaşanan ünlü Boksör Ayaklanması sırasında Hangyang'dan gelen silahların kullanılmış olması da önemli bir detaydır.[162] Sonraki dönemde Çin'in demokrasiye doğru gidişinde büyük önemi olan Wuchang (Uçang) Ayaklanması ve Xinhai (Şinhay) Devriminde kullanılan silahlar da yine bu önemli tesis tarafından üretilmiştir.

Devrim boyunca gece gündüz çalışan Hangyang cephaneliği devrime damgasını vurmasıyla Çin'in Cumhuriyet dönemine giden yolu da aralayan en önemli etkenlerin başında yer almıştır. 1912'de kurulan Çin Cumhuriyeti döneminde de çalışmalarına devam eden askeri tesis, özellikle yeni model Avrupalı silahları üretmeye başlayarak modernizasyon çalışmalarına 20. yüzyılda da devam etmiştir. 1917'de bünyesinde Batılı sistemde eğitim veren bir okulun açılması da Çin'in atmış olduğu modernizasyon adımları içerisinde göze çarpmaktadır.

Hanyang cephaneliği 1938 senesinde Japonların Çin'i ikinci kez işgal etmelerinin ardından yaklaşan tehditlere daha fazla dayanamayarak üretimini Hunan'a kaydırmak zorunda kalmış ve 1945 senesinin ardından üretimine kısa bir süre daha devam ederek 1947 yılında kapatılmıştır.[163]

d) Çin Denizcilik ve Gümrük Servisi[164]

Çin Denizcilik ve Gümrük Servisi 19. yüzyılın en önemli kuruluşlarından biri olarak göze çarpmaktadır.[165] 1854 senesinde kurulan bu işletme Çin'in modern tarihi boyunca faaliyetini sürdürmüştür. Qing Hanedanlığı döneminden itibaren hizmete başlayan bu kuruluşa aynı dönemde İmparatorluk ve Denizcilik Servisi adı verilmiştir. Hanedanlığın yıkılmasının ardından 1912'de kurulan Çin Cumhuriyeti ve hemen sonrasındaki dönemde Mao tarafından kontrolün sağlanması ile beraber 1949'da ilan edilen Çin Halk Cumhuriyeti zamanında da varlığını sürdürmeye devam etmiştir.

Tesisin kuruluşundan itibaren bünyesinde yer alan personel çoğunlukla yabancılardan oluşmuş, yönetiminde ise Çinliler görev almıştır. İşletmenin ilk zamanlarında yabancı ağırlığı İngilizlerin üzerinde olsa da zaman içerisinde Alman, Fransız, Amerikalı vb. gibi milletlerden de çok sayıda kişi istihdam edilmiştir. Japonların istilalarının ardından ise tesisin kontrolü Japonya'ya geçmiştir. İşletmenin ilk yabancı idarecisi olan Horatio Nelson Lay 1863 senesinde görevinden uzaklaştırılmış, ardından yerine Robert Hart getirilmiştir.[166]

Bu işletmenin kurulmasının ilk amacı vergi toplamak ve bilgi sağlamak olarak belirlenmiş, sonrasında ise görevlerine yeni eklemeler yapılarak iç gümrük faaliyetleri, posta hizmetleri, deniz ulaşım kontrolü, hava durumu, kaçakçılıkla mücadele gibi hizmetlerde de bulunmaya başlamıştır.[167] Tesis tüm bu önemli hizmetlerin yanı sıra Çin sahillerini ve Yangtze (Yangze) nehrinin çevresini denetleme görevlerini de uzun bir süre başarıyla sürdürmüştür.

Son yabancı yönetici 1950 senesinde getirilmiş ve sonrasında Çin Halk Cumhuriyeti bünyesinde Gümrük Yönetimi İdaresi altına alınmıştır. Varlığını günümüzde Tayvan adasında devam ettiren Çin Cumhuriyeti'nin yönetimi altında ise Gümrük İdare Amirliği adı altında görevine devam etmiştir. Çin Denizcilik ve Gümrük Servisinin 1842 senesinden 1950 yılına kadar kesintisiz görevini sürdüren tek işletme olması nedeniyle de Çin tarihinde özel bir yeri bulunmaktadır.[168]

3.4. Modernleşme Hareketinde Yer Alan Önemli Yabancılar

Çin tarihinin en eski dönemlerinden Qing Hanedanlığı'na kadar geçen yüzlerce yıllık zaman ve onlarca hanedanlık döneminin ardından Çinliler Batılılardan bu kadar etkileneceklerini ve hatta onlara muhtaç duruma düşeceklerini hiç düşünmemişlerdi. Kendisini medeniyetin merkezinde gören bir ulusun nasıl olur da barbarlardan akıl alması gerekebilirdi? Fakat zaman içerisinde özellikle Batı medeniyetinde o kadar büyük değişimler oldu ki bu değişimin farkında dahi olmayan Çinliler en sonunda Batı medeniyetinin altında ezilmek durumunda kaldılar. Afyon savaşının ardından gereken teknoloji ve özellikle ilk adımları atacak kişilerin sadece Batı'da bulunuyor oluşu yüzünden Çinliler dışladıkları Batı'yla iş yapmaya mecbur kaldılar.

Bu dönemde özellikle İngiltere'nin Hindistan üzerinde olan kontrolünün ardından Çin'i de aynı şekilde ele geçirme planları Hindistan'daki gibi büyük ve geniş alanlara yayılamadı. İngiltere Hindistan'da bölgesel liderleri kontrolüne alırken Çin'de uygulamış olduğu strateji sadece ticaret üzerinde bir tekel oluşturdu ve toprak kazanımından çok ekonomik bir sömürü olarak uygulandı.[169] Büyük firmaların başlarında İngilizlerin yer alması, her türlü anlaşmanın İngilizler tarafından kontrol edilmesine yol açmıştır. Çinlilerin İngilizlerle yapmış olduğu ikili anlaşmaların bir sonucu olarak ortaya çıkan bu durum 1997 senesine kadar varlığını devam ettirmiştir. 1997 senesinde Hong Kong'un Anakıta Çin'e geri verilmesinin ardından Çin topraklarında var olan İngiliz hâkimiyetinin son kısmı da son bulmuştur. Hong Kong her ne kadar toprak olarak Çin'e geçse de sistem ve altyapı olarak İngiliz etkisini hâlen hissetmektedir.

İngilizlerin Qing hanedanlığı döneminde ele geçirmeye çalıştığı birçok kurum ve şirket İngiliz siyasetçileri tarafından oldukça sıkı bir şekilde kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. İngilizlere göre Çin halkı kendisini idare edemeyecek kadar aciz durumdadır ve onların yerine bu kontrolü sağlayacak olan en etkili güç İngilizlerden başkası değildir.

İngiltere'nin Çin'de uyguladığı emperyalizm politikalarının etkisiyle Çin'in iç işlerini ele geçiren İngilizler, kontrolün kendileri tarafından sağlanmasının Çin için en iyi yönetim şekli olduğunu uzun süre savunmuşlar ve bu doğrultuda politikalar geliştirmişlerdir. Hindistan'daki ortamı bulamadıkları için de toprak kazanma ve ülkeyi bölme gibi politikalardan uzak durmuşlardır.

Çin'in ağırlıklı olarak doğu bölgelerinde başlayan İngiliz ve diğer yabancıların askeri tesislerde olan etkileri 19. yüzyıl boyunca devam etmiştir. Yabancılar bireysel olarak Çin'e yardım etseler de, gelmiş oldukları ülkelerin siyaset yapısının Çin üzerinde sömürü planları yapması yüzünden istedikleri gibi rahat çalışma ortamı bulamamışlardır. Bu yüzden de yabancılar ve Çinliler arasında sık sık sorunlar yaşanmıştır.

Çin'in askeri modernizasyonunun gerçekleştiği dönem boyunca yabancılardan sadece Çinliler destek almamışlardır. Aynı zamanda Çin'in modernizasyon dönemine ayak bastığı tarihlerde en doğuda bulunan Japonya, Çin'den çok daha etkili bir biçimde modernizasyon çalışmalarına başlamıştır. Tüm gücüyle Batı'dan hızla teknoloji transferi gerçekleştiren Japonya sessiz ama çok başarılı bir modernizasyonun temellerini atmıştır. Gelecekte hem bölge hem de dünyayı etkileyecek olan Japon gücü kısa süre içerisinde Çin'e karşı ilk meydan okumasının ardından 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın ortalarında tüm dünyada büyük ses getirmeye başlayacak kadar güçlenmiştir.

Çin'de büyük paralar karşılığında görevlendirilen yabancılar zaman içerisinde Çin kültürünü ve Çinlileri tanıdıkça kendi etki alanlarını da oluşturmuşlardır. Özellikle içlerinden öne çıkan bazı yabancılar Çin tarihine geçecek kadar önemli işler başarmaları nedeniyle oldukça önemli bir yere sahiptirler.[170] Çin'in hem modernizasyon dönemi hem de modern tarihine geçmiş olan bu yabancılara kısaca bakacak olursak ilk olarak şu isimler göze çarpacaktır:

Leonce Verny (1837-1908)

Leonce Verny Fransa'nın yetiştirdiği en önemli askeri mühendislerin içerisinde yer almaktadır. Çin'de çalışmış olmasına rağmen esas görev yeri olan Japonya'daki Yokosuka Tersanesi'nin kuruluşunu yönetmiş ve oldukça başarılı olmuştur. Verny'nin Japonya'nın başlatmış olduğu Batılı modernizasyon sürecinde çok büyük katkıları bulunmaktadır. Japonya'yı Batı'ya taşıyan ve Batı kültürünü Japonya'ya en iyi aktaran kişilerin başında gelmesi yüzünden Japonya'nın gelecek dönemlerinde Asya'nın süper gücü olmasında büyük rol oynayacak kadar derin bir etkiye sahiptir. Japonların Çin'i işgal ettikleri dönemde Leonce Verny'in temelini attığı güçlü tesisler ve modern askeri güç, Çin'i kısa zaman içerisinde yenilgiye uğratmıştır. Verny Japonya hükümetinin aşırı beklentileri ve kendisine sağladığı düşük bütçelere rağmen tüm planları yeniden üretmeyi başararak döneme damgasını vurmuştur.

Verny 1871 senesinde Çin'e yapmış olduğu gezi sırasında uğradığı Fuzhou (Fucou) Cephaneliğinde gördüğü manzara karşısında oldukça şaşırmıştır. Verny burada Çinlilerin Japonya'da kendisine verilenden 3 kat daha fazla bütçeye sahip olduğunu görerek Çin'in Batılı modernizasyona tüm yokluğa rağmen ne kadar büyük önem verdiğini daha yakından anlamıştır.[171] Leonce Verny Çin'in Ningbo ve Shanghai (Şanghay) şehirlerinde donanma için üretilen gemilerin denetim görevlerinde de bulunmuştur. Verny, Çin sınırları içerisinde birçok çalışmada bulunmasına rağmen esas başarısını Japon askeriye ve modernizasyonundaki çabalarıyla yakalamıştır. Bu yüzden de Yokosuka donanmasının bulunduğu yerin hemen yanında adına bir de park inşa edilmiş ve bu Fransız ismin Japon tarihindeki etkisi günümüze kadar ulaşmıştır.

Prosper Giquel (1835-1886)

19. yüzyılın Çin'de en öne çıkan Batılı isimlerinin başında Prosper Giquel gelmektedir. Giquel 1857 senesinde işgalci güçlerle beraber II. Afyon Savaşı ya da Arrow War olarak da geçen mücadele sırasında Çin'e gelmiş, sonrasında da Kanton bölgesinin ele geçirilmesiyle beraber Çin'den ayrılmamıştır. Giquel Çin'de almış olduğu dil eğitiminin ardından yeterli Çince bilgi seviyesine ulaşır ulaşmaz İmparatorluk Denizcilik ve Gümrük Servisinde Robert Hart'ın emri altında çalışmaya başlamıştır.

Prosper Giquel ilk görev yeri olan Ningbo'da Taiping (Tayping) Ayaklanmasının şehri ele geçirmesine kadar görev yapmıştır.[172] Fransız ve İngiliz güçlerinin içerisinde etkin yer alarak ayaklanmacıları bastırma görevlerinde bulunmuş ve sonrasında yeniden Ningbo'ya dönmüştür. Fuzhou (Fucou) Cephaneliği ve Tersanesinin idaresinde almış olduğu önemli görevleriyle Çinliler tarafından da desteklenmiştir. Kendini Güçlendirme Döneminin içerisinde aktif olarak yer almış olması ve Batı teknolojisini Çin'de uygulamasıyla Çinli devlet adamları tarafından dönem içerisinde adından övgüyle söz edilmiştir.[173]

1870-1880 seneleri arasında girmiş olduğu diplomasi trafiği içerisinde oldukça kritik görevlerde bulunarak Batı teknolojisini Çin'e taşımıştır. Özellikle 1874'te Çin'in Japonya ile arasında ortaya çıkan Tayvan krizinin müzakerelerinde bulunması da oldukça önemlidir. 1881'de Rusya ile Çin arasında patlak veren sınır çatışması olan "Ili Krizi" boyunca idareci Zeng Ji Ze[174] (Zıng Ci Zı)'ye yardımcı olması Giquel'in yer aldığı diğer önemli bir görevdir. 1884 senesinde Fran-sız ordularının saldırılarının ardından yok olan Fuzhou (Fucou) Tersanesi ile Çin'de yapmış olduğu en büyük çalışma

da tarihe karışmıştır.[175] Giquel tüm bu yaşananlara rağmen Çin'de görev aldığı süre içerisinde başarılı bir yönetim göstermiştir.

Sir Robert Hart (1835-1911)

Robert Hart ilk olarak Britanya dış işlerinden almış olduğu tercüman öğrenci sıfatıyla Çin'e ayak basmıştır. Çin'in güneydoğusuna gönderilen Hart, Kanton bölgesi (Hong Kong) civarında çalışmaya başlamıştır. 1854'te Ningbo'da bir süre tercüman olarak görev yapmış ve burada vermiş olduğu kararlarda göstermiş olduğu soğukkanlı tutumuyla yüksek makamların ilgisini çekmeyi başarmıştır. 1858 yılında İngiliz Konsolosluğuna tercüman olarak atanmasıyla Çin'deki etkisi giderek artmıştır. 1862 senesinde Çin'in dış ilişkilerini idare eden kurum olan Zong Li Yamen (Zong Li Yamın)'da yabancı diplomasi ve yurt dışına diplomat gönderilmesi gibi konularda da oldukça başarılı tercümeler yapmıştır.[176]

Robert Hart'ın katkıda bulunduğu diplomasi çalışmaları ve yurt dışına diplomat gönderilmesine dair teklifleri, Çinli yetkililer tarafından imparatora iletilmiştir. İmparatorun daha önce hiç ilgilenmediği bu düşünce, Hart'ın teklifiyle hayata geçirilmiştir. İki değerli yazar olan Zhang (Cang) ve Xu (Şü) çalışmalarında bu önemli detaya vurgu yapmaktadır.[177]

Çin'de gümrük alanında birçok başarılı çalışmasıyla da kendisinden söz ettiren Robert Hart, coğrafya, tarih, meteoroloji, dil bilimleri, limanlar, deniz fenerleri gibi birçok alanda diğer Batılı çalışanları organize ederek güçlü bir sistem yaratmıştır. Çin'in Japonya ile olan savaşından en çok etkilenen yabancı isim olması nedeniyle de tarihi bir öneme sahiptir.[178] Kurmuş olduğu sistem Japonlara karşı yapılan savaşın ardından işlevsiz kalmış ve Hart tarafından büyük tepkiyle karşılanmıştır.[179]

1901 senesinde basılan New York Times gazetesi Hart'ın yaptıklarından övgüyle bahsederek kendisinin farklı kültürlerden birçok çalışanı başarıyla idare etmesine övgüler yağdırmıştır. Hart'ın Çin ve bu ülkenin toplumu üzerindeki derin bilgisine değinen gazete, dönemin en yetenekli Avrupalı siyasetçisi olarak Robert Hart'ı göstermiştir.[180]

Hart'ın özellikle İmparatorluk Denizcilik ve Gümrük Servisi'nde genel idareci olarak çalıştığı dönem, Batılıların ve Çinlilerin arasındaki iletişimin en iyi kurulduğu dönem olarak gösterilmektedir. Dönemin zorlu koşulları ve çıkan ayaklanmalara rağmen Hart bu işletmeyi görev süresi boyunca başarıyla kontrol etmiştir. Çin tarihini araştıran birçok tarihçi Hart'dan günümüzde dahi övgüyle bahsetmektedir.

Robert Hart'ın 1908 senesinde Çin'den ayrılması ile dönemi kapanmış ve 1910'da emekli olarak tarih sahnesinden çekilmiştir.[181] Kendisinden sonra göreve gelen tüm siyasetçiler Hart'ın kurmuş olduğu sistem ve çalışmalarının öneminden bahsederek onun sistemini devam ettirmek için bu ünlü devlet adamını kendilerine örnek almışlardır.[182]

Horatio Nelson Lay (1832-1898)

İngiliz misyoner bir aileden gelen Lay, Çin'e ilk olarak Shanghai (Şanghay) Gümrük görevlisi olarak atanmıştır. 1855 senesinde almış olduğu bu görevi 1859'a kadar başarıyla devam ettirmiştir. Zaman içerisinde Tianjin (Tianjin) ve Pekin anlaşmalarında da önemli noktalarda görev alarak siyasi etkisini kuvvetlendirmiştir.[183]

Bu anlaşmaların ardından Qing Hanedanlığı'nın anlaşmalarda kabul ettiği maddeleri uygulamaktaki başarısı Batı ile Çin arasında bir süre ilişkilerin olumlu gitmesine neden olmuştur. Batı ile ilişkilerinde yeni bir rota belirlemek isteyen hükümet, Batı'ya olan güven sorununu bu dönemde de yoğun olarak yaşamıştır. Lay'ın görev aldığı pozisyonlarda uyguladıkları, Çin ile İngiltere arasında yaşanabilecek gerginliklerde sorunları önleyici rol oynamıştır.[184]

Lay tüm bu başarılı uygulamalarına rağmen karakter olarak kaba bir kişi olması ve yeri geldiği zaman görev yetkilerini aşmasıyla da tanınmıştır. 1863 senesinde yaşanan "Lay-Osborne Filosu" olayı Lay'in Çin'deki kariyerini sonlandırmıştır. Gelişen olayda; Robert Hart'ın Çinliler tarafından satın alınmasını istediği İngiliz gemileri, Pekin'de görev yapan dönemin İngiliz konsolosu Sir Frederic Bruce tarafından da desteklenmiştir. Çin imparatorunun onayının ardından Lay'in Prens Gong hakkında vermiş olduğu bilgilerin etkisiyle Kraliçe Victoria gemilerin temin edilmesi ve personelin görevlendirilmesi işlerini Lay'e vermiştir. Lay'ın kaptan olarak atadığı Sherald Osborne 7 İngiliz buharlı savaş gemisi ve 1 tane de erzak gemisiyle beraber Eylül ayında Çin'e ulaşmıştır. Osborne'ün Çin'e gelir gelmez herhangi bir yerel Çinli idareciden emir almayacağını belirtmesi ve kendisine verilecek emirlerin Lay'in danışmanlığında imparator Tong Zhı (Tongcı) tarafından verilmesini istemesi oldukça büyük sorunlara neden olmuştur. Qing Hanedanlığı'nın üst düzey yetkililerinin kabul etmedikleri bu istek sonrasında Osborne görevinden ayrılmış ve filo dağıtılmıştır. Ortaya çıkan bu krizin ardından Çinli yetkililer tarafından görevinden uzaklaştırılan Lay'in yerine Robert Hart getirilmiştir.

1864 senesinde İngiltere'ye dönen Lay, 1869 senesine kadar kendi şehrinde finans konularında çalışmıştır. Daha sonra Japonya'nın modernleşme dönemine damgasını vuran İmparator Meiji (Meyci) hükümeti tarafından Japonya'ya çağrılarak burada Japonya'nın Batılı anlamda modernizasyon projelerinde görevlendirilmiştir. Aynı sene içerisinde Japonya tarihindeki ilk dış borç olan 1 milyon paund gibi yüksek bir rakamı İngiltere'den almıştır. Alınan bu paraların tren yolu ve haberleşme hatlarına yatırılacağını düşünen Japon yetkililer Lay'in tüm parayı kendi hesabına geçirmesi ve Londra borsasına yatırmasıyla şok olmuşlardır. Yaşanan bu yolsuzluk Lay'in hem kariyerini hem de Japonya'daki görevini sonlandırmıştır.[185]

Thomas Francis Wade (1818-1895)

Londra doğumlu olan Wade İngiltere'nin yetiştirdiği en önemli Çince uzmanı ve sayılı diplomatlarından biri olarak tanınmaktadır. Yapmış olduğu Çince çalışmaları hem İngiltere hem diğer ülkelerde büyük etkiler yaratmıştır. 1859 senesinde Çincenin Batılılar tarafından daha rahat okunmasını sağlayan "Wade-Giles Sistemi"[186]ni geliştirmiştir.[187] Latin alfabesini kullanan ve Çincenin okunmasında büyük kolaylıklar getiren bu sistem günümüzde dahi kullanılmaktadır.

Çin'de birçok görevde yer almasının ardından ülkesine dönen Wade, beraberinde 4.304 ciltlik Çin edebiyat eseri getirmiş ve bunları İngiltere'de yürüteceği Çin araştırmaları için kullanmıştır. Tüm bu eserleri Cambridge Üniversitesi Doğu Koleksiyonları bölümüne bağışlayarak İngiltere'deki Çince araştırmalarına büyük katkılarda bulunması nedeniyle İngiltere'de gelecekte yapılacak olan Çin araştırmalarının temelini atmıştır. Daha sonrasında aynı üniversitenin ilk Çince profesörü unvanı ile eğitimci olarak görevlendirilmiş ve yaşamının sonuna kadar Çin araştırmaları üzerinde sayısız çalışmalarda bulunmuştur.[188]

3.5. Modernizasyonun Çin'deki İlk Etkileri

Çin'de başlayan Batılı modernizasyonun toplumda gözüken ilk etkileri Batı diplomasisinin Çinliler tarafından öğrenilmeye başlanması olmuştur. Aynı şekilde Batılılar da Çin kültürünü ve toplum yapısını öğrenerek kendi ülkelerine aktarmışlardır. Eski zamanlardan bu yana Çinliler tarafından benimsenen Konfüçyüsçü düşüncenin yavaş yavaş Batı fikirleriyle yer değiştirmeye başladığı dönem de yine Batılı modernizasyon hareketlerinin uygulanmaya başladığı yılların ardından yaşanmıştır.[189]

Tarihçiler tarafından “Çin’de Batılılaşma” olarak da adlandırılan bu dönem içerisinde Batı’ya gitmeye başlayan Çinlilerin sayısında önemli bir artış yaşanmıştır. Batı ülkelerine giden Çinlilerin bu ülkelerde gördüklerini ve öğrendikleri düşünce sistemlerini Çin’de yaymalarının etkisiyle ilerleyen zamanlarda Batı’dan gelen birçok yenilik Çin sınırlarında etkisini göstermiştir. Batı’nın kanunlardaki uygulaması, düzenli askeri birlikleri, insan hakları, standart gümrük uygulaması, polisin profesyonelleştirilmesi gibi Batı’da önem kazanmış olan atılımlar Çin’de Batılılar ile gerçekleştirilen ortak çalışmaların ardından hayata geçirilmeye başlanmıştır.[190]

Özellikle I. Afyon Savaşı’nın ardından başlatılan ve 50 yıl boyunca en yoğun olarak gözlemlenen Batılılaşma hareketleri 1912 senesinde Cumhuriyet devrimi ile sonuçlanmış, bunun ardından da Çin, tarihinde ilk kez Batılı anlamda demokrasi ile tanışmıştır. Qing Hanedanlığı bu dönem öncesinde yaşanan tüm zorluklara rağmen, eski ve işlevini kaybetmiş kurumlarından arındırılmaya çalışılarak Batılı anlamda modern tesislere kavuşturulması hedeflenmiştir. Yeni silahlar, endüstriyel makineler, gemi inşa teknikleri, yabancı dillerde atılan adımlarla Batı kültürü Çin sınırlarında hızla yayılmıştır. Pekin’de yeni bakanlıkların kurulması da Batılılar tarafından organize edilmiş diğer modernleşme adımları olmuştur.

Çinlilerin hayatına giren yeni bir sistem ise vergi toplama alanında yaşanmıştır. Daha öncesinde karmaşık ve düzensiz bir biçimde vergi toplayan Çin hükümeti, Batılılarla beraber bu işi daha düzenli bir sisteme oturtmuştur. İdareci ve aynı zamanda önemli bir siyaset adamı olan Zeng Guo Fan (Zıng Guo Fan) bu dönemde atılan modernizasyon adımlarını Batı ile dostluğun kurulması olarak yorumlamıştır. Özellikle Çin’den Batı’ya gönderilmeye başlanan diplomatların çalışmalarının önemine değinen ve asıl mesleği tüccarlık olan Zeng (Zıng), reformlara getirdiği yaklaşımıyla döneme damga vurmasının ardından şöyle demiştir:

“Bugün Çin Batı ile anlaşmalar imzalıyor ve ilişkilerini güçlendiriyor. Biz yabancı ülkelere diplomatlarımızı göndermezsek Batı kanun ve anlaşmalarını uygulamamıza ne gerek var? Diplomatik ilişkiler kurmak ve Batı’da temsilcilikler açmak bir ulusun gözleri ve kulaklarıdır. İlişkilerin yürütüldüğü her ülkede mutlaka bir temsilciliğimizin olması gerekmektedir. Ülkelerinden gelen yabancılar bizle iş yapmak ve ilişkiler geliştirmek istemektedirler. Bu değişimle yüzleşmemiz gerekmektedir. Bunları başaramazsak değişime nasıl ayak uydurabiliriz?”[191]

Dönem içerisinde modern ordu mantığıyla da tanışmış olan Çin, askeri açıdan Batı'nın eğitimini de bünyesinde uygulamaya başlamıştır. Çinliler için büyük değişim anlamına gelen reformlar boyunca Çin toplumu daha önce hiç okumadığı kadar kitap okumaya ve yeni fikirler üretmeye başlamıştır. Batı'ya gönderilen öğrenciler ise ülkelerine döndükleri andan itibaren Çin'in Batılı fikirlere sahip modern Çinli aydın tabakasını oluşturmuşlardır. Uzun yıllar boyunca tarımla kalkınmaya çalışan dev bir ülkenin birden Batı'yla yüzleşmesi bünyesinde oldukça farklı sonuçlar doğurmuştur.

Geri kalmış halk tarafından modernizasyon karşıtı tepkilerin ortaya çıkmış olması ise bu dönem içerisinde yaşanan olaylardan sadece birkaçıdır. Doğu Çin Normal Üniversitesi profesörü Jin Lin Xiang (Jin Lin Şiang) bu konu hakkında şöyle yazmaktadır. "Çinlilerin gözünde Batı toplumu berbat olarak kabul edilmekteydi. Bazı insanlar oraya gittikleri zaman derilerinin yüzüleceğini ve vücutlarını kürklerin kapladığı canavar yaratıklara dönüşeceklerini dahi düşünüyorlardı." Böyle bir topluma sahip olan Çin'de modernleşme adımlarını atmak o kadar da kolay olmamıştır. Bu yüzden de geri kalmış toplum bireylerinin bir anda modernizasyonu algılamaları olanaksız olmuştur. Çin her ne kadar çoğunluğu geri kalmış bir nüfusa sahip olsa da bölgesel liderlerin etkili çalışmaları sayesinde Çin'in ciddi anlamda Batı'dan geri kalmasının önüne geçilmiştir.[192]

Profesör Jin (Cin)'e göre 1847 senesinde Rong Hong'un başını çektiği yurt dışına eğitim için gitme adımları 1872 senesine gelindiğinde yaşları 10 ile 16 arasında değişen gençlerin ilk kez grup olarak ABD'ye yollanmasıyla sonuçlanmış ve eğitim modernizasyonu alanında önemli adımlar atılmıştır. Çin'den dünyanın diğer ülkelerine dağılan bu genç Çinliler, uzun saçları ve değişik yüz hatları ile Batılıların oldukça ilgisini çekmişlerdir. Jin (Cin) her ne kadar Batı'ya öğrenci gönderilmesini desteklese de, yaşları gerekenden küçük olan öğrencilerin dil öğrenmeleri için Amerikalı ailelerin yanında kalmalarını, her gördüklerinden etkilenecek olmaları nedeniyle biraz da endişeyle karşılamıştır.[193]

Bir süre sonra Çin geleneklerinden kopan yeni Batılı genç Çinliler, uzattıkları saçlarını kestirmeye, geleneksel kıyafetlerini çıkarıp Batılı gibi giyinerek kiliselere gitmeye başlamışlardır. Batı kültürüne bu kadar adapte olmaları Qing hükümetinin istemediği bir durum olsa da tam anlamıyla önlenmesi imkânsız olmuştur. Her ne kadar bu tür sorunlar yaşanıyor olsa da, Çinlilerin birçoğunun içerisinde bulunan ülkelerini yabancı işgalinden

kurtarma ve aydınlatma ateşi, Batı'da gördüklerinin ardından gün geçtikçe daha da güçlenmiştir. Zaman içerisinde ülkelerine dönen genç beyinler, Çin'e ayak bastıkları andan itibaren geri kalmış olan toplumlarını Batı'da öğrenmiş oldukları düşüncelerin etkisiyle değiştirmeye başlamışlardır. Bunun da etkileri modernizasyon dönemi esnasında ve sonrasında açıkça görülmektedir.

Batı'dan gelen öğrencilerin toplumda olan etkilerinin yanı sıra sınırlar içerisinde sayıları artarak görev yapmaya başlayan misyonerler de modernizasyon döneminin çehresini değiştiren diğer unsurlar olarak göze çarpmıştır. Askerlerini Batı sistemlerine adapte etmeye çalışan Çin, ne yazık ki askeri eğitimlerini gereken ölçüde gerçekleştirememesi yüzünden askeri mücadelelerde başarılı olamamıştır. Tarihçi Richard J. Smith modernleşme hareketlerinin Çinli askerleri gerektiği şekilde etkilemediğini savunmaktadır. Smith'e göre çoğu askerin okuma yazmayı dahi bilmemesi bunun en önemli göstergesidir.[194] Bu dönem içerisinde geleneksel devlet sınavları ve bürokrasinin eski şekilde sağlanıyor oluşu da Batılılaşma hareketi içerisinde olumsuz uygulamalara neden olmuştur. Sorunlu işleyen bu sınav sistemi ancak Çin-Japon savaşının ardından değişmeye başlamıştır.[195]

Modernizasyon dönemi içerisinde Mançu askerleri kendilerine ait özel birliklerde konuşlanmaya devam etmişlerdir. Aynı zamanda Çinlileri Mançulardan ayıran atkuyruğu taşıma zorunluluğunda da bir değişiklik yaşanmamıştır. Askerlerin tümü Çin yemekleri yemiş ve Çin stili silahlarla donatılmışlardır. Mançular kendi kontrollerini kaybetmemek için daha çok iç sorunlarla ilgilenmişler ve dışarıdan gelecek olan etkileri ikinci plana atmışlardır.[196] Her ne kadar Çin'de modernizasyon yaşanıyor olsa da toplumda geniş bir kesime yayılmış olan afyon içimi, sağlık sorunları ve halkın yaşam koşullarında planlandığı gibi olumlu bir gelişme yaşanmamıştır.[197] Modernizasyonun başlamasıyla beraber ardından geçen zaman içerisinde Çin'de yaşanan ilk değişimin gözlemleri en kısa şekilde bu cümlelerle özetlenmektedir.

3.6. Orduda Yaşanan Değişim

Aslına bakılırsa ordunun Beyaz Lotus Ayaklanması[198]'ndan (1796-1804) bu yana gereken gücünde olmadığı Çinli idareciler tarafından da biliniyordu. Bu ayaklanmayı bastırmak için yaklaşık 200 milyon tael gibi dev bir harcama yapan Qing hükümeti çok büyük bir ekonomik vurgun

yemiş sayılıyordu. O dönemde gelirleri 50 milyon tael olan bir hükümetin bu kadar büyük bir masraf etmesi bütçesini gelecek günler için sıkıntıya sokmaya yeterdi. Uzun zamandır güç kaybeden “Sancak Ordusu”[199] ve “Yeşil Standart Ordu”[200] Çin’in savunmasını kaldırabilecek güçten çok uzaklaşmışlardı.[201]

Afyon savaşları, diğer çatışmalar ve tüm bunlara eklenen ayaklanmaların sonrasında imparatorluk güçlerinin zayıflığı artık kesin olarak kanıtlanmış ve yapılan modernizasyon çalışmalarının ardından Çin sosyal hayatında dengesiz de olsa bir toparlanma süreci başlamıştı. Batılı anlamda modernizasyonun yapılandırılması ve özel olarak davet edilen yabancı uzmanların verdiği eğitimlerin de etkisiyle Çin ordusu daha önce hiç yaşamadığı bir değişimin içerisine girdi.

Dönemi incelerken sürekli politikalarından söz ettiğimiz iki önemli idareci olan Li Hong Zhang (Li Hong Cang) ve Zuo Zong Tang sosyal değişimin yanında ordular üzerinde de kurmuş oldukları güçlü iradeleri sayesinde çürümekte olan hanedanlığa kısıtlı imkânlarına rağmen nefes aldırmayı başardılar. İki liderin uygulamaları ve siyasi zekâları sayesinde dönemin çehresi kısmen de olsa değişerek Çin’i Batı karşısında tüm güçsüzlüğüne rağmen ayakta tuttu.

Edward Mc Cord, Hans van de Ven ve K. C. Liu gibi değerli araştırmacıların da çalışmalarında belirttiği gibi, özellikle Taiping (Tayping) Ayaklanması’nın ardından merkezden yönetilen imparatorluk ordularının yerine geniş bölgesel ordulara doğru bir modernizasyon süreci başlatıldı.[202] Orduların merkezden idaresi ve yerel vergilerden finanse edilmesinde ise büyük bir değişim yaşanmadı.[203] Dönemin yeni yapılanan ve bölgesel olarak güçlenen ordularına daha yakından bakarsak Çin’in 19. yüzyıl boyunca yaşamış olduğu askeri modernleşmesini çok daha yakından görebiliriz.

a) Beiyang Ordusu

Batı’ya karşı ardı ardına alınan yenilgilerin ardından ortaya çıkan ve dönemin en büyük gücü olarak görülen Beiyang (Beyyang) ordusunu Türkçe’ye “Kuzey Okyanus Ordusu” olarak da çevirebiliriz. 19. yüzyılın sonunda Qing hükümeti tarafından kurulan bu ordu, Çin’de askeri modernleşmenin en önemli merkezini oluşturması nedeniyle büyük öneme sahiptir. Beiyang (Beyyang) kuvvetleri ilk olarak Taiping (Tayping) Ayaklanması’nın bastırılması sırasında görev almış ve isyancılar karşısında büyük başarı sağlayarak dönemin askeri çevrelerinden takdir toplamıştır.

Orduyu hem ekonomik hem de siyasi olarak kontrol eden kişi ise bölgesel lider Li Hong Zhang (Li Hong Cang) olmuştur.[204]

1890 senesine gelindiğinde en güçlü dönemini yaşayan Beiyang (Beyyang) ordusu gerçek mücadelesini Çin-Japon Savaşında (1894-1895) göstermiş ve Japonlara karşı girişilen ilk büyük mücadele olan bu savaş neredeyse sadece Beiyang (Beyyang) ordusunun güçleri tarafından yürütülmüştür. Beiyang (Beyyang) donanmasının denizdeki savunmasının yanı sıra, kara ordularının da iç kesimlerde Japonlara karşı kazandığı zaferler, Çin'in modernizasyon döneminde elde ettiği önemli başarılar olarak tarihe geçmiştir.

Beiyang (Beyyang) ordusu tüm imkânların seferber edilmesine ve Batılıların askeri eğitim desteklerine rağmen Japonların Alman sistemiyle güçlendirilmiş orduları karşısında sadece bir noktaya kadar dayanabilmiştir. Giderek şiddetlenen ve daha büyük dayanıklılık gerektiren savaşın ilerleyen dönemlerinde Japonlar kontrolü kendi lehlerine çevirmişlerdir. Hanedanlığın diğer ordularının desteğinin yetmemesi sonucu Beiyang (Beyyang) ordusunun tüm savunmasına rağmen Çin'in almış olduğu yenilgi oldukça büyük olmuştur.

Özellikle o döneme kadar Batılı devletler tarafından küçük ve güçsüz görülen Japonya'nın kısa zaman içerisinde bu denli bir güce ulaşmış olması Batı'yı da oldukça şaşırtmıştır. Alınan ağır yenilgi Çin'de gerçekleştirilen tüm modernizasyon çalışmalarının yeniden gözden geçirilmesiyle sonuçlanmıştır.[205] Beiyang (Beyyang) ordusu sonraki dönemlerinde Yuan Shı Kai (Yüen Şı Kay) tarafından 6 bölüme ayrılmıştır. Yabancı gözlemcilerin oldukça beğenisini toplayan bir ordu olan bu ordu 1949 senesinde Çin Halk Cumhuriyeti kurulana kadar Çin siyaset sahnesindeki varlığını sürdürmüştür.

b) Beiyang Donanması

Çin modern tarihinde özel bir yeri olan Beiyang (Beyyang) donanması dönemin 4 büyük donanmasından biri olarak gösterilmiştir.[206] Japonlara karşı yapılan büyük savaşa kadar ise Asya'nın en güçlü donanması olarak görülmüştür. Almanya'dan alınan Dingyuan (Dingyüen) ve Zhenyuan (Cınyüen) isimli iki modern gemiye sahip olması bu donanmayı daha da özel bir yere koyuyordu.[207] Li Hong Zhang (Li Hong Cang)'ın göreve getirilmesinin ardından donanmada hızla bir modernizasyon başladı ve 1890 senesine kadar büyük bir değişim yaşandı.

1888 senesinin ardından Qing hükümetinde yaşanan ekonomik kriz ve İmparatoriçe Cixi (Sışi)'nin kendi zevki için büyük paralar harcayarak yaptırdığı saraylara giden kaynaklar yüzünden donanmanın modernizasyonunda sıkıntılar yaşanmaya başlandı. Bu yüzden de tarihçiler tarafından Japonlara karşı verilen mücadelede başarısız olunmasının en önemli sebeplerinden birisinin Cıxi (Sışi)'nin bu savurganlığı olduğu görüşü kabul edilmektedir. En gerekli zamanlarda dahi bazı Qing idarecilerinin bulaşmaya devam ettikleri yolsuzluklar Çin'in Japonya karşısında aldığı trajik yenilgiyi hazırlayan olumsuzlukların başında yer almıştır.

Beiyang (Beyyang) donanması 1891 senesinde Japonya'nın Yokohama limanını ziyarete geldiği sırada gemileri gezen Japon imparatoru güzel bir kılıca benzettiği Çin gemilerinin ne yazık ki mutfak bıçağı kadar bile keskin olmadığını söyleyerek alay etmiştir.[208] 1884 senesinde Çinlilerin Almanlardan almış oldukları 3 savaş gemisinin teslimatının geciktirilmesini talep eden Fransa, 1885 senesinde Çinle girmiş olduğu savaşa kadar bu donanmaya katılması planlanan modern gemilerin gelişini durdurmuştur.[209]

Görüldüğü gibi modernleşmesi istenen orduların yaşadığı sorunlar sadece Qing Hanedanlığı'ndan değil aynı zamanda dış güçlerin Çin üzerinde olan etkilerinden de kaynaklanmaktadır. Hanedanlık maddi kaynaklarını zorlamış olmasına ve bölgesel liderlerin yeni modern gemi alımlarını desteklemelerine rağmen Batılı devletlerin siyasi oyunları Beiyang (Beyyang) donanmasının gerektiği gibi güçlenememesine neden olmuştur. Batı'yı çok iyi kopyalayan ve tüm modernizasyonunu buna göre şekillendirmiş olan Japonların açmış olduğu savaş sırasında bu donanma da diğer birliklerle beraber yok edilerek tarihe karışmıştır.

c) Fujian (Fucien) ve Nanyang Donanmaları

Diğer donanmaların aksine daha ufak boyutlarda olan Fujian (Fucien) ve Nanyang donanmaları da dönem boyunca Çin savunmasında önemli görevlerde bulunmuştur. Fujian (Fucien) donanması, Guangdong donanmasının biraz daha kuvvetlisi olarak tanımlanmıştır. İngiltere'den gelen 2 geminin dışında Fuzhou (Fucou) tersanesinde yapılan eski gemileri de bünyesinde bulundurmuş olduğu için etkili bir savunma hattına sahip olmuştur.

Nanyang donanması ise daha modern ve güçlü silahlara sahip olmasıyla dönem içerisinde daha fazla göze batmaktadır. Bu donanmanın kaderini

değiştiren ise Fransızlara karşı verilen zorlu mücadeledir. Güçlü Fransız donanması karşısında ağır kayıplar veren Nangyang donanma kuvvetleri Fransızlara karşı ellerinde bulunan tüm güç ile savunma ve saldırılarda bulunmalarına rağmen Şubat 1894 senesinde düşman donanmasının Tayvan açıklarındaki ablukasını yarmaya çalışırken yok edilmiştir. Donanmanın kaybettiği önemli gücün ardından Li Hong Zhang (Li Hong Cang) modernizasyon önceliğini Beiyang (Beyyang) donanmasına vermiştir.[210]

Sözünü ettiğimiz tüm Çin donanmaları dönemin şartları içerisinde modernize edilmiş olsalar dahi Batı teknolojisini ne yazık ki tam olarak yakalayamamışlardır. Komuta kademelerinde olan koordinesizlik ve savaş alanlarında Batılıların daha organize ataklarda bulunmaları Çin'in Batılı modelde oluşturmuş olduğu donanmalarını Batı güçleri karşısında zayıf bırakmıştır. Donanmanın modernizasyonuna olduğu kadar bakım masraflarına da büyük paraların harcanmış olması çökmekte olan Qing ekonomisini daha da zayıflatarak gelecekte yapılması planlanan modernizasyon projelerini de olumsuz etkilemiştir.

Çin'de kurulan donanmaların zayıf yönlerinin olduğunu bilen bölgesel liderler Qing sarayından destek istemişler fakat gereken maddi desteklerin gelmemesi yüzünden donanma güçlerini yeteri kadar etkili duruma getirememişlerdir. Özellikle maddi harcamalardan sorumlu Wen Tong Lu (Vın Tong Lu)'nun donanmaya 2 sene boyunca yatırım yapmama kararı almasının ardından Çin donanması bölgenin diğer modernizasyon reformu yapan Japon güçlerinin oldukça gerisinde kalmıştır. İşin aslında en trajik yanı donanmadan kesilen tüm paraların Cıxi (Sışi)'nin kendi zevkine göre harcanarak yazlık saray yapımına ayrılmış olmasıdır.[211]

Çin sarayları milyonlar harcanarak yapılmaya devam ederken doğuda modernizasyonunu sessiz sedasız bir biçimde tamamlamış olan Japonya yeni yüzyıla damgasını vurmaya hazırlanmaktadır. Japonların gözlerini hem Çin hem de Güney Asya'nın zenginliklerine dikmeye başlamasıyla ateşlenecek olan doğu emperyalizm dönemi yaklaşık 50 yıl sürecek ve bu 50 yıl içerisinde dünyanın en büyük savaşları hem bu bölgede hem de dünyanın diğer bölgelerinde ardı ardına yaşanacaktır.

4. Bölüm

Li Hong Zhang ve Modernleşmeye Olan Etkisi

Dünya tarihinin her döneminde onlarca isim yer alsa da bu isimlerden sadece bazılarının yaptıkları, üzerinden yüzlerce yıl geçse dahi unutulmamaktadır. Çin tarihinde de böyle büyük isimlere her dönemde rastlanmıştır. Şu ana kadar adını saydığımız tüm reform yanlısı aydın ve siyasetçiler döneme damgalarını vurmuş olsalar da bir isim hepsinden daha fazla bir etki bırakarak Çin tarihine geçmiştir. Li Hong Zhang (Li Hong Cang), vermiş olduğu mücadele ile Çin'in 19. yüzyılda en çok öne çıkan isimlerinin başında yer almaktadır ve günümüzde dahi yapmış oldukları ile tartışılmaya devam edilmektedir.

Bu lider hem reform mücadelesi sırasında hem de Çin-Japon savaşında en önemli rollerden birini oynamasına rağmen kimileri tarafından başarılı, kimileri tarafından ise başarısız bulunmaktadır. Li Hong Zhang (Li Hong Cang) kuşkusuz Çin modern tarihini incelerken üzerinde en çok durulması gereken liderlerin başında gelmektedir. Dönemin birçok Batı lideri tarafından da adından övgüyle söz edilen Li, özellikle diplomatik dili çok etkili kullanabilme yeteneği sayesinde Qing Hanedanlığı'nın dış politikasını şekillendirmiş olması yüzünden Batılı tarihçiler tarafından da oldukça yakından incelenmektedir. Li'nin görev süresi boyunca yurt dışına yapmış olduğu gezilerinde kurmuş olduğu sıcak ilişkiler Çin'in yaşayabileceği potansiyel tehditlerin önüne geçmiş olması bakımından da oldukça önemlidir.

Li'yi eleştiren bazı tarihçiler Çin'in Japonya'ya karşı verdiği mücadeleyi kaybetmesinin ülkeyi kaosa sürüklemiş olduğunu öne sürmekte ve Li'nin otoritesini sorgulamaktadırlar. Japon güçlerinin karşısında hezimete uğrayan Çin ordularının ardından Qing Hanedanlığı yetkililerinin de Li'yi gözden çıkarmış olmaları Li'nin başarısız olduğu şeklinde yorumlanmaktadır.[212] Li'yi başarılı bulan diğer tarihçiler ise yapılan olumsuz eleştirilere karşı çıkarak Li'nin atmış olduğu adımların modernizasyona yön verdiğine ve kendisinden sonra gelecek olan diğer aydınlara yol gösterdiğine vurgu yapmaktadırlar.

Bu çalışmanın yazarı da Li hakkındaki olumlu eleştirilere katılmakta ve dönemin zaten zorlu olan koşullarında Çin'in çok daha kötü bir gelecekle karşılaşmasının başta Li ve diğer aydın reformcuların vermiş olduğu

mücadelelerin sayesinde önlenmiş olduğunu savunmaktadır. Bunun yanı sıra Çin'de verilen mücadele boyunca yaratılmak istenen modernizasyon düşüncesi ilk denemesinde başarılı olmasa da sonraki dönemlerde Çin için çok büyük bir tecrübeyi de beraberinde getirmiş olması açısından oldukça önemlidir. Çin bugün dahi geçmişte uygulamış olduğu modernizasyon tecrübelerinden dersler çıkarmakta ve gelecek için atacağı adımlarını hesaplarken tarihsel gelişim sürecinden öğrendiklerini uygulamaktadır.

Bu yüzden de Li'nin hayatı, uygulamış olduğu siyaset ve Çin toplumunda yarattığı etkiler üzerinde muhakkak durulmalıdır. Çinlilerin Japonlarla karşı karşıya gelmesinin tarihi 1895'e denk gelmektedir ve bu büyük savaşa geçmeden önce dönemin en başta Li Hong Zhang (Li Hong Cang) olmak üzere diğer devlet adamlarına yakından bakmak Çin'in modernizasyonunda uygulamış olduğu politikaların anlaşılması açısından büyük önem taşımaktadır. Çin tarihini değiştiren bu lider aynı zamanda asker, diplomat, devlet adamı ve aydın kimliği ile de günümüz Çin coğrafyasında saygıyla anılmaktadır.

4.1. Li Hong Zhang'ın Hayatı

Li Hong Zhang (Li Hong Cang) 1823 senesinde Anhui eyaletinin küçük bir kasabasında dünyaya gelmiştir. Öğrenim hayatının ilk yıllarında göstermiş olduğu başarılar ile önce eyaletin en yüksek seviyedeki derecesi olan “Shengyuan” (Şıngyüen) derecesini kazanmış, ardından ise 1847'de henüz 24 yaşındayken imparatorluğun en yüksek memur derecesi olan “Jinshı” (Cinşı) derecesine kadar yükselmiştir. Bu kadar kısa zaman içerisinde devlet kademelerinde başarmış olduğu büyük ve azimli ilerleme, sonuç olarak kendisine Hanlin Akademisi'nde görev verilmesiyle sonuçlanmıştır. Li'nin en başta Taiping (Tayping) Ayaklanması sırasında vermiş olduğu mücadele ile dönemin güçlü generali Zeng Guo Fan (Zıng Guo Fan)'ın dikkatini çekerek Fujian (Fujien) eyaletinin yönetim kadrosuna dâhil edilmesi, devlet kademesinde hızla yükselmesinin önünü açmıştır. Çin'in doğu eyaleti olan Fujian (Fujien)'de vermiş olduğu mücadelesi de övgüyle karşılanan ve ayaklanmaların bastırılmasında başarı sağlayan Li, hemen ardından Jiangsu (Ciangsu) valisi olarak atanarak imparatorluk tarafından sadece özel başarıları olanlara verilen “Sarı kostümü” giymeye hak kazanmıştır.[213]

Nian (Nien) Ayaklanması ve diğer büyük görevlerindeki başarıları onu dönemin hanedanlık çevrelerine yakınlaştırmış ve saray ile yakın ilişkiler kurmasını sağlamıştır. Özellikle yabancı ülkelere yapmış olduğu geziler ve

anlaşmalar ile dönem içerisinde Çin dış politikasının en etkili ismi olan Li, Japonya, Peru, Almanya, İngiltere ve Fransa gibi ülkelerle ikili anlaşmaların imzalanmasını sağlayarak Çin'e dış dünyada saygınlık kazandırmıştır. Büyük hezimetle kaybedilen Çin-Japon savaşı sonrasında oldukça sert eleştirilmiş ve ardından imzalanan Shimoneseki anlaşması sırasında Japon bir sui-kastçı tarafından öldürülmek dahi istenmiştir. Şans eseri hafif yaralanan Li, tüm çabalarına rağmen Çin'in Japonlar tarafından işgal edilmesine engel olamamıştır.[214]

Li 1896 senesinde çıkmış olduğu Avrupa ve ABD gezilerinden birçok anlaşma ile dönerek Qing Hanedanlığı'nın bu iki güç ile olan diplomatik ilişkilerinde en belirleyici isim olmuştur. Batı ile yakın ilişkiler kurarak Çin'i güçlendirmeye çalışması Qing Hanedanlığı döneminin en önemli politikalarının başında gelmektedir. Sürekli sorunlarla boğuşan Çin için yurt dışında destek toplamaya çalışan Li, ülkesine döndükten sonra yine zorlu mücadeleler vermiş ve modern tesislerin yanı sıra banka, okul gibi binaların da yapılmasını sağlamıştır. Li'nin hayatının son dönemlerinde Boksör Ayaklanması'nın (1899-1901) bastırılmasında görev alarak Qing Hanedanlığı'nın yeni bir kaosa sürüklenmesini engelleyenler arasında yer alması da oldukça önemlidir. Zorlu siyaset hayatı boyunca yorulan ve artık yaşlanan Li, 1901 senesinde hayata veda etmiştir. Ölümünden sonra imparator Guanxü (Guanşü) tarafından kendisine ömür boyu hizmetlerinden dolayı Çin geleneklerine göre en yüksek onura sahip kişi sıfatı verilmiş ve Çin modern tarihine damgasını vurmuş olan Li Hong Zhang (Li Hong Cang) tarih sahnesinden çekilmiştir.

4.2. Milliyetçilik ve Li Hong Zhang

1862 senesinde Çin'de en etkili devlet adamları arasında 3 isim öne çıkıyordu. Zeng Guo Fan (Zıng Guo Fan), Zuo Zong Tang ve elbette ki Li Hong Zhang (Li Hong Cang). Bu liderler ülkeyi kasıp kavuran Taiping (Tayping) Ayaklanması'nın bastırılmasında en kilit rolü oynuyorlar ve hatta Batılı silahlar ile ayaklanmacıları püskürtüyorlardı. Çin'in içerisinde kaos ortamı arttıkça Batılılar daha çok devreye giriyor ve çoğu yerde Çin'in egemenliğini dahi tanımayarak kendi çıkarlarına göre hareket ediyorlardı.

Batı karşısında oldukça aciz olan hanedanlığın gün geçtikçe yabancı devletlere daha çok muhtaç olmasını kabul edemeyen bölgesel liderler giderek daha fazla rahatsız olmaya başladılar ve alınması gereken önlemleri masaya yatırdılar. Ağustos 1862 senesinde Li Hong Zhang (Li Hong Cang) diğer bir lider olan Zuo Zong Tang'a yazmış olduğu mektubunda Çin'de

yaşananlar hakkında şöyle diyordu. “Shanghai (Şanghay) şehri bizim haritamızda ve kontrolümüzde olmasına rağmen birçok Çinli idareci ve halkın yaşamları yabancıların kontrolüne geçmiş durumdadır. Çinliler bu olanların farkında olurlarsa ancak o zaman Çin askerleri daha güçlü savaşabilirler.”[215]

Li’nin yabancıların bu kadar Çin idaresinde rol almaya çalışmalarına karşı olan tutumu yabancılarla olan ilişkilerinde oldukça fazla hissedilmiştir. Li, yaşadıkları durumu buz üzerinde bir yolculuğa benzetmiş ve buzun kırılmasını yabancıların ülkeyi tamamen ele geçirmeleri olarak görmüştür.[216] Kritik durumun farkında olan Li, bu yüzden de Batılı devletlerle kurulan ilişkilerde oldukça akıllı ve dengeli bir siyaset izlemeye çalışmıştır. Bazı tarihçiler Li’nin Çin’de geleneksel Konfüçyüsçü düşünceyi korumak için çaba gösterdiği tezini ortaya atsalar da tarihçi K. C. Liu’ya göre böyle bir şey asla olmamıştır. Liu’nun yapmış olduğu araştırmaların ardından bu konuda söyledikleri oldukça anlamlıdır. “Li’nin 1882-1883 senesinde yazmış olduğu mektuplarından görüyoruz ki kendisinin içinde yeni bir milliyetçilik anlayışı doğmuştur. Li, Çinli olmayı eski gelenek ve göreneklerden ayırarak yeni bir modele dönüştürerek ülkesini bütün bir toprak olarak görmüştür. Hem halkını hem de sınırlarını korumayı hedefleyen bir lider olduğu için vatan sevgisi tüm hanedanlık fikirlerinden ayrılmıştır. Onun en büyük korkusu Çin ordularının gücünün düşmana karşı gelmekte yeterli olamayacağıdır ve bunu düşünmek bile istememektedir.”[217]

Li’nin korktuğu aslında kısmen de olsa gerçekleşmesi sebebiyle düşündürücüdür. Çin asla tam bir koloni olmamasına rağmen, neredeyse tüm siyasi kontrolü Batılıların elinde olan dev bir kuklaya dönüşmüştür. Yabancıların Çin topraklarında istediklerini yapar bir duruma gelmeleri ve Çin’in kaynaklarını sömürmeleri belli bölgelerde yaşanmış olsa da halkın huzurunu günden güne daha fazla bozmuştur. Çinliler askeri olarak Batı’dan güçsüz ve birlik beraberliklerini sağlayacak olan ulusal liderlerden yoksun oldukları için tepkilerini sadece bölgesel olarak verebilmişler, tüm ulusu saracak olan devrim ve kurtuluş mücadelesi gibi düşüncelere uzun seneler boyunca kapalı kalmışlardır.

Li ve diğer liderlerin Qing Hanedanlığı’nın son dönemlerine doğru sormuş oldukları iki soru Çin’in geleceğini çok yakından ilgilendirmektedir. “Çin nasıl bağımsız ve güçlü bir ulus olacak? Bir gün gelip dev ulusların karşısında durabilecek mi?” Liderler bu iki soruya cevap ararlarken aslında

Çin’de uygulamış oldukları politikalar nedeniyle sorulan sorulara ancak gelecekte cevap verebilecek bir duruma gelmişlerdir.

İlk olarak bölgesel liderlerin modernizasyon uygulamalarının ardından yavaş yavaş yurt dışındaki eğitimlerini tamamlayarak ülkelerine dönen öğrenciler Çin’de aydınlanma döneminin ilk temellerini oluşturmuşlardır. Zaman içerisinde Batı’dan Çin’e daha yoğun olarak taşınan fikirler Çin düşünce sistemleriyle yoğrularak yeni ideolojilerin ve liderlerin doğmasına neden olmuştur. Çin’de çok kısıtlı başlayan bu aydınlanma süreci zaman içerisinde Yan Fu (Yenfu), Liang Qi Chao (Liang Çi Çao), Sun Yat Sen ve son olarak da Mao Ze Dong (Mao Zı Dong) gibi isimlerin tarih sahnesinde doğmalarını sağlamıştır.

Bu liderlerin içerisinde belki de en özel yeri olan Sun Yat Sen 1911’de başlatacağı ayaklanma ve öncesindeki çalışmaları ile hanedanlığı tarihe gömecek kadar büyük bir etki yapmıştır. Çin’de 1912 senesinde Cumhuriyet yönetiminin ilan edilmesi de yine aynı isim tarafından başlatılarak yüzlerce yıllık hanedanlık dönemini ortadan kaldırmıştır.

1912 senesi sonrası doğan yeni siyaset ve dönem içerisinde yaşananlar ise daha sonradan Çin’de kanlı bir iç savaşa dönüşecek ve birçok trajediyi de beraberinde getirecektir. Ardından da Japonların ikinci kez Çin’i işgal etmeleriyle Çin toplumu büyük bir soykırımdan geçecektir. Li döneminde yavaş yavaş temeli atılan milliyetçilik hareketleri ve ulus olma düşüncesi ise kendisini ancak 20. yüzyılın gelmesiyle gösterecektir.

4.3. Li Hong Zhang’ın Dış Gezileri

1870-1871 seneleri arasında yaşanan[218] Almanya-Fransa savaşını Almanların kazanmasının haberleri -çok geçmeden tüm dünyada olduğu gibi Çin sınırlarında da duyulmasının ardından- Çinli idareciler tarafından büyük merakla karşılanmıştır. Almanların askeri gücüne karşı ilgi duymaya başlayan saray görevlileri Avrupalı bu güçten destek almanın ülkelerinde yaşadıkları yabancı baskısını azaltacağını düşünmüşler ve durumu Li Hong Zhang (Li Hong Cang) ile görüşerek yeni politikalar şekillendirmenin planlarını yapmaya başlamışlardır.

Li Hong Zhang (Li Hong Cang) hem Almanya hem de diğer Avrupalı devletlerle yakın ilişkiler kurmanın planlarını yaptığı bir dönemde gelen bu fırsatı Batı ile yakınlaşmanın en doğru zamanı olarak görerek değerlendirmek istemiştir. Bu yüzden de Almanya’ya 7 Çinli öğrenci gönderilerek iki ülke arasında ilk sıcak ilişkilerin adımları atılmıştır.[219]

Almanya'ya giden Çinli öğrencilerin askeri ve dil eğitimi olmak üzere almış oldukları Batılı eğitim ile Avrupa'da öğrendiklerini Çin'e aktarmaları Avrupa teknolojisinin Çin sınırlarında yayılması açısından oldukça etkili olmuştur.

İki ülke arasında başlayan sıcak ilişkiler ve Çin'de giderek artan Alman hayranlığının sonucunda Avrupa'nın bu yeni süper gücünü daha yakından tanımak isteyen Qing hükümeti Li'yi Avrupa gezisine gönderme kararı almıştır. Li'nin 1896 senesinde gerçekleştirmiş olduğu Avrupa ziyaretleri Çin modern tarihinin en önemli diplomatik ilişkileri içerisinde yer almaktadır. Önce Almanya ardından İngiltere'ye giden Li, bu iki önemli ülkede dünya tarihinin en önemli devlet adamlarının başında gelen isimlerle bir araya gelmiştir. Özellikle Almanya ziyareti sırasında hem o dönemin hem de dünya tarihinin sayılı devlet adamları arasında gösterilen Bismarck ile görüşmesi Çin modern tarihinde olduğu kadar Alman tarihinde de çok önemli bir yer tutmaktadır. Almanya ziyaretinde modern fabrikaları gezen ve birçok önemli görüşmede bulunan Li, son olarak Bismarck ile görüşmüştür. Bismarck'ın sarayında kabul edilen Li, Bismarck'ın övgü dolu sözleriyle karşılanmıştır. Bismarck kendisine Çin'in en beğendiği devlet adamı olduğunu söylemesiyle Li'ye ne kadar değer verdiğini göstermiştir. Çin'in yapması gerekenleri ve modernizasyonda atılması zorunlu adımları konuşan devlet adamlarının bu görüşmesi Çin'in Batılı bir devlet ile yapmış olduğu ilk büyük görüşme olarak Çin tarihine geçmiştir. Dönemin ünlü gazeteleri de bu görüşmeyi sayfalarına taşıyarak iki liderin sıcak bir dostluk kurduklarını manşetlerine taşımışlardır.[220]

İki ülke arasında yaşanan sıcak ilişkiler ve olumlu havaya rağmen görüşmelerin ardından geçen 2 yılın sonrasında Alman askerlerinin Çin'in Jiazhou (Ciacou) ve Qingdao (Çindao) limanlarını işgal etmesi Çin'de büyük tepkilere neden olmuştur. 1901 senesinde Berlin'e giden Prens Chun (Çun) Almanya'nın artık Çin'in yanında olmadığını fark ederek Alman politikalarından uzaklaşılması gerektiğini bildirmiştir. Çin'de bir Alman diplomatın öldürülmesi ile aynı döneme rastlayan bu gezi sırasında imparatorun kardeşi olan Prens, Qing hükümeti adına Almanya'dan özür dilemiştir.

Yaşananların ardından Almanya ile yeniden sıcak ilişkiler kuran Çin, bu gezinin sonrasında üzerindeki Alman işgallerinden kısmen de olsa kurtulmuştur. Li'nin Almanya gezisinin en önemli etkisi Almanların Çin üzerinde uyguladıkları kolonileşme politikalarını bir kenara bırakarak daha

çok askeri ve kültürel alanlara yönelik çalışmalara başlamaları olmuştur. “Yeni Politika” ismiyle de tanınan bu değişim gelecek dönemlerde Almanya ve Çin arasında yaşanacak siyasette en büyük belirleyici olarak göze çarpmaktadır.[221]

Li’nin aynı tarihte gerçekleştirdiği İngiltere gezisi de en az Almanya durağı kadar önemlidir. İngiltere’de dönemin en yüksek düzeyde yetkilileri ile görüştükten sonra Kraliçe Victoria ile de görüşen Li, Çin ile İngiltere’nin ortak modernizasyon çalışmalarını güçlendirmeleri gerektiğini İngiliz tarafına iletmiştir. Li’nin bu görüşme sırasında en çok altını çizdiği konu ise Çin’in geniş alanlara yayılacak posta ve telefon hatlarına olan ihtiyacı olmuştur.[222]

Gezilerinin ardından Avrupa’yı ve modern dünyayı kendi gözleri ile gören Li, Çin’in gerçekten ne kadar güçsüz olduğunun bir kez daha farkına varmıştır. Li’nin gezilerinde dile getirdiği “Tüm insanlık yararı için Avrupa teknolojisi ve Çin kaynaklarının gücünü kullanarak gelişmeliyiz.” sözleri ise Sosyal Darwinizm’in doğduğu bir çağda pek geçerli sayılmayacaktır.[223] Li’nin yaşadığı dönem dünyada emperyalizmin en güçlü olduğu dönemlerin başında gelmektedir ve onun tüm insanlığın yararı için istediği ulaşım yollarının yapılması arzusu Batılılar tarafından Çin’in sömürülmesinde bir araç olarak kullanılacaktır. Bunun en başında gelecek olan ulaşım yolu ise tren yolları olmuştur. Çin’de ulaşım yollarının gelişmeye başlamasının ardından iç bölgeler de sömürülmeye başlanmış, Batı’nın doğu bölgelerinde olan etkisi tren yollarının sayesinde iç bölgelere kadar uzanmıştır.[224]

4.4. Demiryolları ve Emperyalizm

19. yüzyılın son dönemlerinde artmaya başlayan demiryollarının önemi ve teknolojik gelişmelerin hızlanmasıyla Çinli devlet adamları bu ulaşım aracına olan ihtiyaçlarını bir kez daha gözden geçirmek zorunda kalmışlardır. Çin’in bölgesel liderleri tarafından da desteklenen tren yollarının geliştirilmesi projeleri ne yazık ki planlandığı gibi gerçekleştirilememiştir. Bu dönemde dünyanın birçok bölgesinde sömürü ve işgal uygulayan Batılı devletler çok geçmeden Çin sınırlarında bulunan tren yollarını da kontrol etmeye başlamışlardır. Batılılar, Çin ve çevresi için hayati önem taşıyan tren yollarının kontrolünü Çinlilerin elinden kısa sürede almışlardır. Bu andan itibaren de Çinlilerin kendi başlarına tren yolu projeleri üretmelerine izin vermemişlerdir. Batılı sömürgecilerin

demiryolları yapımına olan büyük ilgileri Çinli liderler tarafından dikkat ve yer yer endişe ile izlenmiştir.

Batılıların tren yolu yaparken taşıdıkları en büyük amaç; "Yolu yap, zenginlikleri çıkar." olduğu için ülkelerin geri kalmış bölgelerinin gelişmesinden çok sömürgecilerin kendi çıkarlarına hizmet etmiştir. Bu yüzden de Li Hong Zhang (Li Hong Cang) ve diğer devlet adamlarının tren yolları yapımında uygulamak istedikleri, Batılıların gölgesinde kalmıştır.

Özellikle İngiliz ve Fransızların Çin demiryollarına duyduğu ilgileri kadar en az Ruslar da aynı ilgiyle Çin'e yaklaşmışlardır. Rusya Çin'in kuzey bölgelerinde kontrolü sağlayabilmek için demiryolu projeleri başlatmıştır. Rusların uzun süredir Çin'in kuzey bölgelerine olan ilgileri ve buradan daha güneydeki denizlere ulaşma hayallerinde demiryollarının etkisi oldukça fazla hissedilmiştir. "Trans Sibirya Çin Doğu Demiryolları" adı altında başlatılan adımlar, Rusların güney denizlerine ulaşmak istemelerinin yanı sıra Çin'in Mançurya bölgelerindeki kaynakları da ele geçirme planlarını harekete geçirmeleriyle sonuçlanmıştır.[225]

Rusya'nın Çin'de uygulamaya sokmak istediği planlarından çok daha önce 1866'da İngilizler Burma üzerinden inşa edecekleri demiryolu ile Çin'in güney eyaleti olan Yunnan (Yünnan)'dan başlayarak daha iç bölgelere doğru hareket etmek istemişlerdir. İlerleyen dönem içerisinde meydana gelen zorlu iç karışıklıklar ve engebeli coğrafyanın maliyetleri arttıracak olması yüzünden bu hattın yapılmasına İngiltere hükümeti onay vermemiştir.[226] Benzer bir şekilde Fransız Frederic Haas da aynı dönemde Fransa hükümetine güneyde Burma'nın Mandalay şehrinden başlayacak ve Çin'in iç kesimlerine uzanacak bir demiryolunun yapılması teklifinde bulunmuştur. Dönemin Fransız hükümeti çok masraflı olacağını ve büyük yarar sağlamayacağını düşündüğü bu projeyi kabul etmemiştir.[227]

Görüldüğü gibi Çin'de "Kendini Güçlendirme Dönemi"nin başlamasının hemen ardından Batılı devletler Çin'in daha içlerine girebilmek için demiryolları üzerinde çok sayıda plan yapmaya başlamışlardır. Modernizasyonun başladığı bu zaman dilimi içerisinde Çinli devlet adamları en büyük ağırlığı askeri tesis ve orduya verdikleri için demiryolu projeleri hep geri planda kalmıştır. Konfüçyüsçülük geleneklerine bağlı saray görevlileri ise batıl inançlarından dolayı tren yollarının geliştirilmesine izin vermek istememişlerdir. Deniz ticaretinin bozulacağını düşünen bazı yetkililere göre de demiryollarının milyonlarca insanı olumsuz etkileyebileceği görüşü savunulmuş ve demiryollarına

ihtiyacın olmadığı vurgulanmıştır. Çinliler ülkenin içlerine kadar gidebilecek yolların yapımından korkarlarken Avrupalılar ise çoktan ülkenin kaynaklarını kontrolleri altına almışlardır.

Bölgesel liderler ellerindeki kısıtlı bütçe ile modernizasyon çalışmaları yaparlarken demiryolu yapımına girmemelerinin diğer bir sebebi de bu alanda çalışabilecek donanımlı Çinlilerin yetişmemiş olmasıdır. Çok büyük şantiyeler ve planlı bir yapım gerektiren demiryolu projeleri Çinli liderlerin ellerindeki imkânların kısıtlı olması nedeniyle oldukça geç inşa edilmek durumunda kalmıştır. Bu yüzden de Çin'in demiryolları reformları sürekli aksamıştır. Robert Lee "Tools of Empire or Means of National Salvation? The Railway in the Imagination of Western Empire Builders and the Enemies in Asia"[228] isimli çalışmasında bu nedenleri 4 örnekle açıklamaktadır.

Demiryolları Çin'in gelenekleri ve batıl inançlarına göre terstir.
Diğer alanlarda işsizliğe yol açabilecek olmasından korkulmaktadır.
Çok sayıda Çinli ve Batılıyı istihdam etme imkânı yoktur.
Ancak dışarıdan borç alınarak yapılabilir.

Bu zor şartlara rağmen başta Li olmak üzere diğer liderler de yer yer kısa demiryolları inşa ederek Çin'in üretmiş olduğu yeni askeri donanımların taşınmasını sağlamışlardır. Bunun yanında Liu Ming Chuan (Lio Ming Çuan) Tayvan adasında kısa bir demiryolu inşa ettirmiştir. Dönemin gerçek anlamda en büyük adımı ise 1889 yılında Zhang Zhı Dong (Cang Cı Dong)'un Çin'in ilk demiryolunu hayata geçirmesiyle atılmıştır. Hankou'dan başlayan bu hat Pekin'e kadar ulaşmıştır. Özellikle Çin sermayesi ve Çinli işçiler tarafından yapılması açısından da Çin için oldukça milliyetçi duygular içeren bir başarı sayılmaktadır.

Çin'in içerisinde ve çevresinde yapılan demiryolları da çok geçmeden emperyalist güçlerin eline geçerek Çinlilerin kontrolünden çıkmıştır. 1900 sonrasında Çin'de devrim düşüncelerinin doğması ve yeni reformcu liderlerin ortaya çıkmasının ardından bu ulaşım hatlarında önemli miktarda insan ve silah taşınarak Qing hükümetine karşı ayaklanmaların hazırlıkları yapılmıştır. Cumhuriyet dönemine doğru yol alınırken gelecekte Çin'in başına geçecek olan Yuan Shı Kai (Yüen Şı Kay) ve demokrasi devrimini başlatan Sun Yat Sen, ülkedeki demiryollarını en etkin kullanan isimler olarak anılmaktadırlar.[229]

Görüldüğü gibi emperyalistlerin Çin'i daha rahat sömürmelerine olanak sağladığı kadar, Çinli devrimcilerin de yaşamını değiştiren demiryolları, gelecekte yapılacak olan Çin araştırmalarında çok daha derinlemesine araştırılmayı beklemektedir. Batılıların kontrolüne rağmen Çinlilerin demiryollarının önemini zamanla kavramış olmaları ilk başlarda etkisini göstermese de 1911'de gerçekleşecek olan devrimde göze çarpmaktadır.

5. Bölüm

Doğudaki Sessiz Tehlike Japonya

Çin modern tarihi içerisinde yapmış olduğumuz yolculuğumuz boyunca şimdiye kadar sürekli olarak Batı'nın Çin üzerinde olan etkilerinden ve Çin modern tarihinin içerisinde genel hatları ile 1895 senesine kadar yaşanan olaylardan bahsettik. Özellikle 1895 tarihi ile dünyanın girmiş olduğu dönem o kadar önemlidir ki Batıların tüm etkisi ve neredeyse her kıtaya yayılmış olan sömürü faaliyetlerine rağmen Doğu'da yepyeni bir güç uyanmaktadır.

Japonya'nın dünya sahnesine çıkışının dönemi olan 19. yüzyılın sonları Doğu'da yükselen Japon tehlikesinin aynı zamanda Pasifik bölgesine doğru yayılmasının da başlangıcını oluşturmaktadır. Pasifik'te doğan bu güç zamanla evrimini tamamlayarak Amerika kıyılarına kadar ulaşacak büyük bir vurucu güce dönüşmesi açısından da yakından incelenmelidir. Kaldı ki, hiç kimsenin beklemediği bir güç merkezine dönüşecek Japonya'nın dünya sahnesindeki siyasi etkileri 1895 senesinin ardından bir anda tüm dünyayı bu küçük ada ülkesi üzerine odaklayacaktır.

Bu önemli tarihi dönüm noktası Japonya'yı dünya gücü yapmasının yanı sıra Çin ve dünya tarihi için de bir değişime işaret etmektedir. Çin modern tarihinde yeni isimlerin ortaya çıkması ve artık işlevsiz kalmış hanedanlıktan kurtulmaya yönelik gerçek tepkilerin hayata geçirilmesinin tarihi de 1895 senesidir. Bu yüzden de 1895 sonrası açılan dönem modern Çin tarihi içinde cumhuriyete doğru gidilen adımların giderek hızlanmaya başladığı dönem olarak da tanımlanmaktadır. Çin'de demokrasi ve cumhuriyete doğru bir yürüyüşün başlamasından evvel tüm bu değişimin tetikleyicisi durumunda olan dünyanın yükselen yeni gücü Japonya'yı daha yakından incelemek, Çin modern tarihinin içerisindeki yolculuğumuzda girilen son dönemin yeni başlangıç noktasına işaret etmektedir.

İşte tam bu döneme girerken Çin ve dünya tarihindeki en büyük yıkımlardan birine neden olan ve şimdiye kadar çalışmamızda adı sık sık geçmesine rağmen daha tam olarak su yüzüne çıkmamış olan bu büyük gücü çok daha yakından tanıyacağız. 1895'te Çin topraklarında uzun zamandır planlamış olduğu ilk büyük hamlesini yapacak ve dünyada yeni bir dönemin açılmasına neden olacak olan Japonya, Çin'de uyguladığı politikalar ile günümüze kadar süren Japon nefretinin ilk tohumlarını da

yine bu dönemde atmaya başlamıştır. Günümüzde Çin'de yer yer patlak veren bu öfkenin ilk çıkış noktası olan 1895 senesi Çin tarihinde yeni ve belki de en büyük düşmanın kazanılmasının tarihi olarak Çinliler tarafından hatırlanmaktadır.

Çin 1895 senesinin ardından hiç beklemediği bir güç tarafından soykırıma kadar varacak uygulamaları dahi yaşayacağı için, bu tarihten sonra Çin'de yaşanacakları Japonya başlığı altında incelemek çalışmamıza daha doğru bir yön verecektir. Çin modern tarihinde ayrı bir yeri olan ve 1895 yılında yaşanmış olan büyük ve yıkıcı I. Çin-Japon Savaşı'nın ardından Çin-Japon ilişkilerinin yaklaşık 50 yıl sürecek olan zorlu bir döneme girmesiyle beraber, Çin'de sömürü, soykırım, yenilgi, toprak kayıpları, parçalanma ve devrim gibi olaylar da birbiri ardına yaşanmaya başlanmıştır.

Japonların 19. yüzyılda yaşadığı modernleşme hareketleri birçok açıdan Çinlilerin modernizasyonuna benzer bir şekilde gelişse de, Japon modernizasyonu başarı yönünden Çin'in uygulamış olduğundan oldukça üstün bir şekilde tamamlanmıştır. Japonlar da uzun seneler boyunca aynı Çinliler gibi kendilerini Batı'ya kapalı tutarak Batılılarla ilişkilerinde sürekli tedirginlik yaşamışlar ve hatta Batılılardan çoğu zaman nefret etmişlerdir.

Japonların 19. yüzyıla dünyadan soyutlanmış bir şekilde girmeleri ise Çinliler ile olan diğer benzer yanlarından sadece bir tanesidir. Japonya 19. yüzyılın ortalarında başlattığı modernizasyon reformlarını neredeyse eksiksiz uygulayarak Çin'in aksine gerçek anlamda başarıya ulaşmıştır. Bu yüzden de Japonya'da başlatılan modernleşme hareketlerinin ardından çok fazla bir zaman geçmeden Japonlar Batı'dan öğrenmiş oldukları teknik ve modernizasyonun yanında emperyalizm düşüncelerini de ülke siyasetinde uygulamaya koymuşlardır.

Japonya'nın Batı'yı bu kadar iyi kopyalamasının ve modernizasyon başarısının sebeplerinin en başında geleni elbette ki sahip olduğu coğrafyadır. Adanın ulaşılmasını zorlu kılan bir noktada bulunması yüzünden Batılılar Japonya ile çok fazla ilgilenmemişlerdir. Bu yüzden de Japonya'nın sömürülmesi ve işgal edilmesi gibi planlar Batılılar tarafından oldukça geri plana itilmiştir.

Japonya'nın sahip olduğu coğrafyasına daha yakından bakacak olursak ülkenin çok sayıda irili ufaklı adadan oluştuğunu ve dağlık verimsiz topraklara sahip olduğunu görebiliriz. Zamanın Batılı güçlerine göre

stratejik herhangi bir özelliğinin olmaması Japonya'yı Batı emperyalizminin dışında bırakmıştır. Bu nedenle de Batılı devletler sömürü politikalarını öncelikle daha rahat sömürebilecekleri coğrafyalara doğru yönlendirmişlerdir. Uzun süre Batılı güçler tarafından rahatsız edilmemiş olan Japonya, bu sayede modernizasyon reformlarını çok daha etkili ve hızlı bir biçimde hayata geçirmeyi başarmıştır.

Japonya'nın Batı'nın gerçek gücünü tanıması ve ardından uygulamaya koyduğu Batı teknolojisini etkili bir biçimde kendi sistemleri içerisine entegre etmesiyle başlayacak olan yeni dönem, gelecekte dünyanın tüm tarihini değiştirecek birçok olaya neden olacak kadar büyük etkilerin yaşanmasına da tanıklık edecektir. Japonya'nın 1895 senesinde başlamış olduğu yükselişi ancak II. Dünya Savaşı'nın sonlarında atom bombasının atılmasıyla trajik olarak sonlanacaktır.

Atom bombasını yaşayacak ve ABD'nin soykırımına uğrayacak olan Japonların bu acı olaydan kısa bir süre önce II. Çin-Japon savaşı sırasında Çin'de uygulamış oldukları soykırım boyunca yaptıkları oldukça düşündürücü ve insanlık tarihi açısından da büyük bir trajedidir. 1895'in ardından başlayan ve 50 yıllık bir döneme giren Japon gücü ilk doğuşuna Batı'ya açılma kararı alarak başlamış ve olaylar bir zincirin halkası gibi birbirine bağlanarak gelişerek Çin modern tarihinin seyrinin değişmesine yol açmıştır.

5.1. Japonya'nın Batı ve Çin ile Olan İlişkileri

Japonya, Avrupa ile ilk yoğun temaslarını 16. yüzyılın sonları ile 17. yüzyılın başları arasında yaşamıştır. Fakat yine aynı dönem içerisinde Japon yönetimi 1639 senesinde ani bir karar alarak Batı ile tüm temaslarını koparарak kendi içerisine çekilmiştir. Bu kararın ortaya çıkmasına yol açan neden ise Japonların kendilerine zarar verecek olduğuna inandıkları Hristiyanlık ve Batılıların adalarından uzak tutulmasını istemeleridir.[230]

1639 yılının ardından her türlü Batı ilişkisine kapanan Japonya, uzun seneler sürecek olan bu süre zarfında Batılıların kendileri ile kurabilecekleri tüm ilişkileri politik istikrara yönelik bir tehdit olarak görmeye ve sürekli adanın dışarısına itmeye başlamıştır. Hatta Japonya bu dönemde vatandaşlarının yurt dışına dahi çıkmalarını yasaklayarak Batı'ya karşı olan düşüncelerinde ne kadar tutucu olduğunu kanıtlamaktadır.

Japonya'da Batı dünyasına karşı her ne kadar kapalı bir dönem yaşanmaya başlansa da Nagazaki şehrinde faaliyetlerini sürdüren Hollandalılara dış dünyada yaşanan olaylar ve bilgiler aktarılmaya devam

etmiştir. Japonların almış olduğu tüm kararlara rağmen Batı'dan kısıtlı da olsa haberlerin ulaşmaya devam etmesi kapalılık döneminde Batı ile Japonya arasında bilgi paylaşımının tamamen ortadan kalkmadığının bir göstergesidir. Japonya Batı'ya uyguladığı kapalılık döneminde sadece Kore, Hollanda ve Çin ile sınırlı ilişkiler yürütmüştür. Japonya uygulamaya soktuğu kapalılık politikası ile kendini koruduğunu düşünürken aslında Çin'in de yakın tarihinde yaşamış olduğu gibi dış dünyadaki gelişmeleri yakalayamayarak büyük bir hata yapmıştır. Fakat Japonya'nın coğrafi açıdan şanslı oluşu, adada Batı yıkımı ve sömürüsünün yaşanmasını engellemiştir.

Japonya'nın Batı'ya yönelik kapalılık politikası 200 yılı aşkın bir dönemi kapsamaktadır.[231] 200 senenin sonunda ise Batı'nın teknolojik ve diğer alanlarda yaşadığı gelişimin dışında kalan Japonya, Çin'e benzer bir şekilde güçsüz bir ülkeye dönüşmüştür. Yaşanan bu kapalılık ancak 19. yüzyılın ortalarında ABD'nin atmış olduğu adımların ardından yavaş yavaş sonlanmaya ve Japonya'nın ABD'den gelen yoğun baskıların ardından açılmaya zorlanmasıyla sona ermiştir.[232] Amerika'nın batısının yerleşime açılmasının dönüm noktası sayılabileceği bu dönemde ABD yavaş yavaş Pasifik ve Japonya kıyıları ile ilgilenmeye başlayarak Japonları açılıma zorlamıştır.

ABD ve Japonya'nın karşılıklı iletişimlerinin güçlenmeye başlaması ve Komodor M.C. Petty'in Japonya'yı limanlarını açmaya zorlaması, ilk meyvesini 1854 yılında ABD ile Japonya arasında yapılan Kanagawa anlaşmasının imzalanması ile vermiştir. Dönem içerisinde Amerikan ve Avrupa basını da Japonya'nın kapalılık politikalarını eleştirerek Japon yönetimini dış dünyaya açılması konusunda uyarmıştır.[233] Amerika ile atılan karşılıklı adımların ardından ikili ilişkilerin giderek gelişmesinin bir sonucu olarak kısa bir süre sonra Japonya'nın diğer limanları da Amerikan gemilerine açılmış ve Japonya'nın uzun süredir devam eden kapalılık dönemi sonlanmıştır.[234]

1862 senesine kadar Batı'nın gücünü tam olarak anlayamayan Japonya, 1862 senesinde bir İngiliz'in Japonya'da seyahat ederken öldürülmesi üzerine İngiltere ile karşı karşıya gelmek zorunda kalmıştır. İngilizler karşısında sert tavır alan ve Batı'nın gücünden tam olarak haberi olmayan Japonlar, 1863 senesinde Kagashima şehrinin topa tutulmasının ardından Batı'yı ve silahlarını çok daha yakından tanımışlardır. Yaşanan İngiliz

saldırısı Japonya için bir dönüm noktası anlamına gelmekte ve Batı'ya karşı bir uyanışa işaret etmesi açısından da büyük önem taşımaktadır.

Japonların bu saldırı karşısında görmüş oldukları ateşli silahlara karşı olan istekleri ise çok geçmeden kendisini göstermiş ve Japonlar Batı'nın kendilerini yenilgiye uğratan teknolojisine ulaşmak için ilk adımları atmaya başlamışlardır. 1868'de İmparator Meiji (Meyci)'nin başa geçmesi ile başlayan Batılılaşma dönemi çok kısa bir süre içerisinde sonuçlarını vererek Japonya'nın giderek güçlenmesinin de önünü açmıştır. Bu dönemde Japonların başlatmış olduğu reform hareketlerine Meiji Restorasyonu da denilmektedir. 1868-1912 yılları arasında yapılan çok sayıda reformları kapsayan Meiji (Meyci) dönemi Japonya'nın Batılılaşmada uygulamış olduğu en etkin politikaların gerçekleştiği dönem olarak da tanımlanmaktadır.

Hızla güçlenen Japonlar, askeri olarak büyüdükçe kısıtlı yer altı zenginliklerinin farkına varmışlar, zamanla başta Çin olmak üzere çevresindeki ülke ve adalara da büyük ilgi duymaya başlamışlardır.[235] En yakınında Batılılar tarafından tüm kaynakları sömürülen Çin'in duruyor olması ve özellikle Japonların iştahını kabartan Kore yarımadasının Japonya'ya olan yakınlığı Japonları öncelikle Çin toprakları üzerinde planlar yapmaya itmiştir. Bu planların ardından da Çin'in Kuzeydoğu bölgelerine göz diken Japonlar, Çin'i vuracakları bir boşluk ve işgale neden olabilecek mazeretler aramaya başlamışlardır. Doğu emperyalizminin ilk işaretleri olan bu politikalar aynı şekilde Japonya'da gerçekleşen Batılı modernizasyon reformlarının ardından doğmuştur. Ordusu güçlenen ve modern Batı tekniklerini sisteminde başarıyla uygulayan Japonların artık Batı'dan korkacak nedenleri de bu sayede ortadan kalkmış, pasif politikalarını bir kenara bırakarak saldırgan politikalar uygulamaya koymuşlardır.[236]

1873 senesinde Çin'e giden Japon Dışişleri Bakanının Çinlilerin zayıflığını daha yakından görmesi ve ülkesine döner dönmez Çin'e karşı işgal planlarını başlatmasıyla Çin üzerinde Japon ilgisi giderek artmıştır. Aynı yıl Ryuku, ya da Çinlilerin değişiyle Diaoyu (Diaoyü) adasından kalkan Japon gemisinin Tayvan açıklarında kaza yapması ve gemide bulunan 4'ü Japon olmak üzere toplam 44 kişinin hayatını kaybetmesinin ardından Japonlar yavaş yavaş Çin ile gerginlik dönemine girmeye başlamışlardır.[237] Yaşanan kazada Çinlileri suçlayan Japonlar, Ryuku adasının kontrolünü tamamen ellerine almak isteyerek Çin'e hemen bir elçi

göndermiş ve gerçekleşen olay hakkında Çinli yetkilileri sıkıştırmışlardır. Çinli yetkililerin suçu kabullenmek istememeleri ve aynı zamanda Tayvan'da yaşanan olayın kendilerini bağlamayacağını söylemelerinin ardından ise Japonların Tayvan üzerinde de hak talep etmelerine neden olacak olan politikalar ortaya çıkmıştır.

Bu durumu fırsat bilen Japonlar 1874 senesinde ilk saldırılarını 3000 kadar asker ile Tayvan adasına gerçekleştirerek Çin karşısında ilk büyük gerginliğin yaşanmasına neden olmuşlardır. Yaşanan çatışmaların sonunda araya giren İngiltere'nin arabuluculuğu sayesinde Japonlar Tayvan adasından çekilseler de kazanmış oldukları tecrübe ile gelecek için daha sağlam planlar üretmenin altyapısını hazırlamışlardır. Özellikle yaşanan çatışmalar sırasında Japonların Çinlilerin sahip oldukları silah gücünü test etmeleri ileriki dönemde yaşanacak daha büyük saldırılar için Japonlara oldukça önemli bilgiler kazandırmıştır.[238] Açıkçası bu saldırı sadece Çin'in ne yapacağını görmek açısından Japonya için bir nevi askeri tatbikattan ibaret olmuştur.

Japonlar Çin karşısında askeri ve ekonomik olarak güçlerinin çok daha fazla olduğunu görmelerinin ardından ise daha sert planları masaya yatırarak Çin'i ciddi anlamda savaşa çekmenin hesaplarını yapmaya başlamışlardır. Özellikle Çin'i sömüren Batı dünyasından da büyük tepkiler almayacaklarını bilen Japonlar, Tayvan adasında yaşanan kısa süreli çatışmanın ardından kendilerine en yakın nokta olan Kore'yi hedef seçerek bu nokta üzerinden Çin'i savaşa sürüklemek istemişlerdir.

Kısaca Kore'nin dönem içerisindeki durumuna bakacak olursak zaten uzun zamandır Japonların ilgi alanında olan bir bölge olduğunu görebiliriz. Japonya'nın başlatmış olduğu modernizasyon ve ardından artan askeri harcamalarının karşılanması için zengin kaynaklara giden en önemli noktada bulunan Kore yarımadası Japonların gelecekteki sömürü planları için bir anda paha biçilmez bir hazineye dönüşmüştür.

19. yüzyıl boyunca Kore'den pirinç ve altın ithal eden Japonya, Kore'nin zengin topraklarını kendisine bağlayarak artık bu duruma son vermeyi hedeflemiştir. Kore'nin kontrol altına alınması daha da iç bölgelere doğru sokulmak anlamına geldiği için çok daha büyük planlar ile sömürülmek istenmiştir.[239] Çin ise Japonya'nın giderek saldırganlaşan ve artarak devam eden bu ilgisinden oldukça rahatsızlık duymaya başlamıştır. Aynı şekilde Rusya da Japonların bu yakınlaşmasını sert tepki ile karşılamıştır. Kore'yi Japonlara kaptırmak istemeyen Ruslar, yavaş yavaş

Japonya’ya karşı cephe oluşturmaya başlamışlardır. Kore ise bu dönemde Çin’e bağlı fakat iç işlerinde bağımsız bir yönetime sahip olarak göze çarpıyordu ve kendi yönetimi içinde de büyük yönetim sorunlarıyla boğuşuyordu.

1871 senesinde Japonlar Kore’ye elçi gönderdiler fakat sıcak bir tavır ile karşılaşmadılar. Kore Japonya’nın kendi üzerinde olan ilgisinden daha önce hiç olmadığı kadar tedirgindi ve bu ülke ile ilişkilerinin kontrollü olarak sağlanmasını istiyordu. Yaşanan bu gerginlik dönemlerinde Japonlarla iş yapanlara ölüm cezaları dahi uygulanmaya başlanmıştı. Kore’nin sergilediği tüm bu soğukluk Japonları Kore karşısında daha etkili bir politika izlemeye itti ve Japon savaş gemileri Kore kıyılarında dolaşıp bölgeyi kontrol etmeye başlayarak gerilimi daha da tırmandırdılar. Kore Japonya’nın bu hamlesi karşısında kendi savunma hatlarından Japon donanmalarına ateş açarak karşılık verdi ve yer yer iki taraf arasında çatışmalar yaşanmaya başladı. Bunun üzerine Japon devlet adamı Mori Arinori Pekin’e yollandı ve Çinli yetkililerle görüşerek Kore üzerinde daha fazla hak elde etmeye çalıştı. Pekin’de Kore’nin idaresinden sorumlu olan Li Hong Zhang (Li Hong Cang) ile de görüşen Mori, Çinlilerin soğuk tutumu karşısında Japonya’ya kendi başının çaresine bakması gerektiği mesajını iletti. Japonya yaşanan ikili görüşmelerin ardından Çin’i sindirme politikalarını daha da sertleştireceği bir döneme girmeyi kararlaştırdı.

Kore hükümetini zamanla daha da sıkıştıran Japonya en sonunda 1876 senesinde Kore ile Kangwa anlaşmasını imzaladı. İmzalanan anlaşmada yer alan maddelere göre Japonya’nın Kore’yi bağımsız bir ülke olarak tanıyacağı ve iki Kore limanının Japon gemilerine açılarak karşılıklı deniz ticaretinin başlatılacağı kararlaştırıldı.

Kore ile Japonya arasında yapılan anlaşmanın ardından alınan kararlara rağmen Japonlar Kore’nin içişlerine karışmaya devam ettiler. Japonya hâlâ bölge üzerinde istediği kontrolü sağlayamamış ve planladığı işgali başlatamamıştı. Bu yüzden de Kore daha çok sıkıştırılmalı ve gerekirse tahrik edilmeliydi. Açıkçası Japonya’nın uygulamış olduğu Kore siyasetinde istediği tek bir amaç vardı, bu amaç da Çin’i Kore üzerinde savaşa çekmek ve bu bölgeyi resmen ilhak etmekti.

Kore’de kısa zaman sonra ortaya çıkan iç karışıklıklar sırasında karşı karşıya gelen Taewongun ve Queen Min Kore’yi yeniden bir kaos ortamına sürüklediler. Taewongun Kore sarayına asker yolladı ve Queen Min’e suikast yaptırmak istedi. Saraya giden askerler aynı zamanda Japon dış

işleri temsilciliğine de saldırdılar ve birçok Japon hayatını kaybetti. Bu olayın ardından Kore'de bulunan Japon bakan ülkeden kaçmak zorunda kaldı.[240] Japon hükümeti birden patlak veren isyanlar karşısında artık daha fazla bekleyemedi ve hemen Kore'ye askerlerini gönderdi. Li Hong Zhang (Li Hong Cang)'da Kore'ye Çin ordularını göndererek bölgedeki gerilimi arttırdı. İki ülke arasında yaşanan gerginlik Taewongun'un yakalanması ve isyancıların öldürülmesinin ardından bir süreliğine de olsa yatıştı.

1882 senesinde Kore kralı yeniden gücünü toparladı ve Japonya ile yeni bir anlaşma imzalandı. Chemulpo anlaşması da denen bu anlaşma ile Japonya'ya Kore sınırları içerisinde yaşayan Japon vatandaşlarını gerektiğinde koruma hakkı verildi. Çin bölgesel lideri Li'nin yakından izlediği Kore'de yaşanan olaylar yakın gelecekte korktuğunun başına geleceğinin bir işaretiydi. Kore'de yaşanan tabloyu hükümete ileten Li, Kore'yi sürekli sıkıştıran Japonların rahat durmayacağını, yakın bir zaman içerisinde Kore'de yeniden karışıklıklar çıkacağını belirterek Qing hükümetini uyardı.

Bir olayın bitmesi diğerinin başlamasına neden olduğu için Kore'de sessizlik çok uzun sürmedi. 1884 senesinde Kore'de bu kez de Çin yanlısı hükümeti devirmeye kalkan Japon reformcular Çinlilerin o dönem en ünlü komutanı olan Yuan Shı Kai (Yüen Şı Kay)'ın kontrolündeki birlikleri tarafından yok edildiler. Kore'de bulunan Japon temsilciliğinin de yakıldığı olayların ardından Japonya ve Çin yeniden karşı karşıya geldiler, fakat bu kez de Tianjin (Tiencin) anlaşmasını imzalayarak savaşın eşiğinden döndüler. İmzalanan bu anlaşma ile iki ülke önemli maddeleri karşılıklı kabul ettiler. Bu maddelere göre;

İki ülke de Kore'den aynı anda askerlerini çekecek.

Kore'ye eğitim amaçlı ya da askeri güç olarak personel gönderilmeyecek.

Asker gönderilmesi gereken durumlarda taraflar birbirlerine önceden haber verecekler.

Tüm bu maddelere ve geçmişte yaşanan sorunlara rağmen Japonya'nın Kore üzerinde olan ilgisi hiçbir şekilde azalmadı ve hatta artarak devam etti. Uzun bir süredir Kore'ye göz koyan ve ciddi anlamda bir savaş için çok kez fırsat yakalamış olan Japonya bir türlü Çin karşısında istediği savaş ortamını yaratamadı. Her seferinde karşılıklı anlaşmalar ve Batılı ülkelerin

araya girmesiyle durdurulan Japonya ancak 1893 senesine kadar dayanabildi.

Aynı yıl Japon asıllı Koreli devrimci olan Kim Ok-kyun'un Çin'in Shanghai (Şanghay) şehrinde öldürülmesi bir anda Çin ile Japonya'yı yeniden karşı karşıya getirdi. Bu kez öfkesini çok sert bir şekilde göstermek isteyen Japonya o yılın sonunda Çin'in karşılıklı anlaşmaları ihlal ettiğini öne sürerek Kore'ye yeniden askerlerini çıkardı. Çin'in de bölgeye asker göndermesinin ardından gerginlik bir anda tırmandı fakat çatışmalar hemen başlamadı. Çin'in Japonya'dan askerlerini çekmesini istemesine olumlu cevap vermeyen Japonların ayrıca Kore sarayını da basmalarının bölgedeki gerilimi daha da arttırmasıyla bu kez dönüşü olmayacak olaylar yaşanmaya başladı.

İki ülkenin önce denizde hemen ardından da karada silahlara sarılmasının sonrasında 1 Ağustos 1894 günü resmi olarak savaş ilan edildi. Çin için büyük bir yıkıma sahne olan ve tarihe I. Çin-Japon Savaşı olarak geçen bu mücadele Japonya'nın uzun bir süredir planladığı Çin topraklarının ve başta Tayvan olmak üzere güneydeki adaların ele geçirilmesi planlarının resmen başlamasına neden oldu.

Bu zamana kadar hep Batı ile anılan emperyalizm ise artık Doğu'da yeni sahibini bulmuş ve Japonlar tarafından başta Çin üzerinde olmak üzere çok sert bir biçimde uygulanmaya başlanmıştı. Çok uzun süredir Kore topraklarına göz diken Japonlar en sonunda istedikleri ortamı bulur bulmaz Batı'dan tüm öğrendikleri ve en gelişmiş silahları ile Çin'e saldırmaktan çekinmediler. Savaş makinesine dönen Japon ordularının bir anda Çin topraklarına ayak basmasıyla hem Çin hem de Batılı devletler Japonya'nın ne kadar güçlü olduğunu öğrenecekti.

5.2. Büyük Yıkım: Çin-Japon Savaşı ve Shimoneseki Anlaşması

Çin bu savaşta güçlü Japonya karşısında silaha sarılarak kendisine olan güvenini göstermiştir fakat kendi reformlarının içerisinde yaşadığı sorunları iyi göremediği için savaşa tam hazır olmadan girmek zorunda kalmıştır.[241] Japonya tarafı ise sessiz sedasız ve son derece aktif olarak modernizasyonunu tamamlamış, artık dünya sahnesine çıkmanın hesaplarını yapmaktadır. Bu yüzden de yaşanan bu savaş hem Çin hem de Batılı devletlere büyük bir mesaj vermek açısından oldukça önemlidir. Japonlar son dönemlerde Çin'i birçok defa karşılarına alarak güçlerini test etmiş

olmaları sebebiyle girdikleri savaşta ne yapabileceklerini çok iyi hesaplamışlardır. Çinliler ise Japonya karşısında verdikleri mücadelede kendilerine olan güvenlerini güçlü Japon kuvvetlerinin etkili saldırıları karşısında daha savaşın ilk günlerinden itibaren kaybetmeye başlayarak oldukça zor anlar yaşamışlardır.[242]

Japonya Çin karşısında savaşa girerken sadece Çin'i değil aynı zamanda Rusya'yı da korkutmayı hedeflemiştir. Japonların Rusya ile Kore üzerinde yaşamış oldukları sorunların ardından Çin'e verilecek güçlü bir yanıt, Japonya'nın Rusya'ya gelecek için vereceği bir uyarı niteliğini taşıması açısından da oldukça önemlidir. Savaşın başlamasının ardından büyük umutlarla ve emek harcanarak inşa edilen Çin donanması Kore'ye yardıma bile gidemeyecek kadar zayıf kalmıştır.

Güçlü ve aynı zamanda oldukça modern olan Japon donanması en büyük darbesini 17 Eylül günü Yalu Nehri ağzında Çinlilerin Batı modernizasyonundan geçen ünlü Beiyang (Beyyang) Filosuna vurmuştur. Bu saldırıda Çin'in 12 gemisinden sekizini yok eden Japon gemileri Çin'in övgüyle bahsedilen güçlü Beiyang (Beyyang) donanması karşısında zafere ulaşarak bölgeyi kontrolleri altına almışlardır. Pekin'de bulunan Çin hükümetini şoka sokan kayıplar sonunda Japon ordularının Pekin'e doğru yürüyüşe geçtiği haberleri ise Çin tarafında endişeleri daha da arttırmıştır. Çinlilerin dışında Batılı devletler de Japonya'nın bu kadar büyük bir güçle Çin'e saldırmasını endişeyle karşılamışlardır. Batılı devletler ileride kendilerine de tehdit oluşturabilecek olan Japonların hiç beklemedikleri kadar kısa zamanda ulaşmış oldukları dev güçlerinden giderek rahatsızlık duymaya başlamışlardır.[243]

Çin'in kuzeydoğusunda Kore'ye denizden sınırı bulunan Shangdong (Şandong) eyaletinin Wei Hai Wei (Vey Hay Vey) ve Liao Dong bölgelerinin çevresinde en yoğun şekilde devam eden savaş boyunca Japonlar kara güçleri olarak da Çin ordularına karşı büyük üstünlük kurmuşlardır. Port Arthur limanına çıkan Japon güçleri buradan Çin'in iç kısımlarına doğru yayılarak şehirleri ele geçirmiş ve Çin kuvvetleri geri hatlara çekilmek zorunda kalmışlardır. Bölgeyi kontrolüne alan Japonlar hedeflerini Pekin olarak belirleyerek Pekin yakınlarına kadar sokulmuş ve en sonunda başkent Pekin işgal tehdidi altında kalmıştır. Savaşın devam ettiği süre boyunca Çinli devlet adamları Japonlar ile barış görüşmelerinde bulunmuş olmalarına rağmen istedikleri sonuçlara ulaşamamışlardır. Hatta bu görüşmelerin bir tanesinde Çin'in modernizasyonunu yöneten lideri Li

Hong Zhang (Li Hong Cang) bir Japon tarafından öldürülmek dahi istenmiştir.[244] Yaşanan bu saldırının ardından Çin, Batı dünyasından daha çok destek almaya başlamıştır. Yıkıcı savaşın sonucu olarak ortaya çıkan güçsüz Çin karşısında orantısız güç kullanan Japon orduları Batı medyasında oldukça ağır şekilde eleştirilmişlerdir.

Pekin’e iyice yaklaşan Japon güçlerinin tehditleri karşısında görüşmeleri hızlandıran Çinliler en sonunda ABD’nin aracılığında Japonya ile masaya oturarak savaşı karşılıklı olarak sonlandırmışlardır. Çin adına Li Hong Zhang (Li Hong Cang) 17 Nisan 1895 senesinde Japonya’nın Shimonoseki (Şimononoseki) şehrine gelerek aynı isimli anlaşmayı imzalamak zorunda kalmış ve bu anlaşma ile sonlandırılan savaşın ardından Japonlar Çin’i çok ağır tazminatlara mahkûm etmişlerdir. Anlaşmanın maddelerine göre:[245]

Çin Kore’nin bağımsızlığını tanıyacak.

Çin’in Liao Dong yarımadası ile beraber Penghu (Pınghu) ve Tayvan adaları Japonlara verilecek.

Çin 200 milyon tael savaş tazminatı ödeyecek.

Hangzhou (Hangcou), Suzhou (Sucou), Chongqing (Çongçing) limanları Japonya’ya açılacak.

Japonya’ya “En çok gözetilen ulus” unvanı verilerek diğer devletlere tanınan özel haklardan yararlanması sağlanacak.

Bu maddelere imza atmak zorunda kalan Çin, anlaşmanın imzalanmasının ardından Batılı devletlerin bile bu kadar sert uygulamadığı büyük bir emperyalizm dönemine girmiştir. Japonlar ise savaşın ardından kazandıkları haklar sayesinde ele geçirdikleri yerlerde hemen Japon sistemini kurmaya başlayarak yeni bir dönemin açılmasına neden olmuşlardır.

Günümüzde özellikle Tayvan’da bulunan çok sayıda yapı yine bu dönem boyunca Japonlar tarafından yapılmıştır. Japon eğitim sistemine giren eski Çin yeni Japon topraklarında bulunan Çinliler için ise artık daha zor günler yaşanmaya başlamıştır. Bugün Tayvan’da bazı kesimlerde hâlen Çin’in bu adayı Japonya’ya vermesinin kırgınlığı yaşanmaktadır. Günümüzde Tayvan adasında yaşayan ve yaşları 80 üzerinde olanların Japonca konuşmaları da yine bu dönemin etkilerinin bir sonucudur. Tayvan’ın stratejik önemi ise geçmişte olduğu gibi bugün de devam

etmektedir. Çin için bir namus meselesi olarak görülen Tayvan’ın anakıtaya geri dönmesi konusu uzun yıllardır tartışılmaktadır.[246] Japonların o dönemde Tayvan adasını bu kadar çok ele geçirmek istemelerinin en önemli nedeni ise bu ada üzerinden daha da güneye inebilecek bir üsse sahip olmak hayalleri olmuştur.

Savaşın bitimi ve anlaşmanın imzalanmasıyla beraber Japonya’nın Çin’i ezerek bölgede bu kadar etkin bir duruma gelmesinin Rusya’yı oldukça korkutmasının ardından Ruslar hemen harekete geçmişlerdir. Japonya’nın bu kadar büyük güce erişerek kendi bölgesine doğru hareket etmesini kabul edemeyen Rusya, savaşın ardından başlatmış olduğu kampanya ile Japonya’yı en azından kendinden uzaklaştırmayı hedeflemiştir. Çin üzerinde olan ilgisini azaltan ve hedeflerini artık Japonya tehdidine çeviren Ruslar, yakın bir gelecekte Japonya ile yaşayacakları sorunların da başlayacağı bir döneme girmiş olduklarını anlamışlardır.

Çin ise savaşı kaybetmenin ve yaşamış oldukları bu büyük yıkımın sonuçlarını araştırmaya başlamıştır. Modernizasyonda yaşanan sorunların ise artık iyice su yüzüne çıkması tüm dönemin gözden geçirilmesine yol açmıştır. Dönemin en etkili bölgesel lideri olan Li Hong Zhang (Li Hong Cang) dahi gözden düşmüş ve Çin kelimenin tam anlamı ile sahipsiz kaldığı bir döneme itilmiştir. Çin halkı da Japonlarla yapılan adaletsiz anlaşmaya seslerini yükseltmeye başlayarak ve hanedanlık karşısında tepkilerini giderek daha fazla göstermeye başlamışlardır.

Az önce bahsettiğimiz Rusya’nın Japonya’yı durdurma siyaseti ise kendisini Japonların kazandığı yeni toprak parçası olan Liao Dong yarımadasında göstermiştir. Japonların burada bulunacak olan varlığının bir tehdit olduğunu ve bunun önlenmesi gerektiğini sert bir dille ifade etmeye başlayan Rusya, bu konuda Batılı devletler ile görüşmelerin başlatılmasını sağlamıştır. Görüşmelerinde başarı sağlayan Ruslar, Fransa ve Almanya ile birlikte 23 Nisan 1895’te Japonya’ya bir nota vererek Liao Dong yarımadasından çekilmesini isteyerek Japonya’yı durdurmanın ilk adımını atmışlardır.

Yeni savaştan çıkan Japonya, Batılı devletleri birden karşısına almak istememesi yüzünden bu teklifi savaş tazminatının arttırılması karşılığında kabul ederek Liao Dong bölgesinden çekilmeyi kabul etmiştir.[247] Her ne kadar Japonya burayı terk etse de gelecekte uygulamak istediği planlarından sadece bir süreliğine vazgeçmiştir. Kısa süreliğine Batılıları mutlu etmeyi planlayan Japonya bu amacına ulaşmış fakat gücünü toparladıktan sonra

yeniden Rusya'nın karşısına dikileceği günü beklemeye başlayarak gelecek için daha büyük mücadelelerin başlamasının planlarını uygulamaya koymuştur.

5.3. Savaşın Ardından Çin Modernizasyonuna Bakış

Çin'in Japonya karşısında hiç beklemediği bu ağır yenilginin ardından tüm modernizasyon reformları bir anda sorgulanmaya başlandı. 19. yüzyılın ortalarında başlayan ve "Kendini Güçlendirme Dönemi" olarak adlandırılan modernizasyon dönemi de bu savaşın ardından sona erdi. Çin'in birçok zorluk altında başlattığı Batılı reform hareketleri kimilerine göre başarı kimilerine göre ise başarısızlık olarak görülmeye başlandı. Dönem boyunca yapılanlara daha yakından bakacak olursak Çin'in modern tarihi içerisinde uygulamış olduğu bu politikaların artı ve eksilerini çok daha net görebiliriz.

Giderek Batılılaşan Çin'de bu dönemde yaşanan olumlu gelişmelerin en başında toplumun kendini sorgulama bilincini geliştirmiş olmasını gösterebiliriz. Qing Hanedanlığı zamanında başlatılan "Kendini Güçlendirme Dönemi" hareketinin ardından Çin halkının sosyal yapısında yaşanan değişim ve Batı'dan gelen yeni düşüncelerin etkisiyle Çinlilerin içerisinde doğan aydın kesim öncelikle Çin'in kendi düzenini ve dış dünyayı sorgulamayı öğrenmiştir.

Çin'de yaşanan reformların arkasından halkın büyük kısmı kendisini artık eskisi gibi Batı'ya kapalı bir durumda görmemekte ve yeri geldiği zaman sistemi eleştirebilmektedir. Batılı düşünce sistemleri dönem içerisinde Çin'in içlerine kadar girmiş ve halkın bir kısmı daha çok okumaya başlamıştır. Toplumun aydınlar olarak tabir edilen bu kesimi daha çok okudukça ve daha fazla araştırdıkça Çin sosyal hayatını daha fazla yönlendirmeye başlamışlardır. Bu sayede çok sayıda yeni aydın yetişmiş ve ülke içerisinde yeni olgunlaşan Batılı düşünce sistemlerini uygulamanın temelleri de atılmaya başlanmıştır. Özellikle gelecek dönemlerde yaşanacak olan Çin'in demokrasi devrimi boyunca reform döneminde ortaya çıkan aydınların etkileri oldukça yoğun görülmektedir.

Askeri açıdan bakacak olursak; Çin her ne kadar Batı'yı örnek almaya çalışsa da tam anlamıyla bir Batı modeli uygulayamamıştır. Bu yüzden de reformlarında sıkıntılar yaşanmış ve savaşlarda ağır yenilgilerin alınması kaçınılmaz olmuştur. Tüm yenilgilere rağmen tersane işleyişi ve teknoloji olarak Çin'de kısmen de olsa bir başarının yakalandığını söyleyebiliriz.

Birçok açıdan Japon tesislerinden bile daha iyi çalışan tersaneler döneme damgalarını vurmuşlardır. Japonların başarısının altında yatan en büyük etken ise organizasyonlarında olan sistemli çalışma ve düzenden kaynaklanmaktadır. Ayrıca Japonlar tüm ulusu modernleşme reformlarının içine sokmayı başararak modernizasyonu tüm ülkeye yaymışlardır. Çin ise sadece belli bölgelerin üzerinde yoğunlaşmış, modernizasyonunda tüm ulusu seferber edememiştir.[248]

Wen Yuan (Yüen)'in değişiyle "Barbarları kontrol etmek için barbarların teknolojisini kullanmak" olarak tanımlanan bu dönem aslında Konfüçyüsçülük düşüncesinin modernize edilmesi ve Batı teknolojisinin Çin'de uygulanmasını hedeflemiştir. Bu hedefin gerçekleştirilmesi ne yazık ki belli bölgelerde başarı kazanmış, genel Çin hayatına tam olarak yansımamıştır.[249]

Çin'i modernizasyonunda başarısızlığa sürükleyen nedenlere madde madde bakacak olursak öne çıkan eksikleri şu şekilde sıralayabiliriz:

Organizasyonlarda bozukluk
Yetersiz finansman
Kalifiye personelin azlığı
Geleneksel Konfüçyüsçü düşüncenin yaygın olması
Rüşvet ve yetersiz politikalar
Sarayın modernleşmeye desteğinin kısıtlı olması

Tüm bu nedenlerin içerisinde yer alan ve toplumu sarmış durumda olan geleneksel Konfüçyüsçü düşünce sistemi modernizasyonun gelişimini en çok etkileyen unsur olmuştur. Bölgesel liderler halkın sahip olduğu bu düşünce sistemini modernize edememiş ve Çin toplumunun çoğu batıl inançlar yüzünden bölgesel liderlere gereken desteği vermemiştir. Aynı şekilde sarayda bulunan çok sayıdaki gerici idareci de her fırsatta modernizasyonu baltalamışlardır. Hatta bu düşünce yapısına sahip olan çoğu Çinliye göre yurt dışından gelen öğrenciler dahi fazla Batılılaştıkları için işe yaramaz ilan edilmişlerdir. Geri kalmış görüşlere sahip olan çoğunluğun Çin'de gerçekleşen reformları bir türlü gerektiği gibi sahiplenmemesi yüzünden bölgesel liderler yalnız kalmışlardır.

Dönem içerisinde bazı aydınlar Batı'nın olduğu kadar Japonya'nın da örnek alınması gerektiğini dile getirmişlerdir fakat ortaya atılan bu görüşler kabul görmemiştir. Mançuların Çinliler üzerinde olan etkileri savaşın

ardından sürmüş olsa da artık Çinliler hanedanlığa karşı gelmeye varacak kadar büyük tepkiler vermeye başlamışlardır. Araştırmacı Barış Adıbelli kitabında Çin'in uyanmakta olan ulusçuluğunun bu dönemin ardından daha da hızlandığını belirtmiştir.[250] Yaşananların ardından tüm bu saydığımız olumsuzluklar birbirine bağlandıkça sorunlar giderek büyümüş ve dengesiz devam eden "Kendini Güçlendirme Dönemi"nin sonlanması kaçınılmaz olmuştur.[251]

5.4. Tarihçilerin Çin'in Modernizasyonu Hakkındaki Görüşleri

Çin tarihi araştırmacılarına göre de Çin modern tarihinin başlamasının ardından atılan Batılılaşma adımlarının altında yatan sorunlar dönem boyunca netçe görülebilmektedir. Yabancı sermayenin kabul edilmemesi, yeteri derecede yönetici kabiliyeti olmayan kişilerin tesislerin içerisinde yer alması ve kontrol mekanizmalarının işlevsizliği gibi nedenler de modernizasyon içerisinde diğer pek çok sorunun yaşanmasına neden olmuştur. Ayrıca kaybedilen savaşların ardından verilen tazminatlar yüzünden tüm finans kaynaklarının da tamamen tüketilmiş olması Çin'i zor durumda bırakmıştır. Immanuel Hsu (Şü) kitabında Çin'in atmış olduğu adımların diğer sosyal bilimlerle desteklenmemesi yüzünden başarıdan uzak kaldığını vurgulamıştır.[252]

Diğer bir önemli tarihçi olan David Pong ise Pekin'in imparatorluk donanmasının finansmanını tam olarak sağlayacak sistemi kuramamış olması yüzünden modernizasyonun eksik kaldığı görüşünü savunmaktadır. Alber Feurwerk'in tespitleri de dönem açısından oldukça önemlidir. Feurwerk, ülkenin ekonomik kaynaklarının iyi yönetilemediğini ve bu durumun finansmanda sorunlar doğurduğunu belirtmiştir.[253] Japon tarihçiler tarafından da yakından incelenen Çin modernizasyonu Japon araştırmacılar tarafından da Batılı tarihçilere benzer şekilde eleştirilmiştir. Hatano Yoshiro, Qing bürokratik sisteminin eski gelenekleri muhafaza etmesini eleştirerek modernizasyona olan olumsuz etkilerinden bahsetmektedir. Hatano'ya göre koruyucu sendikaların olmaması ve herkesin bağımsız bir şekilde işlerini yönetiyor oluşu Çin'in modernizasyonunu yokuşa sürüklemiştir. Miyazaki Ichisada da Qing Hanedanlığı'ndaki çürümüş bürokrasiyi modernizasyonun önündeki en büyük engel olarak görmüştür.[254]

Amerikalı tarihçilerden Mary Wright dönem boyunca Çin’i en çok etkileyen olumsuzluk olarak Konfüçyüsçü düşünceyi göstermiştir. Tayvanlı tarihçi Wang Ermin de düşünce sistemlerini geliştirmemiş ve bunun yüzünden geri kalmış bir toplumun yapılması gereken modernizasyonu gerektiği gibi algılayamayacağını savunmaktadır.[255] Dönem boyunca yaşanan sorunlara ve yolsuzluğun modernizasyon üzerinde olan etkilerine değinen diğer bir tarihçi ise Thomas Kennedy’dir. Kennedy’e göre hanedanlık özensiz bir modernizasyon atılımı yapmaya çalışmış ve Batı’dan getirilen teknisyenler sıradan kişiler arasından seçilmiştir.[256]

Görüldüğü gibi çoğu önemli tarihçi elinizde tuttuğunuz bu çalışmanın yazarına benzer görüşleri taşımaktadır. Çin’in dönem boyunca atmış olduğu adımlarda bir düzensizlik yaşandığı çok açıktır ve bu yüzden de dengesiz bir modernizasyon gerçekleştirilmiştir. Genel olarak iyi niyetli liderlerin çabalarının sayesinde başarı sağlansa da tüm modernizasyona ve sonucunda kazanılanlara bakılırsa başarının yanında başarısızlıklar oldukça fazladır. Bu yüzden Çin’in Batılı anlamda modernleşme çabaları her iki açıdan da incelenmeli ve buna göre değerlendirilmelidir.

6. Bölüm

Çin’de Cumhuriyete Uzanan Yol

Çin’de 1895 senesinin ardından Japonya karşısında alınan ağır yenilgiyle beraber cevabı verilemeyen onlarca soru hem halk hem de devlet tabakası tarafından sorulmaya başlamıştır. Toprak kayıplarının yanında maddi çöküşü hızlandıran savaş tazminatları ile beraber Qing Hanedanlığı da artık vadesini tamamen doldurmuştur. Tüm bu kayıpların yanında iç sorunların da artarak patlak vermesiyle birlikte her kesimden insanın sorduğu sorular içerisinde en çarpıcı olanı; “Şimdi ne olacak?” sorusu olarak göze çarpmaktadır.

Çin-Japon Savaşı’nın Afyon Savaşlarından bu yana alınan en ağır yenilgi olması nedeniyle moralini tamamen kaybeden Çin ulusu yeni yüzyıla büyük bir şokla giriyordu. Tayvan’ın elden gitmiş olması ve Batılıların elinde bir kukla hükümetine dönen Mançu Hanedanlığı’nın etkisizliği Çin’de yeni lider arayışlarının da başlamasına neden oldu. Bölgesel liderlerin giderek gözden düşmeleri ve yaşlanmaları ile boşlukta kalan Çin ulusu, hem Batı hem de Japonya arasında sıkışmış, gittikçe daha fazla sömürülen bir toplum ve ülkeye dönüşmenin etkisiyle de umutlarını tamamen tüketmişti.

Batı modelini tam olarak uygulayamamış olan Çin, hemen yanı başında Japonya’nın yapmış olduğu başarılı modernizasyonun da etkisiyle en azından azda olsa bir toparlanma dönemine girmek umuduyla aynı yıl (1895) elindeki son imkânlarla çareler üretmeye başladı. Alınan yenilginin etkisini azaltmak ve biraz da olsa güçlenmenin önünü açabilmek için bu kez daha dikkatli ve planlı bir modernizasyon paketi hazırlıkları başlatıldı. Çin kaybetmiş olduğu savaşın ardından her ne kadar olumlu bir yapılanma başlatmak istese de geçirmiş olduğu yetersiz modernizasyon döneminde yaşadığı tüm sorunlar ile aynı şekilde karşılaşmak zorunda kaldı.

Bu sorunların en önemlilerinden olan ve hatta en başında geleni ise imparatoriçenin modernizasyona karşı uyguladığı sert politikaları olmuştu. Gücünü ne olursa olsun kaybetmek istemeyen imparatoriçe, köklü bir reform yerine ancak kısıtlı çalışmaların yapılmasına izin vererek daha başlamamış olan yeni reformları da zora sokuyor ve gereken yapılanmanın uygulanmasına izin vermeyerek Çin’i daha da fazla yıpratıyordu.

Her ne kadar yeniden başlatılan reform adımları dönemin en büyük gücü olan İmparatoriçe Cıxi (Sışi)'nin gölgesinde kalmış olsalar da, İmparator Guanxu (Guanşü) kendilerinden onlarca kez küçük olan Japonya'nın baskısı altında kalınamayacağını belirterek yeni reform hareketlerine olan desteğini açıkça ortaya koymaktaydı. İmparator'un bu desteği sayesinde reform adımları az da olsa rahat bir nefes almayı başarıyordu.

Dönem içerisinde hanedanlığın son yıllarına doğru yaklaşılmış olmasına rağmen yine de her türlü kısıtlı imkânın seferber edilerek Çin'i ve Çin toplumunu kurtarma girişimlerinin devam etmesi Çin için her şeyin daha bitmediğini göstermesi açısından oldukça önemli işaretler olarak göze çarpıyordu.

Diğer bir taraftan ise Çin'de Batılılara karşı olan öfkenin artmış olması özellikle Çin'in büyük şehirlerinde yer yer Avrupalılara yapılan saldırılara dönüşmüş ve bu saldırıların sonrasında Batılı devletlerin Çin üzerinde uygulamış oldukları politikalarda da sertleşmeler yaşanmaya başlamıştı. Batılılar artık sokaklarda rahat yürüyememekte ve istedikleri gibi hareket edememekteydiler. Bu yüzden de Çin'i giderek sıkıştıran Avrupa devletleri Çin'den daha fazla hak talep etmeye başlamışlardı. Bir taraftan Japon baskılarının artması, diğer taraftan ise iç sorunlar ve çökmüş hanedanlığın yanı sıra bir de Batılıların uğradıkları şiddetli saldırılarla sarsılmakta olan Çin topraklarında reform sesleri yükselse de bu kadar büyük bir çöküşü durdurmanın artık imkânı yoktu.

Yolculuğumuzun son durağı olan ve 1895 ile 1912 yılları arasını kapsayan bu tarihi dönem, Çin'in yüzlerce yıllık hanedanlık tarihinin sonlanmasıyla birlikte hem Çin hem de dünya tarihine damga vuracak kadar büyük bir öneme sahiptir. Çin'de 1900'lerin başında her ne kadar hanedanlık dönemi sona eriyor olsa da, Çin ulusu bir mucizeye imza atarak küllerinden doğmaya da yine aynı dönemde başlamıştır. Gelecekte yaşanacak olan gelişmeler ve yeni dönemin Çin'in demokrasi ile ilk imtihanı olacak olması da ayrıca üzerinde duracak olduğumuz diğer bir konu olarak Çin modern tarihinin içerisinde özel bir yere sahiptir. Bu dönemde yaşanan birçok gelişme ve ortaya çıkan etkiler, üzerinden 100 yıl geçmesine rağmen günümüzde de hissedilmektedir.

6.1. Yüz Gün Reformları

İmparator Guanxü (Guanşü)'nün temelini attığı bu reform hareketi Japonya karşısında alınan yenilgiye bir tepki olarak doğdu ve gelişti.

Özellikle bu dönemde Çin'de yapılması istenen reformların başında aydın fikirleri ile tanınan ve çevrelerinde büyük etkileri olan iki ünlü Çinli yer alıyordu. Bunlar, şimdiye kadar yaşanan olaylarda da adlarını andığımız Kang You Wei (Kang You Wei) ve daha sonraki dönemlerin parlayan ismi Liang Qi Chao (Liang Çi Çao)'dır.

Bu iki çok yönlü Çinli hem yazıları, hem de taşıdıkları düşüncelerle Çin toplumunu reformlara hazırlama görevini yerine getirmek için oldukça yoğun çalışıyorlardı. Liang'ın gazetecilik ve yayıncılıktaki başarısı da dönem içerisinde büyük destek toplanmasını sağladı. Liang hakkında daha sonraki dönemlerde yapılan sayısız çalışmanın doğması bu ismin Çin ve Çin'de doğan demokrasi hareketleri için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Hatta Liang'a "Çin'in İlk Demokratı" gibi bir sıfat dahi takılmıştır. Liang'ın basının toplum üzerinde olan etkisini Çin'de ilk önce fark eden isim olması ve bu alanda büyük emek harcayarak gazete ve dergiler çıkarması da Çin'in gelecek dönemdeki yayıncılık anlayışına yön vermiştir. Unutmadan eklenmesi gereken diğer bir bilgi ise Liang'ın yapmış olduğu çevirilerin Batı düşüncelerinin Çin'e aktarılmasında olan etkileridir.[257] Liang dönem boyunca Çin'de Batı'yı en iyi analiz etmiş aydınların arasında gösterilmiştir.

Liang Qi Chao (Liang Çi Çao)'nun yanında ismini andığımız diğer bir aydın olan Kang ise cumhuriyete uzanan yolda Liang'ın akıl hocası ve ona yol gösteren danışmanı olarak öne çıkmıştır. Kang'ın saraydaki reform yanlılarının da desteğiyle imparatorun karşısına çıkarak yapılması gerekenleri anlattığı ziyareti döneme damgasını vurmuş olması açısından büyük önem taşımaktadır. "Kendini Güçlendirme Dönemi"nde yapılan hataları daha iyi gören bu liderler yeni reform hazırlıklarında daha etkili bir yol izlenmesi gerektiğini imparator ile paylaşmışlardır. Kang'ın imparatora ilettiği reform paketi içerisinde yer alan bazı önemli maddeler şu şekilde sayılabilir:

Çin'in makineleşmeye ve endüstriye geçişinin önünün açılması.

Askeri modernizasyonda tamamen baştan ve daha modern bir düzenin sağlanması.

Monarşinin düzenlenerek anayasal bir monarşi şeklinde yaşatılmasının sağlanması.

Fen bilimleri, matematik vb. ilimleri de kapsayacak olan modern eğitim sisteminin kurulması.

Boş yere maaş alanların tespit edilerek bu durumun sonlandırılması.
Klasik devlet sınavı sisteminin modernleştirilmesi.

Kang her ne kadar bu isteklerini dile getirse ve imparatordan onay alsa da dönemin en etkili ismi olan İmparatoriçe Cıxi (Sışi) yapılması gereken yeni reform adımlarını çok fazla radikal bularak yeniden engellemek istemiştir. Daha emekleme aşamasında dahi olmayan reform hareketleri uygulamaya tam olarak geçirilemeden imparatoriçenin ordu generali Yuan Shı Kai (Yüen Şı Kay) ile beraber organize ettikleri askeri darbe girişimiyle sonlandırılmışlardır. Çin'in hanedanlık dönemindeki son reform çalışmaları yine daha önceki modernizasyon adımlarına benzer şekilde olumsuz etkilenmiştir.

Yönetimi tamamen ele geçiren Cıxi (Sışi) imparator Guanxu (Guanşü)'yü ev hapsine almış ve ölene kadar gözaltında tutmuştur. 1908 senesinde 37 yaşında hayata veda eden Guanxu (Guanşü) bazı araştırmacılara göre imparatoriçe tarafından zehirlenerek öldürülmüştür. Ayrıca Cıxi (Sışi) reformlarda adı geçen 6 Çinli reformist ve onlara destek verenlerin de yakalanarak idam edilmesini istemiştir.[258] Çin'de ortaya çıkan kaos ortamıyla beraber dönemin en göze batan iki reformcusu olan Kang ve Liang yabancıların yardımıyla Japonya'ya kaçmak zorunda kalmışlardır.

Yaşanan karışıklık döneminde Çin'de birçok kişi idam edilmiş ve reform hareketleri trajediyle sonuçlanmıştır. Reform hareketi uğruna yaşamlarını kaybeden 6 reformcu Çin'de demokrasi için ölen ilk kişiler olmuşlardır. Hatta bunlar içerisinde önemli bir yeri olan Tan Si Tong'un "Devrim için kan dökülmek zorundadır. O zaman ilk dökülecek benimki olsun." şeklinde bir söz söylediği ortaya atılmıştır. Her ne kadar bu sözün söylenip söylenmediği kesin olarak kanıtlanmamış olsa da bu düşünce yapısına sahip olan yeni reformistler gelecekte yaşanacak olan cumhuriyet devriminde kendilerini daha güçlü bir şekilde demokrasiye hazırlamışlardır.[259]

Özellikle Kang'ın demokrasiye doğru bir yön vermek istediği reform hareketleri Çin'de cumhuriyet düşünce sisteminin yeterli oranda yerleşmemesi yüzünden boşlukta kalmıştır. Reforma yön vermek isteyenlerin arasında yeteri kadar kurulamayan iletişim de "Yüz Gün Reformları"nın başarıya ulaşmasını engellemiştir. Liderlerin tüm çabalarına rağmen gerçek anlamda organizasyonu sağlayacak bir liderin ortaya

çıkmaması diğer bir sorun olarak göze çarpmaktadır.[260] Başlamasının ardından sadece 104 gün geçmiş olan “Yüz Gün Reformları” yine aynı tarih olan 1898 senesinde tarih sahnesinden kalkmıştır.

6.2. Boksör Ayaklanması

Qing Hanedanlığı’nın son dönemlerinde Batılılara karşı artarak gelişen öfkenin sonucunda patlak veren bu ayaklanma Türkçemize birkaç farklı şekilde çevrilebilir. “Haklı ve Uyumlu Yumruklar” ya da “Adaletli Yumruklar” ismiyle de çevirebileceğimiz Boksör Ayaklanması, Çin’in yeni yüzyılı da sorunlarla karşılamasına yol açmıştır.[261] Çin’de yaşanan en son büyük çaplı köylü ayaklanması olması nedeniyle de üzerinde durulması gereken önemli bir olaydır.[262]

Patlak veren ayaklanma sırasında özellikle ana saldırıları organize eden Çinlilerin atletik yapıları ve Çin dövüş sanatlarında olan ustalıkları yüzünden isyancılar Batılılar tarafından “Boksörler” olarak adlandırılmışlardır. Bu yüzden de yaşanan bu ayaklanma tarihte aynı isimle anılmaktadır. 1898 ile 1901 yılları arasında süren ve Çin şehirlerinde yaşayan yabancıları dehşete uğratan Boksör isyancıları ilk saldırılarına Çin’in kuzeydoğu bölgesi olan Shangdong (Şandong) eyaletinde başlamışlardır.[263]

Ayaklanma öncesinde almış oldukları ruhani eğitim ve düşünce yapılarında oluşan mistik inanışlardan etkilenen Boksörler, ayaklanmanın ilk ortaya çıkmasıyla beraber ellerindeki kesici aletler ile ortalıkta yabancılara saldırmaya başlayarak terör estirmişlerdir. İsyancılar kendilerini kaptırmış oldukları batıl inanışları ve yıkanmış beyinleriyle kurşunlara dahi karşı geleceklerine inanarak çok kısa bir zaman içerisinde daha saldırgan bir yapıya dönüşerek Çin’deki yabancılara büyük korku yaşatarak Çin ile Batı arasında yeni sorunlara neden olmuşlardır. Yabancılara olduğu kadar onlarla yakın ilişkileri olan Çinlilere ve Hristiyan nüfusuna karşı da saldırıların giderek artmaya başlamasıyla Qing hükümeti yaşanan kaos ortamına hemen müdahale etmek durumunda kalmıştır. Fakat ilk çıktıkları noktadan çok daha geniş alana yayılmış ve aynı zamanda güçlenmiş olan Boksörler “Qing Hanedanlığı’nı destekle, yabancıları yok et.” sloganıyla isyanı Çin’in kuzeydoğu ve ardından kuzey bölgelerine kadar taşımışlardır.

Boksör Ayaklanması her ne kadar kısa bir süre içerisinde oluşmuş gibi görünse de aslında temelinde yaklaşık 50 yıldır Batılıların baskıları altında ezilmiş olan Çinlilerin öfkesine işaret etmektedir. Ayaklanmanın ilk çıkış

nedeni olarak da Çin'i uzun zamandır sömüren yabancılara karşı doğmuş olan halk öfkesi göze çarpmaktadır. Ayrıca Çin'in kuzeydoğu bölgelerini vuran sellerin etkisiyle ayaklanmaya çok sayıda kızgın köylü de katılmıştır. Toprak kayıpları, misyonerlerin faaliyetleri, uzun süredir gelen iç huzursuzluk ve zayıf ekonomi gibi nedenler de sıralanınca Çin'in kuzeydoğu bölgeleri savaş alanına dönmüştür.

Zaman içerisinde kuzey bölgelerine doğru da yayılmaya başlayan ayaklanma karşısında Japon ve diğer tüm yabancı hükümetler daha fazla korku duymaya başlayarak Qing hükümetini önlem almaya zorlamışlardır. Şimdiye dek yabancılara pek fazla karışmayan imparatoriçenin de zamanla Boksörlere karşı daha yumuşak davranması ve hatta desteklemesiyle beraber Batılılar bu durumdan rahatsızlık duyarak isyana en sonunda kendileri müdahale etmek zorunda kalmışlardır.[264]

Özellikle Pekin ve Tianjin (Tiencin) gibi şehirlerde güçlenerek saldırılarını arttıran isyancıların Alman elçisini öldürmelerinin ardından Batılı devletler daha fazla beklemeden güçlerini "Sekiz Devlet İttifakı"[265] adı altında birleştirip isyancıların yoğun olduğu kuzey bölgelerine göndererek ayaklanmaya ilk müdahalede bulunmuşlardır. Değerli araştırmacı Barış Adıbelli "Çin'in Dış Politikasında Tayvan Sorunu" isimli kitabında özellikle Almanların bu isyan karşısında en çok savaşan ulus olduklarını yazmaktadır. Ayrıca Alman Kayzeri II. Wilhelm'in Alman askerlerine "Çinlilere Almanları öyle bir hatırlatın ki etkisi bin yıl geçmesin." dediğini de belirten Barış Adıbelli, döneme ve yaşananlara dair önemli bilgiler vermektedir.[266]

İsyancılar ile karşı karşıya gelen Batılılar büyük güç ve karışık askerlerden oluşan modern orduları ile başladıkları savaşı Boksörlerin sert savunmaları, karşı atakları ve modernleşen taktiklerine rağmen kazanmayı başararak Çin kuvvetleri karşısında yeni bir başarı kazanmışlardır. Qing orduları yabancılara karşı mücadele etmelerine rağmen, Batılı devletlerin kurmuş oldukları modern askeri güç karşısında pek etkili olmamış ve modernizasyonun son izleri de ortadan kalkmıştır.

Batı'ya karşı savaşan Çin güçleri vermiş oldukları mücadele sırasında geçmişte yaşamış oldukları benzer sorunlar ile karşı karşıya kalmışlardır. En önemli sorunları olan askeri organizasyonda eksiklik yüzünden Çin ordusu Batılıların düzenli askeri sistemine karşı direnç gösteremeyerek gerekli savunmayı yapamamıştır. Aynı zamanda isyan sırasında halkın çoğu yabancılara karşı birlik olarak mücadele etmeyi dahi düşünmemiştir. Bunun

en önemli sebeplerinden bir tanesi ise yabancılarla ortaklık yapan zengin toprak ağalarından kurtulmak gibi bir planlarının olmaması olmuştur. Halkın ülke meselelerinde uzun zamandır süregelen pasif tutumu Boksör isyanında da oldukça fazla hissedilmiştir.

Tüm olumsuzlukların sonucu olarak savaşı kaybeden Çin, yine Batılılarla masaya oturarak birçok zorlu madde içeren “Boksör Protokolü”nü imzalamak zorunda kalmıştır. Bunun öncesinde Tianjin (Tiancin) ve Pekin şehirlerinin Batılılar ve Japonlar tarafından yağmalanması da Çin için büyük tarihi kayıpların yaşanmasıyla sonuçlanmıştır. Çin’in binlerce yıllık eserlerinin açık arttırma ile satılmaya ve onlarca araba dolusu tarihi eserin Batı’ya taşınmaya başlanması Çin tarihi açısından oldukça trajiktir. Son olarak imparatoriçe saraydan kaçmak zorunda kalmış ve yeniden Li Hong Zhang (Li Hong Cang) ile görüşmek istemiştir. Hanedanlığın düştüğü durumdan çıkışın olmadığını anlayan hükümet Li Hong Zhang (Li Hong Cang) önderliğinde Batılılarla anlaşma imzalamayı kabul ederek yeniden Batı’nın dayattığı maddeleri kabul etmek durumunda kalmıştır. İmzalanan bu anlaşmada yer alan maddeler arasında en önemlileri:[267]

450 milyon tael[268] savaş tazminatı verilecek ve 40 yıl içerisinde ödenecek. (Bu rakam Çin’in yıllık gelirinin 2 katından fazlaydı.)

Çin silah ihracatını 2 seneliğine durduracak.

Yeni şehirler Batılıların kontrolüne bırakılacak. (Bu şehirler arasında Tianjin, Lanfang, Lanzhou vb. bulunuyordu.)

İsyana katılanlar ve destekleyenler en sert şekilde cezalandırılacak.

Anlaşmanın imzalanmasının ardından bir kez daha Batı’ya boyun eğen Çin’de artık halkın Qing Hanedanlığı’na olan son güveni de tükendi. Merkezde zaten güçlü olmayan hükümet atılan bu imzanın ardından artık tamamen devre dışı kaldı ve tüm güç eyaletlere dağıldı. Özellikle General Yuan Shı Kai (Yüen Şı Kay) dönemin en büyük gücünü elinde bulunduran devlet adamı durumuna geldi. Bu tarihten sonra yaşananlar ise artık yeni bir döneme doğru gidişatın habercisi oldu.

Devrim yanlılarının yeni mücadele için aradıkları kan da isyanın arkasından kendini yavaş da olsa belli etti. Aydın kesimde öne çıkan düşünce çok açıktı. Bu düşünceye göre Çin’de kesinlikle bir demokrasi devrimi yapılmalı ve tüm çürümüş hanedanlık yapısından bir an önce

kurtulunmalıydı. Tüm bu olayların olduğu sıralarda ise bir adam uzun bir süredir hem yurt içi hem de yurt dışında Çin'de gelecekte yapılmasını planladığı devrimin hazırlıklarını yapıyordu. Demokrasi ve ulusalcılık gibi iki gücü birleştirerek yola çıkan bu isim Çin tarihinin akışını tamamen değiştirecek ünlü devrimci ve Çinlilerin aradıkları kan olan ilk önderleri Dr. Sun Yat Sen'di.

6.3. Çin Cumhuriyetine Doğru Atılan Adımlar ve Sun Yat Sen

Japonya'ya kaçan Kang You Wei (Kang You Vey)'nin burada bulunan Çinli öğrencilerle bağlantıya geçerek Çin'in durumu hakkında yeni planlar yapmaya başlamasının ardından Japonya'da Çin'in kurtuluşunu sağlayacak yollar masaya yatırıldı. Aynı şekilde dönemin (1900-1910) diğer önemli bir ismi olan Liang Qi Chao (Liang Çi Çao) da Japonya'da öğrencilerle beraber gizli görüşmeler yaparak Çin'de yapılacakları tartışıyordu. Ayrıca Liang'ın Çin'de çıkarmış olduğu dergiler aracılığıyla da başlıca büyük şehirlerde çeşitli propaganda faaliyetleri yürütülmekteydi. Liang ABD'yi gezmiş fakat oradaki sistemden çok fazla etkilenmemişti. Liang'a göre Almanya ve Japonya'da kurulmuş olan anayasal monarşik düzen Çin'in aradığı yeni model olabilirdi.[269]

Çin içinde yaşanan durum ise gittikçe daha da karanlık bir hâle dönüşüyordu. Qing hükümetinde de meşrutiyet ve parlamenter düzene geçiş için bazı çalışmalar yapılmaya başlansa da sonuç alınmasından oldukça uzaktı. 1905'te "Sivil Hizmet" sınavları kaldırıldı ve modern eğitim kurumlarının oluşturulmasına başlandı. Bunun yanında modern bir bürokrasi ve organize güvenlik güçleri kurulması için hazırlıklar başlatıldı. Batılıların tavsiyelerini dinleyen İmparatoriçe Cıxi (Sışi) 9 sene boyunca anayasanın temelini oluşturacak olan yönetimi ilan etti. Ardından çok fazla bir süre geçmeden 1908 senesinde önce Guangxü (Guangşü) ve hemen arkasından döneme damgasını vurmuş olan imparatoriçe hayata veda etti. 1909 senesinde Pekin'de anayasaya bağlı çok küçük çaplı bir hükümet varlık göstermeye başlamıştı fakat nüfusun sadece çok küçük bir kısmı oy kullanma hakkına sahipti. Bu da Çin'de çok kısıtlı bir demokrasi anlayışının hüküm sürmesi anlamına geliyordu ve bu anlayış son derece yetersizdi.

Çinliler arasında her ne kadar Mançulara karşı bir soğukluk ve kabul edememe duygusu yaşansa da Mançular hâlen hanedanlığın başında bulunuyorlardı. Mançulara karşı en etkili adımı atacak kişi olan Sun Yat

Sen tarih sahnesinde henüz çok öne çıkmasa da aslında son 20 yıl içinde birçok gizli çalışmayı organize etmesiyle Çinli aydınlar tarafından destekleniyordu.[270] Dönemin tüm öne çıkan liderleri gibi Sun da Guandong eyaletinden geliyordu fakat bu aydınların aksine okumuş ya da Konfüçyüsçü öğretiden geçmiş bir aileye mensup değildi. İki amcası "Altına Hücum" döneminde ABD'ye gitmiş, diğer bir amcası ise Hawaii'ye yerleşmişti. Bu yüzden de 1879 senesinde Sun eğitimi için ailesi tarafından Hawaii'ye gönderildi.

Burada kısa süre kalan Sun, Hristiyanlığa ilgi duydu ve ağabeyi tarafından tekrardan Hong Kong'a eğitim için geri yollandı. Sun Yat Sen Hong Kong'da Hristiyanlığa geçti ve aynı zamanda tıp eğitimi alarak doktor oldu. Burada arkadaşları ile Çin'in cumhuriyet ve demokrasi ile tanışması gerektiği üzerine tartışmalarda bulunan Sun, Batı politikalarına büyük ilgi duyarak Çin'i Batı modelinde bir demokrasiye kavuşturmanın ilk planlarını yaptı. Mançuları devirmenin tek yolunun gizli ve organize olmuş örgütlerden geçtiğini gören Sun, yandaşlarıyla beraber örgüt kurmanın ilk toplantılarını yapmaya başladı.

1894 senesinde Hong Kong'da Li Hong Zhang (Li Hong Cang) ile görüşmek isteyen fakat başarısız olan Sun, Li Hong Zhang'a (Li Hong Cang) Çin'i kurtarma planını yazdığı mektup yolladı. Aynı tarihte Hawaii'de 100 üyesi bulunan "Çin'i Canlandırma Topluluğu"nu kurdu ve beraber olduğu aydınlarla beraber devrim düşüncesini harekete geçirdi. Sun ve arkadaşları bir yıl sonra aynı topluluğu Hong Kong'da da faaliyete sokarak Çin'de demokrasi düşüncelerinin iç kesimlerde de yayılması için çalışmalar yürüttüler. Hatta bu süre içerisinde bir de başarısız darbe girişiminde bulundular. Yakalanan devrimciler idam edilirken, Sun ise ülkeden kaçmak zorunda kaldı.

Sun'un Çin'de bulunduğu süre içerisinde kendisinden daha yetkili ve devlet kurumlarında önemli görevlerde yer alan kişilerle bağlantı kuramamasının sebebi eski Çin geleneklerine göre eğitim almaması yüzündendi. Hâlbuki Sun, Çinli olmasını her zaman en önde tutmuş ve Batılı düşünce sistemlerinin içerisinde yetişmişti. Fakat Konfüçyüsçü düşünceye bağlı ve dış dünyaya kapalı birçok devlet adamı Sun'u bu yüzden dışlamışlar, aralarına almak istememişlerdi.

Ülkesinden kaçarak sürgün hayatı yaşamaya başlayan Sun, 1896'da Mançuların Çinlilere zorla bıraktırdıkları at kuyruğunu da keserek tam bir Batılı gibi yaşamaya başladı. Kanada, Avrupa, Japonya, ABD gibi yerlerde

yaşadı ve buralarda Çin devrimine destek olacak olan Çinlilerden para toplayarak yeni bir devrimin planlarını yaptı. Batı ve Japonya'da gözlemlerde bulunarak Çin için en uygun sistemin oluşturulması üzerinde çalıştı.[271] Bu arada doktorluk görevini de bırakarak Çin ulusunu kurtarma hareketine başladı. Sun'un görevi bırakırken "Hasta olan ulusun doktordan daha çok devrime ihtiyacı var." sözlerini hatırlatarak devrime olan bağlılığını da vurgulamamız gerekmektedir.

Japonya'da bulunduğu sıralarda arkasında büyük bir destek bulan Sun, "Çin Devrimci Birliği"ne katıldı ve kısa bir süre sonra bu örgütün liderliğine getirildi. Sun'un örgütün liderliğine getirilmesindeki en büyük neden dış dünya ile olan bağları ve devrim için maddi kaynak yaratabilme potansiyeliydi.[272]

Geçen zaman içerisinde dış dünyada oldukça büyük destekler toplanmıştı. Bir taraftan da Kang, Liang ve Sun gibi liderler sürekli devrim konularında örgütlerini içten içe güçlendiriyorlardı. Bundan sonra yapılması gereken ise demokrasi düşüncesini Çin kıtasına taşımak ve oradaki destekçileriyle beraber halkın da katılımını sağlayarak gerçek devrimi gerçekleştirmekti. Bugüne kadar yapılan tüm çalışmalar ve başarısız olan devrim girişimleri bu kez sonuçlarını vermeliydi.

Liderler Çin'de devrim planları üzerinde çalışırlarken bir anda Çin'in Wuchang (Uçang) bölgesinde olaylar patlak verdi ve tüm gözler yeniden Çin'e çevrildi. Burada yaşanan zincirleme olayların ardından Çin'de belki de kimsenin bu kadar erken beklememesine rağmen devrim zilleri çalmaya başlıyordu.

6.4. Wuchang Ayaklanması ve Xinhai Devrimi

Çin'in orta bölgesinde yer alan Hubei (Hubey) eyaletinin önemli şehirlerinden olan Wuchang (Uçang)'da 1911 senesinin Ekim ayında devrimcilerin hanedanlığı devirmek için kullanacakları bombalardan birinin kazara patlaması ve bunun ardından tüm gizli devrim belgelerinin ortaya çıkmasıyla devrim düşüncesinin fitili bir anda kendiliğinden ateşlendi. Patlayan bombanın ardından polisin soruşturması üzerine ortaya çıkan gizli örgüt ve bu örgütün üyeleri telaşa kapılarak bir anda tüm çevre şehirlere yayılacak olan ayaklanmanın vakit kaybetmeden başlatılması gerektiğine karar verdiler.

Hubei (Hubey) eyaletinin modern askeri tesislere sahip olması ve bu tesislerin başında yer alan askerlerin de ayaklanmaya destek vermesiyle

eyalet kısa bir süre içerisinde devrimcilerin uzun zamandır planlamış olduğu demokrasi devriminin merkezi durumuna dönüştü. Wuchang (Uçang)'da başlayan ayaklanma hızla tüm Çin'e yayıldı ve kısa süre içerisinde tarihe "Xinhai (Şinhay) Devrimi" olarak geçecek olan olayların başlamasına neden oldu.

11 Ekim sabahında şehri ele geçiren devrimciler burada "Çin Cumhuriyeti Hubei (Hubey) Askeri Hükümeti"ni kurarak aynı zamanda Çin Cumhuriyeti'nin de doğuşunu ilan ettiler. Diğer eyaletlerde örgütlenmiş olan reformistler ve demokrasi destekçilerinin de katılımlarıyla Çin'de birkaç hafta içerisinde 15 eyalet hanedanlıktan koparak bağımsızlıklarına kavuştuklarını açıkladılar. Qing hükümeti General Yuan Shı Kai (Yüen Şı Kay) komutasındaki orduyu Wuchang (Uçang)'a yolladı fakat isyancılar büyük kayıplar vermelerine rağmen şehri bırakmadılar. Bu arada diğer eyaletlerin de ardı arkasına isyan etmesi hanedanlığı ve içerisinde barındırdığı yabancıları zor durumda bıraktı. Tüm eyaletler hanedanlıktan koparak Çin Cumhuriyeti altında birleştikçe Qing hükümeti tüm yetki ve gücünü bir anda kaybetmek durumunda kaldı.

Tüm Çin hızla devrimin ayak sesleriyle yankılanırken Sun Yat Sen de ABD'de devrime maddi destek sağlamak için para topluyordu. Sun kısa bir süre sonra Çin'e geri döndü ve diğer bağımsızlığını ilan eden eyaletlerden gelen delegelerin Nanjing (Nancing)'de düzenlediği kongrede "Milliyetçi Çin Partisi" başkanı sıfatıyla[273] Çin Cumhuriyeti'nin ilk devlet başkanı olarak seçildi. Bugün bu hükümetin devamı Tayvan adasında Çin Cumhuriyeti adı altında yaşamını sürdürmektedir ve Milliyetçi Çin Partisi Tayvan'da yer alan en büyük iki partiden birisi durumundadır. Sadece 22 ülke tarafından tanınan Çin Cumhuriyeti, Çin Halk Cumhuriyeti tarafından tanınmamakta ve aynı zamanda Tayvan'ın anakıtaya dönmesine yönelik politikalar Çin Komünist Partisi tarafından 1949 yılından bu yana uygulanmaktadır.[274]

Çin'de yaşanan bu manzara karşısında çok temkinli davranan Sun, General Yuan Shı Kai (Yüen Şı Kay)'ın her an elindeki askeri güçle devrimi etkileyebileceğini belirterek kontrol edilmesini gerekli görmüştür. Yuan (Yüen)'in sahip olduğu askeri güçten çekinen Sun, Yuan (Yüen) ile barış görüşmelerinde bulunmuş fakat Çin Cumhuriyeti'nin başına geçmesinin ardından Yuan (Yüen) barış görüşmelerinden çekilmiştir. Bunun ardından daha sonra gelen tüm görüşme tekliflerini yanıtsız bırakan Yuan (Yüen), Sun'u daha da fazla tedirgin etmiştir. Durumdan endişelenen

Sun'un Yuan (Yüen)'e Qing imparatorunu tahttan indirmesi durumunda Çin Cumhuriyeti'nin başkanlık görevinden çekileceğini bildirmesi üzerine Yuan (Yüen) tüm gücüyle Qing imparatoruna baskı yaparak tahttan çekilmesi için çalışmıştır.

O dönemde tahta oturan imparator Puyi'nin 5 yaşında olması tüm yetkileri İmparatoriçe Longyu (Longyü)'de topladığı için, Yuan (Yüen) imparatoriçeyi Puyi'yi tahttan indirmesi konusunda oldukça sert bir şekilde uyarmıştır. İmparatoriçeye hanedanlığı sonlandırması durumunda hayatının bağışlanacağını ileten Yuan (Yüen), Puyi'nin tahttan çekilmesinin ardından hayatının sonuna kadar Pekin'de bulunan imparatorluk sarayında yaşayabileceğini garanti etmiştir. General Yuan (Yüen)'ın şartlarını kabul eden imparatoriçe son imparator Puyi'nin tahttan indirilmesini onaylayan anlaşmayı imzalamış ve Çin'de son hanedanlık tarihe karışmıştır.[275]

Yaşananların ardından Sun görevinden çekilerek, Çin Cumhuri-yeti'nin başkanlığına Yuan Shı Kai (Yüen Şı Kay) getirilmiştir. İlk olarak Nanjing (Nancing)'de bulunan başkent ise Pekin'e taşınarak diğer ülkelerle diplomatik ilişkiler kurulmaya başlanmıştır. Her ne kadar Yuan (Yüen)'in göreve gelmesi kısa süreliğine bir huzur getirmiş olsa da çok geçmeden Yuan (Yüen) tüm gücü yeniden merkezde toplama kararı alarak kimsenin beklemediği bir karar ile monarşiye doğru bir hamle yapmıştır. Gücü elinde toplar toplamaz ülkeyi yeniden tek başına kontrol etme hırsına kapılan Yuan (Yüen), bazı Milliyetçi Çin Partisi üyelerine suikastlar düzenlemiş ve Çin'i yeniden bir kaosa sürüklemiştir.

Sun Yat Sen'in elindeki güçle yeniden bir devrim çabaları ise askeri gücü elinde bulunduran Yuan (Yüen) tarafından önlenmiştir. Kendisini bu durum karşısında zor durumda bulan ve Çin'in düştüğü kaosu önleyemeyen Sun, kısa bir süre sonra yeniden Japonya'ya kaçmak zorunda kalmıştır. Çin ise Yuan (Yüen)'in yanlış politikalarının sonucunda yeniden bir iç savaşa girerek kendi içerisinde güçlenen savaş ağaları tarafından parçalara ayrılmıştır. 1916-1928 seneleri arasında sürecek olan bu dönem Çin modern tarihinde "Savaş Ağaları" isimli yeni bir dönemin de başlangıcını oluşturmuştur.

Bu tarihten sonra Çin uzun yıllar sürecek iç savaşlara ve yeni liderlerin doğmasına tanıklık edecek ve komünizm düşünceleri yavaş yavaş Rusya üzerinden Çin'e doğru yönelmeye başlayacaktır. İç savaşların yeniden kana bulayacağı Çin topraklarını aynı zamanda daha etkisini kaybetmemiş olan Japon tehlikesi de beklemektedir. Yeniden kargaşanın hüküm sürdüğü

Çin’de ikinci kez ve bu defasında çok daha kanlı bir Japon işgalinin başlamasının planları da, kaos ortamından yararlanan Japonlar tarafından bir kez daha hayata geçirilmiştir.

Gelecekte yaşanacaklar Çin modern tarihinin ikinci periyodunu oluşturduğundan, diğer bir çalışmada incelenmek üzere yazar tarafından gelecek dönemlere bırakılmıştır. Çin ulusunun 1800’lerde başlayan modernizasyon dönemi ve modern tarihindeki yolculuğu bu çalışmada bize 1912 senesine kadar eşlik etmektedir. Günümüzü de içine alan modern Çin tarihinin 2. dönemi gelecekte okuyucusuyla buluşacaktır. Çin’in buraya kadar yaşadıkları ve özellikle 19. ile 20. yüzyıllarda karşılaştığı tarihi olayların öğrenilmesiyle birlikte Çin modern tarihinin kapıları sonuna kadar Türk okuyucusuna açılmıştır. Bundan sonraki çalışma Çin’in günümüze kadar uzanan tarihi yolculuğunu kapsayacaktır.

7. Bölüm

Modern Çin Tarihi Kronolojisi

Ming Hanedanlığı döneminden başlayarak Çin cumhuriyetinin ilanına kadar devam eden kronolojik olaylar Çin'in modern tarihinin ana iskeletini meydana getirmektedir. Bu tarihin devamından 1949 senesine kadar geçen dönem ve ardından 1949 senesinde Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşundan başlayarak günümüze kadar da uzanan dönem içerisinde yaşananlar da Çin'in modern tarihine dâhil edilmektedir. Bu çalışmanın yazarı Çin modern tarihini ana hatlarıyla Qing döneminden başlatsa da, kronolojiye Ming Hanedanlığı'nı da katarak gerçek anlamda modern Çin tarihine doğru gelişen bir kronoloji çalışması yapmış ve 1912 senesinde Çin Cumhuriyeti'nin kurulmasına kadar yaşanan ana gelişmeleri detaylı bir kronoloji altında toplamıştır.[276]

Ming Hanedanlığı 1368-1644

1583- Jesuit Hristiyanlarından Matteo Ricci Çin'e vardı.

1627- Mançular Kore'ye ilk seferlerini düzenlediler.

1637- Mançular Kore'ye ikinci seferleri düzenlediler.

Qing Hanedanlığı 1644-1911

1650- Pekin'de ilk Katolik kilisesi kuruldu.

1670- Mançular Türkistan'ı aldılar.

1683- Mançular Tayvan'ı aldılar.

1689- Rusya ile Nerchinsk Anlaşması yapıldı.

1692- Jesuit misyonerleri Mançular tarafından kabul edildi.

1697- Mançular dış Moğolistan'ı ele geçirdiler.

1704- Papalık Çin'de Hristiyan misyonerlerin faaliyetlerini yasakladı. Bunun sebebi Hristiyanlığı kabul eden Çinlilerin Çin geleneklerine olan inanışlarını uygulamaya devam etmeleridir.

1711- Doğu Hindistan Şirketi Guangzhou (Guangcou)'da ticaret merkezi kurdu.

1723- İmparator Yong Cheng (Yong Çıng) tahta geçti ve Çin'de Hristiyanlık yasaklandı.

1727- Rusya ile Kiakhta Anlaşması imzalandı ve Çin-Rus doğu sınırı belirlendi.

1751- Mançular Tibet'in kontrolünü ele geçirdi.

1760- Guangzhou (Guangcou)'da yabancılara ticaret yasaklandı ve sadece belli Çinlilerle ticaret yapılabilmesi kararı alındı.

1787-1788- Tayvan'da yaşanan kanlı ayaklanma bastırıldı.

1788- Mançular Vietnam'ı ele geçirdi.

1791-1792- Mançular Nepal ve Gurkhas'a seferler düzenledi.

1792-1794- Lord Mc Cartney Pekin'e atanan ilk elçi oldu.

1816- Doğu Hindistan Şirketi Çin'de afyon ticaretine başladı.

1839-1842- I. Afyon Savaşı yaşandı.

1842- Çin Afyon Savaşı'nı kaybetti ve Nanjing (Nancing) Anlaşması imzalandı.

1845- Çin-ABD arasında Wangxia (Vandşiya) Anlaşması imzalandı.

1850-1864- Taiping (Tayping) ayaklanması yaşandı.

1856-1860- II. Afyon Savaşı.

1857- İngiltere ve Fransa Kanton bölgesini işgal etti.

1858- Tianjin (Tiencin) Anlaşması ile 11 liman daha yabancılara açıldı.

1859- Çin'in Batılı diplomatları Pekin'e sokmaması kriz çıkardı ve önceden imzalanan anlaşmalarda yenilikler yapıldı.

1860- İngiltere ve Fransa Pekin'i işgal ederek imparatorun yazlık sarayını yağmaladılar.

1861- Zongli Yamen (Yamın) kuruldu.

1860-1890- Pekin'de Dışişleri Ofisi açıldı ve Kendini Güçlendirme Dönemi için reform adımlarının atılmasına başlandı.

1872- Çinli öğrencilerden oluşan ilk kafile yurt dışına eğitime yollandı.

1876- Chi Fu (Çıfu) Anlaşması ile 4 liman daha yabancılara açıldı.

1881-1885- Fransa-Çin Savaşı yaşandı.

1894-1895- Çin-Japon Savaşı çıktı ve Çin büyük darbe aldı.

1897- Rusya Çin'in Dalian (Dalien) ve Almanya da Qingdao (Çingdao) şehrini işgal etti.

1898- İngiltere Hong Kong'u 100 yıllığına Çin'den kiraladı.

1898- 100 Yıl Reformları başlatıldı. İmparator Guanxun (Guanşün)'ün vermiş olduğu bu kararlarla sosyal reformlar ve ülkenin kamu kuruluşlarında çeşitli yenilikler yapıldı.

1898-1900- Boksör Ayaklanması çıktı. Ülkedeki yabancılara saldırılar arttı.

1899- "Açık Kapı" siyaseti uygulanmaya başlandı. ABD'nin uygulamaya koyduğu bu siyaset ile Rusya hariç tüm yabancı devletlere Çin'de eşit hakların verilmesi sağlandı.

1901- Çin Batılılara Boksör Ayaklanması'nın ardından 333 milyon dolar tazminat ödemeye mahkûm edildi.

1904-1905- Japon-Rus Savaşı yaşandı.

1905- Devlete personel sağlayan "Sivil Servis" sınavları kaldırıldı. Tokyo'da Çinli Sun Yat Sen Milliyetçi Çin Partisi'nin temelini oluşturacak olan "İttifak Toplumu (Alliance Society)" adlı örgütü kurdu.

1908- İmparatoriçe Cıxi (Sışi) öldü ve yerine Çin'in son imparatoru olan Puyi geçti.

1910- Çin'in kuzey bölgeleri Rus ve Japonlar arasında paylaşılmaya başlandı.

1911- Cumhuriyet devrimi 10 Ekim'de Wuchang (Uçang)'da başladı. Güçlü bir etkiyle hanedanlığı sarsan bu devrim hareketi sonunda Sun Yat Sen Çin Cumhuri-yeti'ne destek kampanyaları yaptığı Amerika'dan döndü.

1912- Resmi olarak Çin Cumhuriyeti kuruldu ve hanedanlık yönetimi Çin tarihinden silindi.

Ek 1:

Kitap İçerisinde Geçen Önemli Özel İsimlerin

Çince Yazılışları

Li Hong Zhang 李鴻章
Lin Ze Xu 林則徐
Zuo Zong Tang 左宗棠
Zheng Guo Fan 曾國藩
Zhang Zhı Dong 張之洞
Afyon Savaşları 鴉片戰爭
Çin-Japon Savaşı 中國抗日戰爭
Shimonoseki Anlaşması 馬關條約
Shanghai 上海
Pekin 北京
Zong Li Yamen 總理衙門
Sun Yat Sen 孫中山
Liang Qi Chao 梁啟超
Kang You Wei 康有為
Mao Ze Dong 毛澤東
İmparatoriçe Cıxi 慈禧太后
İmparator Guangxu 光緒皇帝
İmparator Puyi 溥儀
Qing Hanedanlığı 清朝
Boksör Ayaklanması 義和團事件
Tayping Ayaklanması 太平天國之亂
100 Gün Reformları 戊戌變法
Kendini Güçlendirme Dönemi 自強運動

Tayvan 台灣
Japonya 日本
Diaoyu Adası 釣魚島,
Beiyang Ordusu 北洋軍
Yeşil Standart Ordu 綠旗兵
Hong Kong 香港
Makao 澳門
Han Hanedanlığı 漢朝
Marco Polo 馬可孛羅
Matteo Ricci 利瑪竇
Feng Gui Fen 馮桂芬
Yan Fu 嚴復
Hong Xiu Quan 洪秀全
Wuchang Ayaklanması 武昌起義
Xinghai Devrimi 辛亥革命
Yuan Shı Kai 袁世凱
Jesuitler 耶穌會
Doğu Hindistan Şirketi 東印度公司
Nanjing Anlaşması 南京條約
Savaş Gemisi Diplomasisi 炮船外交
YinYang 陰陽
Meiji Restorasyonu 明治維新
Feng Shui 風水
Çin Denizcilik ve Gümrük Servisi 中國海洋總稅務司
Konfüçyüs 孔子
Konfüçyüsçülük 儒家
Han Ulusu 漢族
Kraliçe Victoria 維多利亞女皇

Hong Tüccarları 洋行
Cohong Sistemi 公行
İmparator Kang Xi 康熙帝
İmparator Qianlong 乾隆帝
İmparator Yong Zheng 雍正帝
Sarı Irmak 黄河
Daoizm 道家
Zheng He 鄭和
Osmanlı İmparatorluğu 鄂圖曼帝國
Mançular 滿族
Sarı İmparator 黄帝
İpek Yolu 絲綢之路
Baharat Yolu 香料之路
Tael 兩
İmparator Tongzhı 同治
Bismarck 俾斯麥
Ming Hanedanlığı 明朝
Song Hanedanlığı 宋朝
Batılılar 洋人
Emperyalizm 帝國主義
Milliyetçilik 民族主義
Komünizm 共產主義
Çin-Fransa Savaşı 中法戰争
Nian Ayaklanması 捻軍起義
Müslüman Panthay Ayaklanması 杜文秀起義
Dungan Ayaklanması 同治陝甘回族起義
Beyaz Lotus Ayaklanması 川楚白蓮教起義

EK 2:

Çin Hanedanlıkları

M.Ö. 2000-M.Ö. 1500- Xia (Şia) Hanedanlığı
M.Ö. 1700-M.Ö. 1027- Shang (Şang) Hanedanlığı
M.Ö. 1027-M.Ö. 771- Batı Zhou (Cou)
M.Ö. 770-M.Ö. 221- Doğu Zhou (Cou)
M.Ö. 770-M.Ö. 476- İlkbahar ve Sonbahar Dönemi
M.Ö. 475-M.Ö. 221- Savaşan Devlet Dönemi
M.Ö. 221-M.Ö. 207- Qin (Çin) Hanedanlığı
M.Ö. 206-M.S. 9- Batı Han
M.S. 9-24- Xin (Şin) Hanedanlığı
25-220- Doğu Han Hanedanlığı
220-280- Üç Krallık
220-265- Wei (Vey)
221-263- Shu (Şu)
229-280- Wu (U)
265-316- Batı Jin (Cin)
317-420- Doğu Jin (Cin)
420-588- Güney ve Kuzey Hanedanlıkları
420-588- Güney Hanedanlıkları
420-478- Song
479-501- Qi (Çi)
502-556- Liang
557-588- Chen (Çın)
386-588- Kuzey Hanedanlıkları
386-533- Kuzey Wei (Vey)
534-549- Doğu Wei (Vey)
535-557- Batı Wei (Vey)
550-577- Kuzey Qi (Çi)
557-588- Kuzey Zhou (Cou)
581-617- Sui Hanedanlığı
618-907- Tang Hanedanlığı
907-960- Beş Hanedanlık
907-923- Sonraki Liang
923-936- Sonraki Tang

936-946- Sonraki Jin (Cin)
947-950- Sonraki Han
951-960- Sonraki Zhou (Cou)
907-979- On Krallık
960-1279- Song Hanedanlığı
960-1127- Kuzey Song
1127-1279- Güney Song
916-1125- Liao Hanedanlığı
1038-1227- Batı Xia (Şia)
1115-1234- Jin Hanedanlığı
1279-1368- Yuan Hanedanlığı
1368-1644- Ming Hanedanlığı
1644-1911- Qing Hanedanlığı
1911-1949- Çin Cumhuriyeti
1949- Çin Halk Cumhuriyeti

KAYNAKLAR

1. Robert L. Worden, Andrea Matles Savada and Ronald E. Dolan, editors. *China: A Country Study*. Washington: GPO for the Library of Congress, 1987.

2. Edwin E. Moise, *Modern China A History,* New Yok: Longman, Second Edition, 1994.

3. William H. McNeill, *Dünya Tarihi*, İmge Kitabevi, 12. baskı, Nisan 2007.

4. J.A.G. Roberts, *A History of China*, Palgrave Macmillan, Second Edition, 2006.

5. John K. Fairbank, Merle Goldman, *China A New History*, Harvard University Press, Second Edition, 2006.

6. Immanuel Hsu, *The Rise of Modern China*, Oxford University Press, 1970.

7. Michael Gasster, *China's Struggle to Modernize*, McGraw-Hill Publishing Company, Second Edition, 1983.

8. Jonathan Spence, *The Search for Modern* China, New York: W.W. Norton & Company, 1990.

9. He Ping, *China's Search for Modernity "Cultural Discourse in the Late 20 th Century"*, Palgrave MacMillan, 2002.

10. Gilbert Rozman, *The Modernization of China*, New York: The Free Press, 1981.

11. Edwin P. Hoyt, The Rise of the Chinese Republic from the last Emperor to Deng Xiao Ping, New York: Mc Graw-Hill Publishing Company, 1989.

12. W. de Bary Sources of Chinese Tradition, II. Columbia Univ. Press, 2nd edition, March 15, 2001.

13. Kim Kwan Ho, *Japanese Perspective on China's Early Modernization: The Self Strengthening Movement 1860-1895*, USA Ann Arbor, Center for Chinese Studies, University of Michigan, 1974.

14. Nelson Keith, *Railways and Russo-Japanese War: Transporting War,* USA: The Journal of Military History, Volume 73, Number:1, January 2009.

15. Conrad Schirokauer, *A Brief History of Chinese Civilization*, Harcourt Brace Company, 1991.

16. Chung Habin, *Economic Factors in Chinese Rebellions of 19th Century*, Korean Minjok Academy International Program, Term paper, AP European History Class, November 2005.

17. Mark Byrant, Knocking out the Boxers, UK: History Today, Volume: 58, Issue: 12, December 2008.

18. Paul A. Cohen, *Between Tradition and Modernity- Wang Dao and Reform in Late Ch'ing China*, Harvard University Press, 1974.

19. Li, Chien-nung, *The Political History of China 1840-1928,* Stanford: Stanford University Press, 1956.

20. Zhao Jing Bu, An Inquiry into the Corruption of Bureaucracy at the Beginning of Qing Dynasty, Journal of Liaoning Normal University, Volume 30, No: 4, July 2007.

21. Ting-I Li, Translated by Le Bennet and Hsüh Feng Yang, *A History of Modern China*, Oriental Society, 1997.

22. Zhang Xiao Min ve Xu Chung Feng, *The Late Qing Dynasty Diplomatic Transformation: Analysis from an Ideational Perspective*, Oxford: Chinese Journal of International Politics, Volume 1, 2007.

23. John F. Fairbank ve Su Yu Teng, *China's Response to the West*, New York: Anthenuem, 1963.

24. Frederic Wakeman, *The Fall of Imperial China*, New York: The Free Press, 1975.

25. Stephen K. Batalden, Kathleen Cann, John Dean, *Showing the Word: The Cultural Impact of the British and Foreign Bible Society 1804-2004*, Sheffield Phoneix Press, 2004. Thomas Woods, *How the Catholic Church Built Western Civilization,* Washington DC: Regenery, 2005.

26. The "Sick man" Paradox: History, Rhetoric, and the European Character of Turkey, London: Journal of Southern Europe and the Balkans, Volume 8, No: 3, December 2009.

27. Wang Ceng Cai (Vang Sıng Say), *Chinese History Volume 3, Modern Period*, Taipei: China Academy, 1978.

28. Edwin Moise, *Downward Social Mobility in Pre-revolutionary China- Modern China*, USA: North Carolina, Volume 2, No: 1, January 1977.

29. J. Cable, Gunboat *Diplomacy, 1919-1991: Political Applications of Limited Naval Force*, (3. Edition), UK: Basington, Macmillan, 1994.

30. Rowe, William T. Hankow, *Commerce and Society in a Chinese City 1796-1889, Stanford*: Stanford University Press, 1984.

31. Wang Ping, *Acting for Beauty: Footbinding in China*, New York Books, 2002.

32. A Daughter of Han: The Autobiography of a Chinese Working Woman, Stanford: Stanford University Press, 1967.

33. Elizabeth Sinn, *Power and Charity: A Chinese Merchant Elite in Colonial Hong Kong*, Hong Kong University Press, 2003.

34. Mark Elvin, *The Pattern of the Chinese Past*, California: Stanford, Stanford University Press, 1973.

35. Jack A. Goldstone, *Efflorescences and Economic Growth in World History: Rethinking the "Rise of the West" and the Industrial Revolution*, University of Hawaii Press, Journal of World History, Volume 13, Number 2, Fall 2002.

36. Francis Moulder, *Japan-China and the Modern World Economy: Toward a Reinterpretation of East Asian Development, ca. to 1600 to ca. to 1918*, Cambridge: Harvard University Press, 1977.

37. Ramon Hawley Myers, *The Chinese Economy: Past and Present*, California: Belmont, Wadsworth, 1980.

38. Frederic Wakeman, *High C'hing 1683-1839*, in James B. Crowley, ed. *Modern East Asia*, New York: Harcourt, Brace and World, 1970.

39. Susan Mann, *Local Merchants and the Chinese Bureaucracy, 1750-1950*, Stanford: Stanford University Press, 1987.

40. Morse H. B., *Chronicles of the East India Company Trading to China 1635-1834*, UK: Clarendon Press, England, 1926.

41. Fahir Armaoğlu, Political History of 19th Century, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1997.

42. Shirley Ye Sheng, Eric H. Shaw, *The Evil Trade that Opened China to the West*, USA: Boca Rato: Florida Atlantic University, 2007.

43. Fay, Peter Ward, *The Opium War (1840-1842)*, USA: Chapel Hill, University of North Carolina Press, 1975.

44. Lo Shu Fu, *A Documentary Chronicle of Sino-Western Relations*, Taipei: Rainbow-Bridge Co., 1966.

45. Hsin-pao Chang, *Commissioner Lin and the Opium War*, Cambridge: Harvard University Press, 1964.

46. Conrad Schirokauer, *A Brief History of Chinese Civilization*, Harcourt-Brace Company, 1991.

47. R. Derek Wood, The Treaty o Nanking: Form and Foreign Office, 1842-1843, London: Journal of Imperial and Common Wealth History, May

1996.
48. Lawrence James, *The Rise and Fall of the British Empire*, London: Abacus, 1998.
49. Sherri West ve Anthony Snyder'in çalışmalarından alıntılanmıştır. Bakınız: *Readings in Global History*, Vol. II, Revised 2nd edition, Dubuque IA: Kendall-Hunt, 1997.
50. Chang Chih-tung, *China's Only Hope: An Appeal*, tercüme: Samuel I. Woodbridge, New York: Fleming H. Revell Company, 1900, s. 19-21.
51. Wen Qia Yi (Wen Çia Yi)'nin, Search for Modern China isimli e-kitabından. http://wec.shu.edu.tw/corner/culture/wen_index.htm
52. International Research Center for Japanese Studies, *The Confucian Ethic and the Spirit of East Asian Modernity by Tu Weiming*, Cultural Diversity and Transversal Values: East-West Dialogue on Spiritual and Secular Dynamics, Printed by Unesco: 2006.
53. Hinnells, *A Handbook of Living Religions*, New York: Penguin Books, 1985.
54. Philip W. Sergeant, *The Great Empress Dowager of China*, New York: DODD, MEAD & Company, 1911.
55. *The Clash of Empires: The Invention of Modern China in Modern World Making*, by Lydia He Liu, Cambridge: Harvard University Press, 2004.
56. Knight Biggerstaff, *The Earliest Modern Government Schools in China*, New York: Cornell University Press, 1961.
57. Keith Laidler, *The Last Empress- The She Dragon of China*, John Wiley and Sons Ltd, 2003.
58. Chung Sue Fawn, *The Much Maligned Empress Dowager: A Revisionist Study of the Empress Dowager Tz'u-Hsi (1835-1908)*, Modern Asian Studies 13, No: 2, 1979.
59. Francis Soo, *China & Modernization-Present & Past, Studies in East European Thought*, Springer Netherlands, Volume: 38, Number: 1, July 1989.
60. Bruce A. Elleman, *Modern Chinese Warfare 1795-1989*, London: Routledge Press, 2001.
61. Ting-yee Kuo ve Kwang Ching Liu, *The Self-Strengthening: The Pursuit of Western Technology*, The Cambridge History of China, 1978.
62. David Pong, *Government Enterprises & Industrial Relations in Late Qing China*, USA: University of Delaware, Australian Journal of Politics

and History: Volume: 47, Number 1, 2001.

63. Deniz Ülke Arıboğan, *Çin'in Gölgesinde Uzakdoğu Asya*, Bağlam Yayınları, 2001.

64. Zhang Ming Jian, *US-China Education Review, Impact of English on Chinese mainland: From historical, educational an political dimensions,* Volume 4, No: 5, Serial No: 30, 2001.

65. Bai Chun Chang, *The Modernization of China's Mechanical Engineering Under the Infuluence of the West (1581-1985*), The 20th International Congress of Science, Liege 20-26 July 1997), Volume: 17, Engineering and Engineers, Edited by Michael Ciaran Duff, Belgium: Brespols Publishers, 2002.

66. Meng Yue, *Shanghai and the Edge of Empire*, USA: University of Minnesota Press, 2006.

67. Takehiko Hashimoto, *Introducing a French Technological System: The Origin an Early History of the Yokosuka Dockyard*, East Asian Science, Technology and Medicine, Volume: 16, 1999.

68. Benjamin A. Elman, *Naval Warfare and the Refraction of China's Self-Strengthening Reforms into Scientific and Technological Failure, 1860-1895*, History of Science Program at the University of Chicago, May 1-12 2002.

69. Meng Yue, *Hybrid Science versus Modernity: The Practice of the Jiangnan Arsena (1864-1897)*, East Asian Science, Technology and Medicine, Volume: 16, 1999.

70. Modern Asian Studies, Volume: 38, Cambridge University Press, 2004.

71. Banno Masataka, *China and the West 1858-1861: The Origins of the Tsungli Yamen*, Cambridge: MA Harvard University Press, 1964.

72. Prosper Giguel, edited by Steven A. Leibo, *A Journal of the Chinese Civil War 1864*, USA: Honolulu, University of Hawaii Press, 1985.

73. Chere L. M., *The Diplomacy of the Sino-French War (1883-1885): Global Complications of an Undeclared War*, USA: India, University of Notre Dame Press, Notre Dame, 1988.

74. Mark Bryant, *Knocking Out the Boxers*, UK: History Today, Volume: 58, Issue: 12, December 2008. Ayrıca bakınız: Harrington Peter, China 1900: *The Eyewitnesses Speak: The Boxer Rebellion as Described by Participants in Letters, Diaries and Photos*, London, Libri Press, 2006.

75. John F. Fairbank, *The I.G. in Peking*, edited by John F. Fairbank, Katherine F. Bruner, Elizabeth M. Matheson, Cambridge, Mass: The Belknap Press of Harvard University Press, 1975. Giriş bölümü.

76. John F. Fairbank, *Trade and Diplomacy on the China Coast: The Opening of the Treaty Ports 1842-1854*, Volume: 2, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1953.

77. Brunero, Britain's Imperial Cornerstone in China: The Chinese Maritime Customs Service 1854-1949, USA: New York, Routledge, 2006.

78. Liao Jing, The Genesis of the Modern Academic Library in China: Western Influences and the Chinese Response, University of Texas Press: Austin, Libraries & Culture, Volume 39, No: 2, Spring 2004.

79. Richard J. Smith, *Foreign Training and China's Self-Strength-ening: The Case of Feng Huang Shan 1864-1873*, Modern Asia Studies, Volume: 10, No: 2, Great Britain, 1976.

80. A. Elman, *Cultural History of Modern Science in China*, Harvard University Press, 1 October 2006.

81. Coble Parks M., Richard Smith J., John King Fairbank, *Robert Hart and the China's Early Modernization: His Journals 1863-1866*, Harvard University Asia Center Press, 1 June 1991.

82. L. Eastman, *Throne and Mandarins: China's Search for a Policy during the Sino-French Controversy*, USA: California, Stanford, 1984.

83. Steven A. Leibo, *Transferring Technology to China: Prosper Giquel and the Chinese Self-Strenghening Movement*, Berkeley, 1985.

84. Zhang Xiao Min, Xu Chun Feng, *The Late Qing Dynasty Diplomatic Transformation: Analysis from an Ideational Perspective*, Chinese Journal of International Politics, Volume: 1, 2007.

85. Frank H. King, *Hart Sir Robert first Baronet 1885-1911*, Oxford Dictionary of National Biography, Oxford University of Press, 2004.

86. I. G in Peking, letter 969, 21 April 1895, (SOAS Hart papers: PPMS 67 Box 3, folder 16.)

87. New York Times, 29 January 1901.

88. Jack Gray, Rebellions and Revolutions: *China from the 1800's to 1980*, Oxford University Press, 1990.

89. The Times, 1899 raporundan alıntı. 17 July 1900.

90. Jack J. Gerson, *Horatio Nelson Lay and Sino-British Relations 1854-1864*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1972, Chapter 1.

91. Zhang Xiao Min, Xu Chun Feng, *The Late Qing Dynasty Diplomatic Transformation: Analysis from an Ideational Perspective*, Chinese Journal of International Politics, Volume: 1, 2007.

92. Lane J. Haris, A Lasting Boon to All: *A Note on the Postal Romanization of Place Names 1896-1949*, Chicago: University of Illionis, Urbana-Campaign, November 2008.

93. Cooley James C., Jr., *Wade in China: Pioneer in Global Diplomacy 1842-1882*, Leiden: E. J. Brill, 1981. Bu çalışma The American Historical Review tarafından yayınlanmıştır. Bakınız: Volume: 88, No: 4, 1983.

94. Xin Yu Xu, Department of Sociology, University of Hawaii, USA, *The Impact of Western forms of Social control on China, Crime, Law & Social Change*, Kluwer Academic Publishers, Printed in Netherlands, 1995.

95. Shanghai Star gazetesinden alıntılanmıştır. Bakınız: *Learning from Foreigners*, by Yang An, 03.11.2004.

96. Thomas William Ayers, *Chang Chih-tung and Educational Reform in China*, Cambridge, Mass, 1971, s. 164-189.

97. Dwight Perkins, *Government as an Obstacle to Industralization: The Case of Nineteenth-Century China*, Journal of Economic History, 1967.

98. Hans Van de Ven, *Military and Financial Reform in the late Qing and Early Republic*, Taipei: Institute of Modern History, Academica Sinica, 1999.

99. Edward Mc Cord, *The Power of the Gun*, Berkeley, University of California Press, 1993.

100. K. C. Liu, *The Ch'ing Restoration*, Cambridge History of China, Volume: 10, Cambridge University Press, 1978.

101. Hans Van de Ven, *Military and Financial Reform in the late Qing and Early Republic*, Taipei: Institute of Modern History, Academica Sinica, 1999.

102. J. Rawlinson, China's Struggle for Naval Development 1839-1895, Cambridge: Harvard University Press, 1967.

103. Edward Mc Cord, *The Power of the Gun*, Berkeley, University of California Press, 1993.

104. Rawlinson, *China's Struggle for Naval Development 1839-1895*, Harvard University Press, 1967.

105. Lung Chang, *Yueh-Nan yu Chung-fu chan cheng, Vietnam and the Sino-French War*, Taipei, 1993, s. 83-180.

106. Samuel Hawley, *The Imjin War, Japan's Sixteenth-Century Invasion over Korea and Attempt to Conquer China*, Korea: Seoul, The Royal Asiatic Society, Korea Branch, 2005.

107. Richard Wright, *The Chinese Steam Navy 1862-1945,* London: Chatham Publishing, 2001.

108. Ni Lexion, *Sea Power and China's Development,* The Liberation Daily, 17 April 2005.

109. Quan He Xiu, Study on *Choson-China Relations in the 19th Century: Focusing on Li Hungzhang's Perception of Choson,* Seoul: Baeksan Research Press, 2000 August.

110. Samuel C. Chu, Kwang Ching Lu, *Li Hung Chang and China's Early Modernization*, London: An East Gate Book, 1988.

111. Alicia Helen Little, *Li Hung Chang His Life and Times,* London: Elibron Classics, 2004.

112. K. C. Liu, and Samuel C. Chu, *Li Hung Chang and China's Early Modernization*, New York: Very Good Publisher, Armonk, 1994.

113. Kwang-ching Liu, *The Confucian as Patriot and Pragmatist: Li Hung Chang's Formative Years 1823-1866,* Harvard Journal of Asiatic Studies 30, 1970.

114. Dr. Hong Meng, *Chinese in Germany at the end of the Qing Dynasty*, Journal of the GCPD, Volume: 7, No: 1, October 2003.

115. The New York Times, 12 July 1896.

116. Dr. Hong Meng, *Chinese in Germany at the end of the Qing Dynasty*, Journal of the GCPD, Volume: 7, No: 1, October 2003.

117. The Times, 15 August 1896.

118. Prof. Lin Dun, *Chinese Premier in Queen Victoria's Land,* Needham Research Institute, Cambridge: Newsletter, New Series, No: 4, December 2007.

119. Han Lee En, *China's Quest for Railway Autonomy: 1904-1911*, Singapore University Press, Singapore, 1977.

120. David F. Holm, *The Role of the State Railways in Thai History 1892-1932*, unpublished PhD thesis, Yale University, 1997.

121. Robert Lee, *France and Exploitation in China: A Study in Economic Imperialism,* Hong Kong, Oxford University Press, 1989.

122. Sun Yat Sen, *The International Development of China*, Shanghai, Commercial Press, 1920.

123. Deniz Ülke Arıboğan, *Çin'in Gölgesinde Uzakdoğu Asya*, Bağlam Yayınları, 2001.

124. Ting-i Li, Translated by Le Bennet and Hsüh Feng Yang, *A History of Modern China*, Oriental Society, 1970.

125. Akira İriye, *Japan's Drive to Great-Power Statu*s, The Cambridge History of Japan, Volume: 5, 1989.

126. William H. McNeill, *Dünya Tarihi*, İmge Kitabevi, 12. baskı, Nisan 2007.

127. Ting-i Li, Translated by Le Bennet and Hsüh Feng Yang, *A History of Modern China*, Oriental Society, 1970.

128. Barış Adıbelli, *Çin Dış Politikasında Tayvan Sorunu*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006.

129. Kang Jae-eun, Translated by Suzanne Lee, *The Land of Schoolars: Two thousand years of Korean Confucianism*, Homa & Sekey Books, 2006.

130. S. C. Paime, *Sino-Japanese War of 1894-1895 Perceptions, Power and Primacy*, Cambridge University Press, 2003.

131. Peter C. Perdue, *Chinese Science: A Flexible Response to the West?*, East Asian Science, Technology and Society: an International Journal, Published online: 15 November 2007, National Science Council, Taiwan.

132. Josh Snow, Seth Harrington, Chris Mooney, Bob Free, *Asia and Reform: Is it Possible?*, 18 April 2005.

133. Yang Hui Qing, *New Policies of Latter Stage of Qing Dynasty and Early Modernization of Jiangxi*, Journal of Jiangi Institute of Education (Social Sciences), Volume: 26, No: 2, April 2005.

134. David Pong, *Keeping Foochow Navy Yard Afloat: Government Finance and China's Early Modern Defense Industry 1866-1875*, Cambridge: Modern Asian Studies, Volume: 21, Cambridge University Press, 1 February 1987.

135. Benjamin A. Elman, *Naval Warfare and the Refraction of China's Self-Strengthening Reforms into Scientific and Technological Failure*, *1860-1895*, History of Science Program at the University of Chicago, May 1-12 2002.

136. Joseph R. Levenson, *Liang Ch'i-ch'ao and the Mind of Modern* China, Cambridge, Harvard University Press, 1953.

[1] Graham Hutching, Modern China “A Guide to Century of Change”, USA: Harvard University Press, 2001, s. 2.

[2] Çin nüfusunun % 92’sini Han Çinlileri, geri kalanını ise 55 azınlık ulus oluşturmaktadır.

[3] Edwin E. Moise, *Modern China A History,* New Yok: Longman, Second Edition, 1994, s. 34-35.

[4] Kıta Çin, Çinlilerin değişiyle “Da Lu” Hong Kong, Makao ve Tayvan dışında kalan Çin topraklarına verilen isimdir. İngilizce’de Mainland China olarak geçer ve Çin için kullanılan bir bölgesel terimdir.

[5] Çin’in doğusunda bulunan Fujian eyaletinin bir kısmı ve Tayvan adasında yoğun olarak konuşulan bir lehçe.

[6] William H. McNeill, *Dünya Tarihi*, İmge Kitabevi, 12. baskı, Nisan 2007.

[7] J.A.G. Roberts, *A History of China*, Palgrave Macmillan, Second Edition, 2006, s. 85.

[8] Edwin E. Moise, *Modern China A History,* New Yok: Longman, Second Edition, 1994, s. 18-20.

[9] CIA Worldfact Book: China.

[10] Okunuşu Huang Hı.

[11] Bu düşünce sistemleri günümüzde Kore ve Japonya’da da varlığını sürdürmektedir.

[12] Taoizm ve Taoculuk da denilmektedir.

[13] Edwin E. Moise, *Modern China A History*, New Yok: Longman, Second Edition, 1994, s. 9-15.

[14] Jean Chesneaux, Marianne Bastid, Marie-Claire Bergere, *China from the Opium Wars to the 1911 Revolution*, Harvester Press, 1977, s. 5.

[15] John K. Fairbank, Merle Goldman, *China A New History*, Harvard University Press, Second Edition, 2006, s. 193.

[16] Kent Deng'ın internet üzerinde bulunan *Movers and Shakers of Knowledge in China during the Ming-Qing Period* isimli çalışmasından alıntılanmıştır. Bakınız: London School of Economics and Political Science, http://www.Ise.ac.uk/collections/economicHistory/GEHN/GEHNPDF/GEHN9Deng.pdf, s. 30-31.

[17] Michael Gasster, *China's Struggle to Modernize*, McGraw-Hill Publishing Company, Second Edition, 1983, s. 5-6.

[18] Michael Gasster, *China's Struggle to Modernize*, McGraw-Hill Publishing Company, Second Edition, 1983, s. 6.

[19] Jonathan Spence, *The Search for Modern* China, New York: W.W Norton & Company, 1990.

[20] He Ping, *China's Search for Modernity "Cultural Discourse in the Late 20 th Century"*, Palgrave MacMillan, 2002, s. 1-41.

[21] Jong K. Fairbank, Merle Goldman, China A New History, Second Edition, Harvard University Press, 2006, s. 1.

[22] J.A.G. Roberts, *A History of China*, Palgrave Macmillan, Second Edition, 2006, s. 139-141.

[23] J.A.G. Roberts, *A History of China*, Palgrave Macmillan, Second Edition, 2006, s. 151.

[24] Çin tarihin belli dönemlerinde Batılı medeniyetler tarafından istila edilmiştir. Bu kitapta kullanılan “Batı” ve “Batılılar” kelimeleri İngiltere, Fransa, Almanya, Rusya olarak anlaşılmalıdır. Bu ülkeler Çin’i direkt olarak işgal etmişlerdir. ABD ise Nanjing (Nancing) Anlaşmasının ardından Çin üzerinde etkin olmaya başlamıştır.

[25] Immanuel Hsu, *The Rise of Modern China*, Oxford University Press, 1970, s. 4-5.

[26] Gilbert Rozman, *The Modernization of China*, New York: The Free Press, 1981, s. 1-17.

[27] Edwin P. Hoyt, The Rise of the Chinese Republic from the last Emperor to Deng Xiao Ping, New York: Mc Graw-Hill Publishing Company, 1989, s. 1-10.

[28] W. de Bary Sources of Chinese Tradition, II. Columbia Univ. Press, 2nd edition, March 15 2001, s. 56.

[29] İngilizcesi: Self Strengthening Movement. Çincesi: Zı Qiang Yun Dong (Zı Çiang Yün Dong).

[30] Ulusal Tayvan Normal Üniversitesi Siyaset Bilimi Öğretim Görevlisi Paul Chao Xiang Qu ile yapılan söyleşiden alıntılanmıştır.

[31] Jonathan Spence, *The Search for Modern China*, New York: W.W Norton & Company, 1990, s. 195.

[32] David Pong, *Shen Pao Chen and China's Modernization in the 19th. Century*, USA: Cambridge University Press, 1994, s. 113.

[33] Çin'in bu dönemine dair bir referans kitabı olarak: Kim Kwan Ho, *Japanese Perspective on China's Early Modernization: The Self Strengthening Movement 1860-1895*, USA Ann Arbor, Center for Chinese Studies, University of Michigan, 1974.

[34] Eşit olmayan anlaşmalar İngilizce kitaplarda “Unequal Treaties” olarak adlandırılır. Bu anlaşmalarda Batılı devletlerin yanında Japonya da Çin’den eşit olmayan haklar talep etmiştir.

[35] Çin'i sömüren ülkelerin içerisinde; Almanya, İngiltere, Fransa, Portekiz, Rusya, Hollanda, ABD, İspanya ve Japonya yer almıştır.

[36] Nelson Keith, *Railways and Russo-Japanese War: Transporting War*, USA: The Journal of Military History, Volume 73, Number: 1, January 2009, s. 291-292. Web sitesi için bakınız: http://www.smh-hq.org/

[37] Rus-Japon savaşı ilk olarak Japonların denizden Port Arthur’a saldırmalarıyla patlak vermiş ve Japonya’nın üstünlüğü ile sona ermiştir. Bu savaştan sonra Japonlar Asya’daki en güçlü ordu ve imparatorluk haline gelmişlerdir.

[38] Conrad Schirokauer, *A Brief History of Chinese Civilization*, Harcourt Brace Company, 1991, s. 267.

[39] Immanuel Hsu, *The Rise of Modern China*, Oxford University Press, 1970, s. 270-271.

[40] Chung Habin, *Economic Factors in Chinese Rebellions of 19th. Century*, Korean Minjok Academy International Program, Term paper, AP European History Class, November 2005, s. 1-4.

[41] Immanuel Hsu, *The Rise of Modern China*, Oxford University Press, 1970, s. 275-308.

[42] Çin’deki azınlık uluslardan olan Hui ve Müslüman Çinlilerin başlattığı bir ayaklanmaydı. Çin’in güneyinde Yunnan eyaletinde patlak verdi ve liderliğini Du Wen Xiu (Dun Vın Şio) yaptı.

[43] Mançu rejimine karşı yapılmış olan bir ayaklanmaydı. Fakir ve zor durumda olan halk tarafından Çin'in Sıchuan (Sıçuan) eyaletini Hubei (Hubey) ve Shanxi (Şanşi) eyaletlerinden ayıran dağlık bölgede patlak verdi.

[44] Çin’de yaşayan yabancıları ve Hristiyanları hedef alan bir ayaklanmaydı. Yabancı ülkelerin Çin’i ele geçirmelerinin vermiş olduğu huzursuzluk yüzünden çıkan ayaklanmada çok sayıda kişi yaşamını kaybetti. Çin’in kuzeydoğusunda yer alan Shangdong (Şandong) eyaletinde patlak verdi.

[45] Mark Byrant, Knocking out the Boxers, UK: History Today, Volume: 58, Issue: 12, December 2008, s. 56-57.

[46] Paul A. Cohen, *Between Tradition and Modernity- Wang Dao and Reform in Late Ch'ing China*, Harvard University Press, 1974, s. 33.

[47] Bu dönem hakkında bir referans kitabı olarak: Li, Chien-nung, *The Political History of China 1840-1928*, Stanford: Stanford University Press, 1956.

[48] Francesco Sisci, China's Massive Wranch, *Change in the Face of Foreign Devils*, 3 July 2008. Bu kısım Asia Times gazetesinde yayınlanan bir makaleden alıntılanmıştır. Makaleye http://www.atimes.com/atimes/China/JG03A01.html adresinden ulaşılabilir.

[49] Zhao Jing Bu, An Inquiry into the Corruption of Bureaucracy at the Beginning of Qing Dynasty, Journal of Liaoning Normal University, Volume 30, No: 4, July 2007, s. 122-124.

[50] Francis Soo'un *China and Modernization Past&Present*, Studies in East European Thought, Springer Netherlands, Volume 38, Number 1, July 1989 çalışmasından alıntılanmıştır. Francis Soo Boston Üniversitesi'nde Filozofi Bölümü'nde profesörlük yapmaktadır.

[51] Michael Gasster, *China’s Struggle to Modernize*, McGraw-Hill Publishing Company, Second Edition, 1983, s. 13.

[52] Immanuel Hsu, *The Rise of Modern China*, Oxford University Press, 1970, s. 7.

[53] Jean Chesneaux, Marianne Bastid, Marie-Claire Bergere, *China from the Opium Wars to the 1911 Revolution*, Harvester Press, 1977, s. 3.

[54] Ting-I Li, Translated by Le Bennet and Hsüh Feng Yang, *A History of Modern China*, Oriental Society, 1970, s. 4.

[55] Matteo Ricci hakkında daha fazla bilgi için bakınız: “Ricci Institute Library Online Catalog”, http://riccilibrary.usfca.edu/

[56] Zhang Xiao Min ve Xu Chung Feng, *The Late Qing Dynasty Diplomatic Transformation: Analysis from an İdeational Perspective*, Oxford: Chinese Journal of International Politics, Volume 1, 2007, s. 416

[57] Jonathan Spence, *The Search for Modern China*, New York: W.W Norton & Company, 1990, s. 117.

[58] Ting-I Li, Translated by Le Bennet and Hsüh Feng Yang, *A History of Modern China*, Oriental Society, 1970, s. 9-10.

[59] İngilizcesi “Heaven”.

[60] Jean Chesneaux, Marianne Bastid, Marie-Claire Bergere, *China from the Opium Wars to the 1911 Revolution*, Harvester Press, 1977, s. 9.

[61] John F. Fairbank ve Su Yu Teng, *China's Response to the West*, New York: Anthenuem, 1963, s. 1.

[62] Ting-I Li, Translated by Le Bennet and Hsüh Feng Yang, *A History of Modern China*, Oriental Society, 1970, s. 21.

[63] Ting-I Li, Translated by Le Bennet and Hsüh Feng Yang, *A History of Modern China*, Oriental Society, 1970, s. 19.

[64] Frederic Wakeman, *The Fall of Imperial China*, New York: The Free Press, 1975, s. 101.

[65] Ting-I Li, Translated by Le Bennet and Hsüh Feng Yang, *A History of Modern China*, Oriental Society, 1970, s. 22-23.

[66] Frederic Wakeman, *The Fall of Imperial China*, New York: The Free Press, 1975, s. 101.

[67] Bu dönem hakkında daha detaylı bilgileri bulabileceğiniz bazı kaynaklar: Stephen K. Batalden, Kathleen Cann, John Dean, *Showing the Word: The Cultural Impact of the British and Foreign Bible Society 1804-2004*, Sheffield Phoneix Press, 2004. Thomas Woods, *How the Catholic Church Built Western Civilization*, Washington DC: Regenery, 2005.

[68] Jean Chesneaux, Marianne Bastid, Marie-Claire Bergere, *China from the Opium Wars to the 1911 Revolution*, Harvester Press, 1977, s. 51-52.

[69] “Corner of the World” tarih sitesinden alıntılanmıştır. Bakınız: http://www.thecorner.org/hist/essays/china/canton-system.htm.

[70]*The "Sick man" paradox: history, rhetoric, and the European character of Turkey*, London: Journal of Southern Europe and the Balkans, Volume 8, No: 3, December 2009, s. 299-311.

[71] Wang Ceng Cai (Vang Sıng Say), *Chinese History Volume 3, Modern Period*, Taipei: China Academy, 1978, s. 1-9.

[72] Ewin Moise, *Downward Social Mobility in Pre-revolutionary China - Modern China*, USA: North Carolina, Volume 2, No: 1, January 1977, s. 3-31.

[73] J. Cable, Gunboat *Diplomacy, 1919-1991: Political Applications of Limited Naval Force*, (3. Edition), UK: Basington, Macmillan, 1994, s. 14.

[74] Columbia Üniversitesi’nin Çin Araştırmaları Merkezi’nin çalışmalarından alıntılanmıştır. Bakınız: Columbia University, An Initiative of the East Asian Curriculum Project and the Project on Asia in the Core Curriculum http://afe.easia.columbia.edu/china/modern/crisis.htm.

[75] Jean Chesneaux, Marianne Bastid, Marie-Claire Bergere, *China from the Opium Wars to the 1911 Revolution*, Harvester Press, 1977, s. 48.

[76] Jean Chesneaux, Marianne Bastid, Marie-Claire Bergere, *China from the Opium Wars to the 1911 Revolution*, Harvester Press, 1977, s. 16.

[77] Bu dönem hakkında bir referans kitabı için bakınız: Rowe, William T. Hankow, *Commerce and Society in a Chinese City 1796-1889, Stanford*: Stanford University Press, 1984.

[78] Bu hikâye 1887-1888 yılları arasında Kuzey Çin'de geçmektedir.

[79] Ayak bağlama geleneği 10. yüzyılda başlamış ve 20. yüzyıl başlarına dek hüküm sürmüştür. İlk başlarda zenginlik ve güzellik belirtisi olarak uygulanan ayak bağlama daha sonra toplumun her kesimine yayılmıştır. Birçok sakatlık ve ortopedik bozukluğa neden olan bu gelenek kırsal alanda çalışan kadınlar tarafından uygulanmamıştır. Referans kitabı için bakınız: Wang Ping, *Acting for Beauty: Footbinding in China*, New York Books, 2002.

[80]*A Daughter of Han: The Autobiography of a Chinese Working Woman*, Stanford: Stanford University Press, 1967, s. 55-62.

[81] Referans kitabı için bakınız: Elizabeth Sinn, *Power and Charity: A Chinese Merchant Elite in Colonial Hong Kong*, Hong Kong University Press, 2003.

[82] Jean Chesneaux, Marianne Bastid, Marie-Claire Bergere, *China from the Opium Wars to the 1911 Revolution*, Harvester Press, 1977, s. 23.

[83] Mark Elvin’in kitabının Qing Hanedanlığı bölümlerinden alıntılanmıştır. Bakınız: *The Pattern of the Chinese Past*, California: Stanford, Stanford University Press, 1973.

[84] Sun Menlo Okulu’nun Çin üzerine yapmış olduğu araştırmalarından alıntılanmıştır. Bakınız: http://sun.menloschool.org/-sportman/westernstudies/first /1718/2000cblock/qing/economy.html.

[85] Jack A. Goldstone, *Efflorescences and Economic Growth in World History: Rethinking the "Rise of the West" and the Industrial Revolution,* University of Hawaii Press, Journal of World History, Volume 13, Number 2, Fall 2002, s. 323-389.

[86] Referans kitabı olarak bakınız: Francis Moulder, *Japan-China and the Modern World Economy: Toward a Reinterpretation of East Asian Development, ca. to 1600 to ca. to 1918*, Cambridge: Harvard University Press, 1977. Ramon Hawley Myers, *The Chinese Economy: Past and Present*, California: Belmont, Wadsworth, 1980.

[87] Frederic Wakeman, *High C'hing 1683-1839*, in James B Crowley, ed. *Modern East Asia*, New York: Harcourt, Brace and World, 1970, s. 1-281.

[88] Referans kitabı için bakınız: Susan Mann, *Local Merchants and the Chinese Bureaucracy, 1750-1950*, Stanford: Stanford University Press, 1987.

[89] İngilizcesi: East India Company.

[90] Referans kitabı için bakınız: Morse H.B, *Chronicles of the East India Company trading to China 1635-1834*, UK: Clarendon Press, England, 1926.

[91] Fahir Armaoğlu, Political History of 19th Century, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1997, s. 743.

[92] Tarih araştırmaları internet sitesi: http://www.historywiz.com/downfall.htm.

[93] Jonathan Spence, *The Search for Modern China*, New York: Norton, Second Edition, 1999, s. 123.

[94] Shirley Ye Sheng, Eric H. Shaw, *The Evil Trade that Opened China to the West*, USA: Boca Rato: Florida Atlantic University, 2007, s. 193-199. Bir referans kitabı için bakınız: Fay, Peter Ward, *The Opium War (1840-1842)*, USA: Chapel Hill, University of North Carolina Press, 1975.

[95] Lo Shu Fu, *A Documentary Chronicle of Sino-Western Relations*, Taipei: Rainbow-Bridge Co., 1966, s. 83-380.

[96] Hsin Pao Chang, *Commissioner Lin and Opium War*, The Norton Library, 1964, s. 16-25.

[97] Ting-I Li, Translated by Le Bennet and Hsüh Feng Yang, *A History of Modern China*, Oriental Society, 1970, s. 39.

[98] Joshua Cooper Ramo, *Brand China*, UK: London, The Foreign Policy Center, s. 1-49. Bu çalışma pdf dosyası olarak internetten okunabilir. Bakınız: http://www.docstoc.com/docs/5398070/Brand-China.

[99] Ting-I Li, Translated by Le Bennet and Hsüh Feng Yang, *A History of Modern China*, Oriental Society, 1970, s. 56-57.

[100] Gilbert Rozman, *The Modernization of China*, New York: The Free Press, 1981, s. 27.

[101] Cohong sistemi de denilen bu sistemde çalışan Çinlilere Hong tüccarları denilmiştir. 1720 senesinde kendilerini bir tekele dönüştürecek adımları atan Cohonglar, yabancılarla olan ticarette tek söz sahibi olmuşlardır. 1760 senesinde resmi olarak tanınmaları ile güçlerini önemli ölçüde arttırmışlardır.

[102] Ellen La Motte'nin e-kitabından. Bakınız: *The Opium Monopoly*, http://www.druglibrary.org/schaffer/History/om/ommenu.htm.

[103] Paul Chrastina’nın internette bulunan çalışmasından alıntılanmıştır. Bakınız: http://opioids.com/opium/opiumwar.html.

[104] Bir referans kitabı için bakınız: Hsin-pao Chang, *Commissioner Lin and the Opium War*, Cambridge: Harvard University Press, 1964.

[105] Conrad Schirokauer, *A Brief History of Chinese Civilization*, Harcourt-Brace Company, 1991, s. 261-263.

[106] İngilizcesi: Green Standard Army.

[107] R. Derek Wood, The Treaty o Nanking: Form and Foreign Office, 1842-1843, London: Journal of Imperial and Common Wealth History, May 1996, s. 181-196.

[108] Anlaşma hakkında daha detaylı bilgi için bakınız: Joint East Asian Studies Center’s web page. http://www.international.ucla.edu/eas/documents/nanjing/htm

[109] Ting-I Li, Translated by Le Bennet and Hsüh Feng Yang, *A History of Modern China*, Oriental Society, 1970, s. 64.

[110] Bu şehrin günümüzdeki ismi Xiamen (Şiamın).

[111] Jonathan Spence, *The Search for Modern* China, New York: W.W Norton & Company, 1990, s. 162.

[112] Lawrence James, *The Rise and Fall of the British Empire*, London: Abacus, 1998, s. 237.

[113] Immanuel Hsu, *The Rise of Modern China*, New York: Oxford University Press, 4th edition, 1990, s. 92-190.

[114] Kent Deng'ın bu konuda yapmış olduğu araştırma için bakınız: London School of Economics and Political Science, *Movers and Shakers of the Knowledge in China during the Ming-Qing Period*, s. 24-26. http://www.lse.ac.uk/collections/economicHistory/GEHN/GEHNPDF/GEHND9Deng.pdf.

[115] Sherri West ve Anthony Snyder'in çalışmalarından alıntılanmıştır. Bakınız: *Readings in Global History*, Vol. II, Revised 2nd edition, Dubuque IA: Kendall-Hunt, 1997, s. 166-169.

[116] Ting-I Li, Translated by Le Bennet and Hsüh Feng Yang, *A History of Modern China*, Oriental Society, 1970, s. 149-153.

[117] Chang Chih-tung, *China’s Only Hope: An Appeal*, tercüme: Samuel I. Woodbridge, New York: Fleming H. Revell company, 1900, s. 19-21, s. 25-26.

[118] Wen Qia Yi (Wen Çia Yi)’nin, Search for Modern China isimli e-kitabından alıntılanmıştır. Bakınız: http://wec.shu.edu.tw/corner/culture/wen_index.htm.

[119] Wen Qia Yi (Wen Çia Yi)’nin, Search for Modern China isimli e-kitabından alıntılanmıştır. Bakınız: http://wec.shu.edu.tw/corner/culture/china_2_9a.htm.

[120] Edwin E. Moise, *Modern China A History,* New Yok: Longman, Second Edition, 1994, s. 33.

[121] International Research Center for Japanese Studies, *The Confucian Ethic and the Spirit of East Asian Modernity by Tu Weiming*, Cultural Diversity and Transversal Values: East-West Dialogue on Spiritual and Secular Dynamics, Printed by Unesco: 2006, s. 7-15.

[122] Hinnells, A Handbook of Living Religions, New York: Penguin Books, 1985, s. 344-364.

[123] Society for Anglo-Chinese Understanding (SACU) internet sitesi. Bakınız: http://www.sacu.org/cixi.html.

[124] Philip W. Sergeant, *The Great Empress Dowager of China*, New York: DODD, MEAD & Company, 1911, s. 1-57.

[125] Jonathan Spence, *The Search for Modern* China, New York: W.W Norton & Company, 1990, s. 194.

[126] Tongzhı'nın ölümünden sonra çıkan dedikodularda ölüm sebebinin çiçek hastalığı değil, saray içerisinde kendisine yapılan baskıların sonucunda intihar etmesi olduğu yorumları yapılmıştır.

[127] Jonathan Spence, *The Search for Modern* China, New York: W.W Norton & Company, 1990, s. 217. Tarihçi Jonathan Spence bu cinayetin Cıxi tarafından işlendiğine emindir.

[128] Tarih araştırmaları internet sitesi: “*Corner of the World*” bakınız: http://www.thecorner.org/hists/assign/chi-ref.htm.

[129] *The Clash of Empires: The Invention of Modern China in Modern World Making*, by Lydia He Liu, Cambridge: Harvard University Press, 2004, s. 355-363.

[130] Referans kitabı olarak bakınız: Knight Biggerstaff, *The Earliest Modern Government Schools in China*, New York: Cornell University Press, 1961.

[131] Keith Laidler, *The Last Empress-The She Dragon of China*, John Wiley and Sons Ltd, 2003, s. 270.

[132] Keith Laidler, *The Last Empress-The She Dragon of China*, John Wiley and Sons Ltd, 2003, s. 3-5.

[133] Chung Sue Fawn, The Much Maligned Empress Dowager: A Revisionist Study of the Empress Dowager Tz'u-Hsi (1835-1908), Modern Asian Studies 13, No: 2, 1979, s. 96-177.

[134] Francis Soo, *China & Modernization-Present & Past, Studies in East European Thought*, Springer Netherlands, Volume: 38, Number: 1, July 1989, s. 6.

[135] Referans kitabı için bakınız: Bruce A. Elleman, *Modern Chinese Warfare 1795-1989*, London: Routledge Press, 2001.

[136] Francis Soo, *China & Modernization-Present & Past, Studies in East European Thought*, Springer Netherlands, Volume: 38, Number: 1, July 1989, s. 1-52. Immanuel Hsu, *The Rise of Modern China*, London: Oxford, 1970, s. 45-375.

[137] Ting-yee Kuo ve Kwang Ching Liu, *The Self-Strengthening: The Pursuit of Western Technology*, The Cambridge History of China, 1978, s. 491-517. Bölüm 10.

[138] Zhang Zhı Dong (Cang Cı Dong) tarafından kurulmuştur.

[139] Zeng Guo Fan (Zıng Guo Fan) tarafından kurulmuştur.

[140] Tüfek ve çelik üretiminde bulundu.

[141] Özellikle silah alımı ve asit, barut üretiminde bulundu.

[142] Beiyang (Beyyang) donanması için Port Arthur limanında kuruldu.

[143] Bu tesislerde 9.000 kadar işçi çalışıyordu.

[144] David Pong, *Government Enterprises & Industrial Relations in Late Qing China*, USA: University of Delaware, Australian Journal of Politics and History: Volume: 47, Number 1, 2001, s. 4-23.

[145] Deniz Ülke Arıboğan, *Çin'in Gölgesinde Uzakdoğu Asya*, Bağlam Yayınları, 2001, s. 22-24.

[146] Zhang Ming Jian, *US-China Education Review, Impact of English on Chinese Mainland: From historical, educational an political dimensions*, Volume 4, No: 5, Serial No: 30, 2001, s. 4-23.

[147] Zhang Ming Jian, *US-China Education Review, Impact of English on Chinese Mainland: From historical, educational an political dimensions*, Volume 4, No: 5, Serial No: 30, 2001, s. 61-62.

[148] Bai Chun Chang, *The Modernization of China's Mechanical Engineering Under the Influence of the West (1581-1985*), The 20th International Congress of Science, Liege 20-26 July 1997), Volume: 17, Engineering and Engineers, Edited by Michael Ciaran Duff, Belgium: Brespols Publishers, 2002, s. 133-142.

[149] Bai Chun Chang, *The Modernization of China’s Mechanical Engineering Under the Influence of the West (1581-1985*), The 20th International Congress of Science, Liege 20-26 July 1997), Volume: 17, Engineering and Engineers, Edited by Michael Ciaran Duff, Belgium: Brespols Publishers, 2002, s. 133-142. Bu çalışmayı internette görmek için bakınız: http://mech-history.ihns.ac.cn/papers/zhang11-e/zhang11.htm.

[150] Meng Yue, *Shanghai and the Edge of Empire*, USA: University of Minnesota Press, 2006, s. 3-31.

[151] Takehiko Hashimoto, *Introducing a French Technological System: The Origin an Early History of the Yokosuka Dockyard*, East Asian Science, Technology and Medicine, Volume: 16, 1999, s. 53-72.

[152] Benjamin A. Elman, *Naval Warfare and the Refraction of China's Self-Strengthening Reforms into Scientific and Technological Failure, 1860-1895*, History of Science Program at the University of Chicago, May 1-12 2002, s. 1-35.

[153] Meng Yue, *Hybrid Science versus Modernity: The Practice of the Jiangnan Arsena (1864-1897)*, East Asian Science, Technology and Medicine, Volume:16, 1999, s. 13-52.

[154] Tael: Çinlilerin kullandığı para birimi, 1 tael yaklaşık 1.63 Amerikan doları etmektedir. Bakınız: Immanuel Hsu, *The Rise of Modern China*, Oxford University Press, 1970.

[155] Kent Deng'ın internet üzerinde bulunan *Movers and Shakers of Knowledge in China during the Ming-Qing Period* isimli çalışmasından alıntılanmıştır. Bakınız: London School of Economics and Political Science, http://www.Ise.ac.uk/collections/economicHistory/GEHN/GEHNPDF/GEHN9Deng.pdf, s. 35-36.

[156] Modern Asian Studies, Volume: 38, Cambridge University Press, 2004, s. 283-326.

[157] D. Wright, *Yan Fu and the Task of the Translator*, 2001. Bu çalışmayı internette bulabilirsiniz. Bakınız: www.wsc.uni-erlangen.de/pdf/wright.pdf.

[158] Referans kitabı olarak bakınız: Banno Masataka, *China and the West 1858-1861: The Origins of the Tsungli Yamen*, Cambridge: MA Harvard University Press, 1964.

[159] Referans kitabı olarak bakınız: Prosper Giguel, edited by Steven A. Leibo, *A Journal of the Chinese Civil War 1864*, USA: Honolulu, University of Hawaii Press, 1985.

[160] Referans kitabı olarak bakınız: Chere L. M., *The Diplomacy of the Sino-French War (1883-1885): Global Complications of an Undeclared War*, USA: India, University of Notre Dame Press, Notre Dame, 1988.

[161] Benjamin A. Elman, *Naval Warfare and the Refraction of China's Self-Strengthening Reforms into Scientific and Technological Failure*, *1860-1895*, History of Science Program at the University of Chicago, May 1-12 2002, s. 283-326.

[162] Referans kitabı olarak bakınız: Mark Bryant, *Knocking Out the Boxers*, UK: History Today, Volume: 58, Issue: 12, December 2008. Ayrıca bakınız: Harrington Peter, China 1900: *The Eyewitnesses Speak: The Boxer Rebellion as Described by Participants in Letters, Diaries and Photos*, London, Libri Press, 2006.

[163] Hangyang şehrinin internet sitesi bu tesis hakkında birçok önemli bilgiye sahiptir. Bakınız: http://www.hangyang.gov.cn.

[164] İngilizcesi: Chinese Maritime Customs.

[165] John F. Fairbank, *The I.G. in Peking*, edited by John F. Fairbank, Katherine F. Bruner, Elizabeth M. Matheson, Cambridge, Mass: The Belknap Press of Harvard University Press, 1975. Giriş bölümü.

[166] University of Bristol, Department of Historical Studies. Bakınız: http://www.bristol.ac.uk/history/customs.

[167] Referans kitabı olarak bakınız: John Fairbank, *Trade and Diplomacy on the China Coast: The Opening of the Treaty Ports 1842-1854*, Volume: 2, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1953.

[168] Referans kitabı olarak bakınız: Brunero, *Britain's Imperial Cornerstone in China: The Chinese Maritime Customs Service 1854-1949*, USA: New Yok, Routledge, 2006.

[169] Liao Jing, The Genesis of the Modern Academic Library in China: Western Influences and the Chinese Response, University of Texas Press: Austin, Libraries & Culture, Volume 39, No: 2, Spring 2004, s. 161-174.

[170] Richard J. Smith, *Foreign Training and China's Self-Strengthening: The Case of Feng Huang Shan 1864-1873*, Modern Asia Studies, Volume: 10, No: 2, Great Britain, 1976, s. 195-223.

[171] A. Elman, *Cultural History of Modern Science in China*, Harvard University Press, 1 October 2006, s. 215-216.

[172] Coble Parks M., Richard Smith J., John King Fairbank, *Robert Hart and the China's Early Modernization: His Journals 1863-1866*, Harvard University Asia Center Press, 1 June 1991, s. 219.

[173] Immanuel Hsu, *The Rise of Modern China*, Oxford University Press, 1975, s. 282-283.

[174] Referans kitabı olarak bakınız: L. Eastman, *Throne and Mandarins: China’s Search for a Policy during the Sino-French Controversy*, USA: California, Stanford, 1984.

[175] Steven A. Leibo, *Transferring Technology to China: Prosper Giquel and the Chinese Self-Strenghening Movement*, Berkeley, 1985, s. 45-90.

[176] Zhang Xiao Min, Xu Chun Feng, *The Late Qing Dynasty Diplomatic Transformation: Analysis from an Ideational Perspective*, Chinese Journal of International Politics, Volume: 1, 2007, s. 438.

[177] Zhang Xiao Min, Xu Chun Feng, *The Late Qing Dynasty Diplomatic Transformation: Analysis from an Ideational Perspective*, Chinese Journal of International Politics, Volume: 1, 2007.

[178] Referans kitabı olarak bakınız: Frank H. King, *Hart Sir Robert first Baronet 1885-1911*, Oxford Dictionary of National Biography, Oxford University Press, 2004.

[179] I.G in Peking, letter 969, 21 April 1895, (SOAS Hart papers: PPMS 67 Box 3, folder 16.)

[180] New York Times, 29 January 1901.

[181] Referans kitabı olarak bakınız: Jack Gray, *Rebellions and Revolutions: China from the 1800's to 1980*, Oxford University Press, 1990.

[182] The Times, 1899 raporundan alıntı. 17 July 1900.

[183] Jack J. Gerson, *Horatio Nelson Lay and Sino-British Relations 1854-1864*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1972, Chapter 1.

[184] Zhang Xiao Min, Xu Chun Feng, *The Late Qing Dynasty Diplomatic Transformation: Analysis from an Ideational Perspective*, Chinese Journal of International Politics, Volume: 1, 2007, s. 438.

[185] Jack J. Gerson, *Horatio Nelson Lay and Sino-British Relations 1854-1864*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1972, Chapter 4.

[186] İngilizcesi: Wade-Giles Romanization.

[187] Lane J. Haris, A Lasting Boon to All: *A Note on the Postal Romanization of Place Names 1896-1949*, Chicago: University of Illionis, Urbana-Campaign, November 2008, s. 96-100.

[188] Cooley James C., Jr., *Wade in China: Pioneer in Global Diplomacy 1842-1882*, Leiden: E.J. Brill, 1981. Bu çalışma The American Historical Review tarafından yayınlanmıştır. Bakınız: Volume: 88, No: 4, 1983, s. 1043.

[189] Zhang Xiao Min, Xu Chun Feng, *The Late Qing Dynasty Diplomatic Transformation: Analysis from an Ideational Perspective*, Chinese Journal of International Politics, Volume: 1, 2007, s. 419.

[190] Xin Yu Xu, Department of Sociology, University of Hawaii, USA, *The Impact of Western forms of Social control on China*, *Crime, Law & Social Change*, Kluwer Academic Publishers, Printed in Netherlands, 1995, s. 67-87.

[191] Zhang Xiao Min, Xu Chun Feng, *The Late Qing Dynasty Diplomatic Transformation: Analysis from an Ideational Perspective*, Chinese Journal of International Politics, Volume: 1, 2007, s. 440. Bu yazarlar Xiao Dong Yuan'ın yazdığı *Works of Zheng Yuan* isimli kitabın 112. ve 113. sayfalarından alıntılar yapmışlardır.

[192] Shanghai Star gazetesinden alıntılanmıştır. Bakınız: *Learning from Foreigners*, by Yang An, 03.11.2004.

[193] Shanghai Star gazetesinden alıntılanmıştır. Bakınız: *Learning from Foreigners*, by Yang An, 03.11.2004.

[194] Richard J. Smith’in pdf dosyası olan çalışması için bakınız: http://sunzi1.lib.hku.hk/hkjo/view/44/4401326.pdf.

[195] Thomas William Ayers, *Chang Chih-tung and Educational Reform in China*, Cambridge, Mass, 1971, s. 164-189, s. 204-215.

[196] Dwight Perkins, *Government as an Obstacle to Industralization: The Case of Nineteenth-Century China*, Journal of Economic History, 1967, s. 486-492.

[197] Immanuel Hsu, *The Rise of Modern China*, Oxford University Press, 1975, s. 527-534.

[198] İngilizcesi: White Lotus Rebellion.

[199] İngilizcesi: Banner Army.

[200] İngilizcesi: Green Standard Army.

[201] Hans Van de Ven, *Military and Financial Reform in the late Qing and Early Republic*, Taipei: Institute of Modern History, Academica Sinica, 1999. s. 17-105.

[202] Edward Mc Cord, *The Power of the Gun*, Berkeley, University of California Press, 1993, s. 17-45. Ayrıca bakınız: K. C. Liu, *The Ch'ing Restoration*, Cambridge History of China, Volume: 10, Cambridge University Press, 1978.

[203] Hans Van de Ven, *Military and Financial Reform in the late Qing and Early Republic*, Taipei: Institute of Modern History, Academica Sinica, 1999. s. 27.

[204] J. Rawlinson, *China's Struggle for Naval Development 1839-1895*, Cambridge: Harvard University Press, 1967, s. 60-150.

[205] Edward Mc Cord, *The Power of the Gun*, Berkeley, University of California Press, 1993, s. 33-34.

[206] Çin’in bu dönemde sahip olduğu diğer büyük donanmaları: Fujian (Fucien), Guangdong ve Nanyang donanmalarıydı.

[207] Referans kitabı olarak bakınız: J. Rawlinson, *China's Struggle for Naval Development 1839-1895*, Harvard University Press, 1967.

[208] Çin-Japon savaşını inceleyen internet araştırma sitesinden alıntılanmıştır. Bakınız: http://sinojapanesewar.com/forces.htm. Bu sitede ayrıca döneme ait çok sayıda Çin ve Japon donanması resimleri de bulunmaktadır.

[209] Lung Chang, *Yueh-Nan yu Chung-fu chan cheng, Vietnam and the Sino-French War*, Taipei. 1993, s. 83-180, s. 94-184.

[210] Richard Wright, *The Chinese Steam Navy 1862-1945*, London: Chatham Publishing, 2001, s. 9-67.

[211] Ni Lexion, *Sea Power and China’s Development*, The Liberation Daily, 17 April 2005.

[212] Quan He Xiu, Study on *Choson-China Relations in the 19th Century: Focusing on Li Hungzhang's Perception of Choson*, Seoul: Baeksan Research Press, 2000 August, s. 17-48.

[213] Samuel C. Chu, Kwang Ching Lu, *Li Hung Chang and China's Early Modernization*, London: An East Gate Book, 1988, s. 10-45.

[214] Referans kitabı olarak bakınız: Alicia Helen Little, *Li Hung Chang His Life and Times*, London: Elibron Classics, 2004.

[215] Qing Hanedanlığı üzerine araştırma yapan internet sitesinden alıntılanmıştır. Bakınız: Jeremiah Jenne'in araştırması: http://granitestudio.org/2006/10/28/patriotism-li-hongzhang-and-the-foreign-threat.

[216] K.C. Liu, and Samuel C. Chu, *Li Hung Chang and China's Early Modernization*, New York: Very Good Publisher, Armonk, 1994, s. 25.

[217] Kwang-ching Liu, *The Confucian as Patriot and Pragmatist: Li Hung Chang's Formative Years 1823-1866*, Harvard Journal of Asiatic Studies 30, 1970, s. 5-45.

[218] O dönemde Almanya’nın ismi Prusya Krallığı olarak geçmektedir.

[219] Dr. Hong Meng, *Chinese in Germany at the end of the Qing Dynasty*, Journal of the GCPD, Volume: 7, No: 1, October 2003, s. 33-36. Çalışma pdf olarak internette görülebilir. Bakınız: http://www.gcdp.de/publication/wuli03/meng.pdf.

[220] The New York Times, 12 July 1896.

[221] Dr. Hong Meng, *Chinese in Germany at the end of the Qing Dynasty*, Journal of the GCPD, Volume: 7, No: 1, October 2003. Çalışma pdf olarak internette görülebilir. Bakınız: http://www.gcdp.de/publication/wuli03/meng.pdf

[222] The Times, 15 August 1896.

[223] Prof. Lin Dun, *Chinese Premier in Queen Victoria’s Land*, Needham Research Institute, Cambridge: Newsletter, New Series, No: 4, December 2007, s. 3.

[224] Han Lee En, *China's Quest for Railway Autonomy: 1904-1911*, Singapore University Press, Singapore, 1977.

[225] Robert Lee, *Tools of Empire or Means of National Salvation? The Railway in the Imagination of Western Empire Builders and the Enemies in Asia*, University of Western Sydney, Macarthur. İnternet versiyonu olan kaynak için bakınız: http://www.york.ac.uk/inst/irs/irshome/papers/robert1.htm#1.

[226] David F. Holm, *The Role of the State Railways in Thai History 1892-1932*, unpublished Ph.D thesis, Yale University, 1997, s. 8-34.

[227] Robert Lee, *France and Exploitation in China: A Study in Economic Imperialism*, Hong Kong, Oxford University Press, 1989, s. 19.

[228] Robert Lee, *Tools of Empire or Means of National Salvation? The Railway in the Imagination of Western Empire Builders and the Enemies in Asia*, University of Western Sydney, Macarthur. İnternet versiyonu olan kaynak için bakınız: http://www.york.ac.uk/inst/irs/irshome/papers/robert1.htm#1.

[229] Referans kitabı olarak bakınız: Sun Yat Sen, *The International Development of China*, Shanghai, Commercial Press, 1920.

[230] Deniz Ülke Arıboğan, Çin'in Gölgesinde Uzakdoğu Asya, Bağlam Yayınları, 2001, s. 50-51.

[231] W.G. Beasley, *The Rise of Modern Japan*, St. Martin’s Press, 1990, s. 22-26.

[232] Ting-i Li, Translated by Le Bennet and Hsüh Feng Yang, A History of Modern China, Oriental Society, 1970, s. 204-226.

[233] W.G. Beasley, *The Rise of Modern Japan*, St. Martin’s Press, 1990, s. 28.

[234] Akira İriye, Japan’s Drive to Great-Power Status, The Cambridge History of Japan, Volume: 5, 1989, s. 721-725.

[235] William H. McNeill, *Dünya Tarihi*, İmge Kitabevi, 12. baskı, Nisan 2007, s. 569-571.

[236] Ting-i Li, Translated by Le Bennet and Hsüh Feng Yang, A History of Modern China, Oriental Society, 1970, s. 204-226.

[237] Ting-i Li, Translated by Le Bennet and Hsüh Feng Yang, A History of Modern China, Oriental Society, 1970, s. 204-205.

[238] Barış Adıbelli, *Çin Dış Politikasında Tayvan Sorunu*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006, s. 38-42.

[239] Barış Adıbelli, *Çin Dış Politikasında Tayvan Sorunu*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006, s. 41.

[240] Kang Jae-eun, Translated by Suzanne Lee, *The Land of Schoolars: Two thousand years of Korean Confucianism*, Homa & Sekey Books, 2006, s. 461-463.

[241] Deniz Ülke Arıboğan, Çin’in Gölgesinde Uzakdoğu Asya, Bağlam Yayınları, 2001, s. 28.

[242] Columbia Üniversitesinin Asya araştırmaları sayfasında dönem hakkında detaylı bilgiler bulunmaktadır. Bakınız: http://afe.easia.columbia.edu.

[243] Referans kitabı olarak bakınız: S.C. Paime, Sino-Japanese War of 1894-1895 Perceptions, Power and Primacy, Cambridge University Press, 2003.

[244] Barış Adıbelli, *Çin Dış Politikasında Tayvan Sorunu*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006, s. 47-48.

[245] Deniz Ülke Arıboğan, *Çin'in Gölgesinde Uzakdoğu Asya*, Bağlam Yayınları, 2001, s. 29.

[246] Referans kitabı olarak bakınız: Barış Adıbelli, *Çin Dış Politikasında Tayvan Sorunu*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006.

[247] Deniz Ülke Arıboğan, *Çin'in Gölgesinde Uzakdoğu Asya*, Bağlam Yayınları, 2001, s. 30.

[248] Peter C. Perdue, *Chinese Science: A Flexible Response to the West?*, East Asian Science, Technology and Society: an International Journal, Published online: 15 November 2007, National Science Council, Taiwan, s. 14-143.

[249] Josh Snow, Seth Harrington, Chris Mooney, Bob Free, *Asia and Reform: Is it Possible?*, 18 April 2005, s. 1-9. Bakınız: http://www.oswego.edu/~pan/h209ma/s05/snow.pdf.

[250] Barış Adıbelli, *Çin Dış Politikasında Tayvan Sorunu*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006, s. 70-71.

[251] Yang Hui Qing, *New Policies of Latter Stage of Qing Dynasty and Early Modernization of Jiangxi*, Journal of Jiangi Institute of Education (Social Sciences), Volume: 26, No: 2, April 2005, s. 118-121.

[252] Immanuel Hsu, The Rise of Modern China, Oxford University Press, 1975, s. 1-58.

[253] David Pong, Keeping Foochow Navy Yard Afloat: Government Finance and China's Early Modern Defense Industry 1866-1875, Cambridge: Modern Asian Studies, Volume: 21, Cambridge University Press, 1 February 1987, s. 52-121.

[254] Benjamin A. Elman, *Naval Warfare and the Refraction of China's Self-Strengthening Reforms into Scientific and Technological Failure, 1860-1895*, History of Science Program at the University of Chicago, May 1-12 2002, s. 4.

[255] Benjamin A. Elman, *Naval Warfare and the Refraction of China's Self-Strengthening Reforms into Scientific and Technological Failure, 1860-1895*, History of Science Program at the University of Chicago, May 1-12 2002, s. 2.

[256] Thomas Kenndy, The Arms of Kiangnan: Modernization in the Chinese Ordnance Industry 1860-1895, Boulder: Westview Press, 1978, s. 60-150.

[257] Liang hakkında bir referans kitabı olarak bakınız: Joseph R. Levenson. *Liang Ch'i-ch'ao and the Mind of Modern China,* Cambridge, Harvard University Press, 1953.

[258] Dönem içerisinde Cıxi (Sışi)'nin etkisini daha yakından anlamak için bakınız: Sterling Seagrave, *Dragon Lady*: *The Life and Legend of the Last Empress of China*, Vintage Books, 1993.

[259] Jack Gray, Rebellions and Revolutions: China from the 1800’s to 1980, Oxford University Press, 1990, s. 135.

[260] Jack Gray, *Rebellions and Revolutions: China from the 1800's to 1980*, Oxford University Press, 1990, s. 132-133.

[261] İngilizcesi: Society of Righteous and Harmonious Fists.

[262] Graham Hutching, *Modern China “A Guide to Century of Change”*, USA: Harvard University Press, 2001, s. 48-49.

[263] Graham Hutching, *Modern China “A Guide to Century of Change”*, USA: Harvard University Press, 2001, s. 3.

[264] Patricia Buckley Ebrey, Cambridge Illustrated History “China”, Cambridge University Press, 1996, s. 255.

[265] İngilizcesi: Eight Nation Allies. Bu ülkeler: Fransa, Almanya, Japonya, Rusya, İngiltere, Avusturya-Macaristan, İtalya ve ABD’dir.

[266] Barış Adıbelli, *Çin Dış Politikasında Tayvan Sorunu*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006, s. 75.

[267] Patricia Buckley Ebrey, Cambridge Illustrated History "China", Cambridge University Press, 1996, s. 255.

[268] Günümüz değeriyle yaklaşık 350 milyon dolar.

[269] Patricia Buckley Ebrey, Cambridge Illustrated History *“China”*, Cambridge University Press, 1996, s. 255. Tayvan sorunu hakkında referans kitabı olarak bakınız: Barış Adıbelli, *Çin Dış Politikasında Tayvan Sorunu*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006.

[270] Graham Hutching, *Modern China "A Guide to Century of Change"*, USA: Harvard University Press, 2001, s. 400-403.

[271] Patricia Buckley Ebrey, Cambridge Illustrated History “China”, Cambridge University Press, 1996, s. 255.

[272] Jack Gray, *Rebellions and Revolutions: China from the 1800's to 1980*, Oxford University Press, 1990, s. 143.

[273] İngilizcesi: Chinese Nationalist Party. KMT diye de bilinmektedir.

[274] Tayvan sorunu hakkında referans kitabı olarak bakınız: Barış Adıbelli, *Çin Dış Politikasında Tayvan Sorunu*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006.

[275] Bernardo Bertolucci’nin 1987 senesinde çekmiş olduğu “The Last Emperor” isimli film döneme dair çok güzel bir referans değeri taşımaktadır.

[276] Daha detaylı kronolojik çalışma için bakınız: Jack Gray, *Rebellions and Revolutions: China from the 1800's to 1980*, Oxford University Press, 1990.